

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KÖRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • V. Évfolyam 3. Szám

2017/3

Tartalomjegyzék

Szabó Lászlóné: <i>Érzelmek és élethelyzetek – Ottmár Sándor festőművészről</i>	1
Horváth Gáborné: <i>Kép – cím – adás – asszociációk</i>	2
Horváth Ödön: <i>Telehold</i>	3
<i>Futó eső után</i>	3
<i>Csillagnézés közben</i>	3
<i>Feledhetetlen</i>	3
<i>Virradat</i>	3
Matúš Mészáros: <i>A mélység színe</i>	4
Viera Švenková: <i>A fekete kosztüümös hölgy</i>	10
Wernke Bernát: <i>habjaiban nyugtassa</i>	12
<i>erőtlen ajkak erdejében</i>	12
Lena Riečanská: <i>Élj teljes életet!</i>	13
Horváth Gergely: <i>Kút mélyén</i>	17
<i>Rád nézek</i>	17
Ladislav Herzog: <i>Ugyan hová fúj el a szél</i>	18
Czirok Ferenc: <i>Tűztermő lendület</i>	21
A. Bak Péter: <i>Művészcsaládok VIII. Bánsághi Vince (1881–1960) festőművész és családja</i>	22
Ambrus Margit: <i>Életem a II. világháború éveiben (8. rész)</i>	32
Nagyfalusi Tibor: <i>Városi média (Adalékok az EVID történetéhez – 7. rész)</i>	38
Kovács Lajos: <i>Levelek Bajor Ágost festőművésznek 1954-ből</i>	42
Wernke Bernát: <i>zengetegbe futások</i>	46
<i>hát nézz paripádra!</i>	46
Székely András Bertalan: <i>Magyar ikon</i>	47
Szentjóby Szabó Andor: <i>225 éve írta Szentjóby Szabó László a Mátyás király drámát</i>	49
Egyedi Márta: <i>Böjtnapok és szerelem</i>	57
<i>Eseménynaptár</i>	59
Horváth Gáborné: <i>Konyhakalendárium</i>	60

Ottmár Sándor: Az éjjeliőr

Szabó Lászlóné

Érzelmek és élethelyzetek – Ottmár Sándor festőművészről

Ottmár Sándor festőművész Zselízen született, jelenleg Léván él és alkot. Tehetsége már gyermekkorában megmutatkozott, különböző művészeti versenyeken vett részt sikeresen.

Festészetében a figurális kompozíció dominál. Különböző művészeti ágakban tevékenykedik, alkotásaiban az emberi lélek rejtjelmeit kutatja. Tájképeket, portrékat és egyéb figurális kompozíciókat készít. Az alkotások egy része a hagyományos szemléletmódról tanúskodik, de művei között bőven találhatunk egyedi látásmódról árulkodó képeket is. Olyan festési technikát dolgozott ki, amitől lélegzik, mozog, él a festmény. A vízpartnak különleges hangulatú ábrázolásai, a szakrális témák feldolgozása, a csendéletek, a portrék megörökítése, mind-mind a maga teremtette festői világot tükrözik. A képeken szereplő alakokat különböző élethelyzetekben mutatja be, de ábrázolásukkal az érzelmekre összpontosít. Az alkalmazott művészi eszközök igen széles skálán mozognak. A

groteszk formában megjelenített életképektől, a lágyan kidolgozott, vászonra álmodott világokig terjednek. Alkotásaiban szívesen fordul az irodalmi témákhoz, Don Quijote, Hamlet. Szürrealisztikus fantáziaképeken örökítette meg az irodalmi alakokat. Tájképei színpompásak, fotószerűek, idilli környezetet tárnak elénk. Tusrajzain az avantgarde hatás érvényesül. Némelyik alkotásából nyomasztó hangulat árad. Változatos technikákat alkalmaz: olajfesték, porpasztell, tus, akvarell, tempera és akrilfesték felhasználásával készíti képeit. Gyakran alkalmaz vegyes technikát. Könyvek illusztrálásával is foglalkozik. Alkotásai Európa különböző országaiban megtalálhatók, számos kiállításon vett részt. A festés nemcsak hobbi számára, hanem életszükséglet is.

Napjainkban több nemzetközi művészeti szövetség tagja, művészeti táborok vezetője a Felvidéken és Magyarországon egyaránt. Tagja volt a Párkányi Képzőművész Körnek, jelenleg is tagja a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek (MBKKE). Oktatóként éveken át bekapcsolódott az MBKKE által gyerekek részére szervezett pillisszentléleki művészeti és irodalmi alkotótáborok munkájába, amelyek lehetőséget adtak arra, hogy a szunnyadó tehetségekre rábukkanjon az értő művész.

Érdekes, élményt nyújtó alkotásaival találkozhatunk a folyóirat oldalain.

Ottmár Sándor: A kukás

Horváth Gáborné

Kép – cím – adás – asszociációk

Tábori emlékek

Egyik nyáron a pilisszentléleki művészeti gyermektáborunkban ismerkedtem meg Ottmár Sanyival, és később is találkoztunk néhány tárlaton. A táborban mindketten tettük a dolgunkat. Jómagam a konyhában, ahogy erről az előző számban megemlékeztem. Sanyi a gyermekekkel és a kollégákkal a tágas, világos osztályteremben munkálkodott. Esténként a takarodó után a felnőttek még tereferéltek, ismerkedtek, eszmét cseréltek. Sanyi mellettem ült, és saját rajzos albumából kivett egy rajzlapképet.

– Ezt megsemmisítem – közölte kategorikusan. Hirtelenjében elcsodálkoztam, mert a téma különlegessége pillanat alatt hatott rám: madársorozat volt, fekete alapon fehér kréta árnyalatokkal. Csodás folyamat születésről, életről, szárnyalásról és halálról. Azonnal megszólaltam:

– Inkább add nekem, kérlek, hisz ő a fénixmadár, a mesebeli csodalény. – Itt és most kell kiegészítenem: a jelkép-sors valójában a kora történeti idők Nap-szimbóluma. Csodás madár az egyiptomi mitológiában, amely minden 500 évben elégeti magát, és hamvaiból újjá is éled mint a halhatatlanság és a megújuló élet jelképe. Évezredek át megőrződött a népmesék világában, a zenében – lásd és halljad Sztravinszkij Tűzmadarát, és íme, a képeken, rajzokon a festészetben. Mivel a képnek még nem volt címe, hát együttesen adtuk neki.: *A fénixmadár röpte!*

Ottmár Sándor: Lelki szél

– Legyen akkor a Tiéd! – és már íródott is rá az ajánlás: Marikának szeretettel. Megköszöntem, ám Sanyi továbbszötte beszédünk fonalát:

– De festek ám én Neked másik képet, komolyat! A névnapodra!

Úgy is lett! Az ősz hamar eljött, és vele az ajándék is: a tényleg komoly olajfestmény 35 x 45 cm-es nagyságban, barnás keretben. Nicsak! Vidám reneszánsz színek egy elképzelt tájon – futó felhők árnyával a folyón – így idéződött fel bennem egy régi régi iskolai memoriter.

– Beszél a fákkal a bús őszi szél? – kérdeztem Petőfi verssorával.

– Olyasmi, de nem igazi – válaszol az alkotó.

– Látom: észlelhető a mozgás a vízparti fákon, de nagyon-nagyon egyfelé hajlanak – bizonygatom én is elgondolkodva.

– Mintha tényleg valami belső irányultságot mutatnának.

– Jó, legyen akkor a címe: *Lelki szél* – szólt a közös egyezés.

Nos, akkor én meg e napi írásomat küldöm most Neked-Sanyinak szeretettel és alkotói jókívánságokkal: Marika

Kasnyik László, Láng Benedek, Rusznyák Adrienn, Elek Csilla,
Horváth Gáborné és Ottmár Sándor Pilisszentléleken

Horváth Ödön

Telehold

A Telehold világít; lassan
felbukkannak a csillagok.
Magányosan, kisebb csapatban?
Egyre megy: mindegyik ragyog.

Nézem őket, s kissé zavarban
vagyok; halk imát mormolok.
Téged látalak ezer alakban;
a te örök ábrázatod

jelenik meg. A fénytől ékes
tér lelkem mélyéig hatol.
Meghatódom. Az ismert látvány

újra elvarázsol. Te vársz rám,
amikor Hozzád térek, Édes,
azon az utolsó napon.

Futó eső után

A megkönnyebbült fellegek mögül
kibukkanó nap mindent újra fénybe
borít. Kékség költözik fel az égre.
A táj a lehullt esőnek örül.

Amerre a szem lát, köröskörül
pipacsok égnek a zöldben, és végre
megint vidám madártorkok zenéje
tölti be a teret. Rigócska ül

a lucfenyő legtetetjén trillázva.
Ezer hang közül is meghallja párja,
és valahol már közelebb röpül.

A nyár tüzel. A rózsafák közül
múló szépségét hagyva örökölni,
a leggyönyörűbb szirmait kitarja.

Csillagnézés közben

Időnként, ha fenn milliányi csillag
szépsége csillog, magányod is enyhébb.
Távoli fényükkel elúszik estéd
nyomottságát, és vendégségbe hívnak.

Oda, magukhoz. Fantáziádban már
indulsz is, repülsz hetedhét határon
túl, ahol mindent áthidaló álom
követ, ahol az örök vágyat halvány

ködök burkolják be, s gyöngéden védik
minden silánytól, minden durvaságtól,
ahol nyugalom s belső csönd békéje

uralkodik, ahová a lét mérge
már nem jut el, ahol az éjszakából
csak a szépség marad, s lelked megértik.

Feledhetetlen

Tágra nyílt szemem sugarát kilöttem
az alkony leszálló hattyúira.
Szárnycsapásaik fenn a levegőben
már sejtették, egész ármádia

érkezik a vízre nagy csobbanással.
Lenyűgöző tünemény volt; maga
az ég érkezett madár alakjában;
s épp elem kellett leomolnia.

Fehérségük, fenséges szép alakjuk
egybeolvadt a lázadó habokkal.
A víz gyöngyei ezerfelé hulltak.

Aztán csönd lett. Fényt búcsúztató hangjuk
is elenyészett; egymás mögött sorban,
karcsú nyakukat nyújtogatva úsztak.

Virradat

Hajnal van. A fény megdicsőülése
hosszú homály után. Most kiderülnek
elrejtett titkaink. Eljön a béke.
Arcvonásaink is megneemesülnek.

Múltunk nyomorúsága még felrémlik,
mert testet öltött a vérvörös alkony,
s mert együtt zokogtunk sötétedésig.
A kibírhatatlan vágy még meghajszol,

de már formálódik a szív igénye
valami másra, nemesebbre, többre,
napról-napra tisztuló gondolatra,

mélyről felszakadó, áldó szavakra,
s elkezdődik (a nap az éjt legyőzte)
a csöndben fogant hangok párbeszéde.

A mélység színe

A Smolinec melletti mocsaraktól északra csodálatos táj magasodik, amely a még huszadik század elején is az érdeklődés peremén létezett csupán. Gömbölyű hátú dombok vidéke volt ez a táj, számtalan völgy szabdalta, amelyekben ma már hiába keresnél kitaposott ösvényeket. Az arra járók emberemlékezet óta nagy ívben elkerülték ezt a vidéket, és képesek voltak akár néhány nappal is megtoldani útjukat, csakhogy ne kelljen keresztülvágni a dombokon. Aligha tudta volna valaki pontosan megmondani, mi az oka ennek a tudat alatti ellenszenvnek. Már maga a látványa ennek a dimbes-dombos, titokzatos őserdős tájnak az emberekben valamiféle ösztönös érzést váltott ki, hogy kerüljék, legalábbis minél kevesebb ideig tartózkodjanak itt. A terméketlen talaj évszázadokon át táplálta a hatalmas fákat, amiket a légköri viszonyok mostohaságának súlya mintha megakadályozna, hogy magasra nőjenek, ezért szinte kúsztak a földön. Csavarodott és szétterülő csupasz ágaik összefonódtak, és hatványozták a táj nyomasztó hatását.

Kevés láb taposta ezt a földet, ezt az örökös ködtől nyirkosat, ami a smolineci mocsarak felől húzódott a völgyeken át egészen az erdők mélyéig, ami nyirkosságban meg misztikus félhomályban tartja a tájat. Csak itt-ott bukkan ki belőle a legmagasabb dombok csupasz, gömbölyded háta, mint egy kis sziget a fehér tengerben. Kevesen találtak itt otthonra. Próbálkoztak többen is, szökevények, akik nyugodt helyet kerestek további életükhöz, vándorok, akik a növekvő települések zaja elől vonultak magányba, de senki se bírta ki itt sokáig. Akit nem vetett ki a terméketlen táj, azt elűzte a csönd meg az örökös köd. A szökevények itt hagyták lakhelyük romjait, amit fokozatosan elnyelt a szokatlan vegetáció és a mocsári pára. Ezek a körülmények adták a nevét is e tájnak. Sokáig nem is hívták másként, mint Ködös-hegység, s ez képezte alapját a számtalan legendának és hiedelemnek is.

A Ködös-hegységhez fűződő számtalan esetről regéltek az elődök, akik a hegy aljában telepedtek le, és ott tudtak élni a csodálatra méltó hely közelében, elfogadták a hatását. A hegységet elkerülték, csak a legszükségesebb esetben merészkedtek oda. Az erdők mélyéig nem bátorodott senki emberfia. Az öregasszonyok hosszú téli estéken gyerekeiknek és unokáiknak különös történeteket és rémisztő eseteket meséltek. Az aprónépet már kicsi koruktól ijesztgették a bolygó gyökerekkel, amit ha átlépnek, nem találnak többé haza, vagy a hegy sötét oldalaiban történt

látomásokkal, így ösztönszerű félelem alakult ki a titokzatos táj iránt.

A Ködös-hegység sok nemzedék számára a rossz megtestesítője volt. Akik mégis beljebb merészkedtek az erdők sűrűjébe, azok közül sokan eltévedtek a völgyek útvesztőiben, a szorosokban, és sosem találtak haza. Ilyennek ismerte a tájat sok nemzedék. A megmagyarázhatatlan misztikum és titokzatosság világa volt ez. Lehet, hogy az elődök bölcsességének köszönhető, akik ösztöneiktől és az ismeretlen iránti tiszteletüktől vezérelve bizonyították, talán együtt lehet élni a Ködös-hegység mélyén rejtőző rosszal.

A huszadik század elején azonban minden megváltozott. Az őserdő mélyén hatalmas nyersanyag-lelőhelyeket fedeztek fel, ezért mindjárt az első évben özönlenni kezdett ide az emberek meg a hatalmas korszerű gépek tömege. Addig e hegység völgyeiben és tágas hegyoldalaiban nem hallatszott ekkora zaj, és a föld sem remegett ilyen sok hatalmas robbantás nyomán. A sziklás talajt, amely évszázadokon át védte titkát, túrni kezdte a mit sem sejtő ember.

Amikor először indultam el a Ködös-hegységbe, még nem sejtettem, hogy látogatásom ilyen rövidre sikeredik, hogy soha többé nem térek ide vissza. Valószínű, hogy elődeim sem sejtették ezt, amikor hatvanhét esztendővel ezelőtt idejöttek a dübörgő bányagépekkel, hogy kibányásszák az uránércet az ismeretlen mélységből. Az elsők közé tartoztak, akik hódítóként jöttek ebbe az ismeretlen világba, és marni, vájni kezdték ezt a beteg földet. Ők voltak azok, akik mit sem sejtve bányásztak a mélyben, meghódították a hegyoldalakat és völgyeket, ahová az őslakók évszázadokon át félték belépni.

Elindultam a nyomukban. A kíváncsiság csábított ide, meg a természetes óhaj, hogy nyomozzak elődeim sorsa felől, és feltárjam titokzatos múltjukat. Már régtől vágytam meglátogatni azt a helyet, ahol dédszüleim éltek, és ahol végül a halál érte őket. Rejtélyes haláluk csak annak a helynek titkaival egyezhet meg, ahová tartottam.

Ültem a vonatban, és az ablakon át néztem a tájat, amely az elmúlt néhány tíz esztendő során bizonyára nem sokat változott, s meglehet, ugyanez volt az érzése elődeimnek is, mint nekem, ahogy a kietlen mocsaras területen mentek arra a vidékre, amit egyáltalán nem ismertek. A Ködös-hegységbe az egyetlen út a mai napig az öreg híd, amit a bányatársaság épített a század elején, hogy a nehéz gépeket meg a bányaberendezést el tudja juttatni erre az elátkozott területre. A többkilométeres híd sok vaspilléren nyugodott, amik több méternyi mélybe voltak süllyesztve a mocsaras talajba.

Az én nagyszüleimnek is ilyen szorongó érzésük volt, amikor a vonatban ülve látták, hol élük majd jövőendő életüket? Amennyire ez a ködös láthatár engedte, láttam, miként húzódik a csillogó síkság, telve alattomos szakadékokkal és feneketlen gödrökkel. A vizek felszíne finoman hullámzott, ahogy nagy zajjal átrobogtunk rajta. A csillogó felszínből itt-ott szilárd talajú szigeteckék álltak ki, amiken buja növényzet nőtt.

Már maga a sűrű ködtakaró alatti mocsár látványa szorongással töltött el, és nyomasztottak a félelem első jelei. Az otthona kényelméhez szokott ember nehezen érti meg, miként hathat a táj látványa annyira, hogy képes háttérbe szorítani az észszerű mérlegelést. Úgy gondoltam, hogy a szorongó érzés azzal függ össze, hogy éppen a hatalmas mocsarakon haladok át. Nos, azt hittem, ha majd szilárd talajra lépek, az majd a biztonság érzetét nyújtja, de tévedtem.

Jócskán benne voltunk a délutánban, amikor túljutottunk a széles mocsárvidéken, és végre lassacskán szilárd talajra értünk. A vágány ennek ellenére folytatódott a hatalmas töltésen, ami jócskán kimagaslott a környező tájból. Ahogy a köd kissé felszállt, a láthatóvá váló hegyes-dombos táj szinte kétségbe ejtett. S ez a rossz érzés, amit próbáltam elnyomni, rosszat sejtetően kibomlott, mint egy mérgező trópusi virág. A civilizáció itt már nyomot hagyott, de csak itt-ott kisebb házcsoportok, települések formájában, ám ezek túlnyomó részt üresek, elhagyottak voltak. A tájnak furcsa színe volt. Nem zöld, mint rendszerint lenni szokott, hanem úgy tűnt, minél tovább haladtunk, egyre szürkül és kékül, beteges jellege volt, mint ahogy az gyakran előfordul olyan tájakon, ahol bányásznak, turkálnak, fosztogatnak. Éreztem, hogy a táj látványa szorongással és rossz érzésekkel, gondolatokkal, majdhogynem félelemmel tölt el, vagy legalábbis bizonyos nyugtalansággal és elégedetlenséggel. Semmi kétség, hogy ez a táj beteg és szennyezett.

Hamarosan feltűnt a távolban a Ködös-hegység első lejtőjén egy kis város. Bizonyára ez Smolinec bányavároska, amely a bányászat fénykorában épült. Napjainkban ez a város csaknem lakatlan. A hajdani forgalmas központból elnéptelenedett város lett, ahol már csak néhány lakó lézengett. A világtól elzárt városka volt, belefuladt az örökös ködbe. A város élete hirtelen szűnt meg, amilyen hirtelen az érc fejtése is. Az uránbányászat is szó szerint egyik napról a másikra szűnt meg, lényegében bezártak, és lepecsételtek minden aknát egy éjszaka alatt. Ezidáig senki sem tudja, miért zárták be a bányákat ilyen hirtelen. Az emberek maradéka a Smolinec mocsárvidéken át gyorsabban tűnt el, mint ahogy idejött, s az elhagyott otthonok fokozatosan el-

foszlottak a tájban. Soha sehol sem olvastam arról, miért került erre sor, de valahogy éreztem, hogy ennek összefüggésben kell lennie dédszüleim halálával.

Amikor megállt a vonat, nem volt kétséges, hogy ez már a végállomás, mert bár a vágányok tovább folytatódtak, látszott, hogy nem használják. A talpfák között sűrű bozót és cserjék nőttek. A vágány tovább folytatódott a láthatár alacsonyabb dombja felé, majd eltűnt a sok völgy egyikében. Ahogy mászkáltam a városban, tökéletesen megértettem a holt lelkek városa szöszkezet jelentését. Az utcák néptelenek voltak, embert alig láttam. Azok sem voltak beszédesek, szemmel láthatóan nem voltak szokva idegen látogatókhoz.

Utam célja azonban nem Smolinec volt. Nem ott éltek az elődeim. A Ködös-hegység völgyes-dombos labirintusának közepén laktak, ahol hajdan intenzív bányászat folyt. Nem mertem azonban azt a helyet egyedül fölkeresni, szükségem volt valakire, aki kiismeri magát ezen a környéken.

Lépteim ezért az öreg Ali házához vezettek, aki a helyiek szerint legjobban ismeri ki magát a Ködös-hegységben. Mint a bányászat fénykorának tevékeny résztvevője és legjobb ismerője, gazdag tapasztalatra tett szert, s Smolinec élve maradt lakói közül legjobban ismerte ezt a vidéket. Hitttem benne, hogy elvezet engem oda, ahol a távoli rokonaim éltek.

Ali a város szélén élt a meredek hegyoldalban. Ahogy bekopogtam az ajtaján, egy barátságatlan ráncos arc fogadott. Ahogy bemutatkoztam és előadtam neki jövetelem célját, láthatóan meglepődött, s mielőtt még megindokolhattam volna elhatározásomat, mindenáron el akart küldeni. Végül belátta, hogy elhatározásomban nem ingat meg, és látogatásom családi jellegű, mélyet sóhajtott, kitérte az ajtót, és beengedett. Nem tűnt úgy, hogy valahová készülne, s én egy pillanatra kételkedni is kezdtem, hogy képes lesz elvinni valahová, mivel a járás láthatóan nehézséget jelentett neki. Ehelyett szólt, hogy foglaljak helyet, és anélkül, hogy rám nézett volna, beszélni kezdett.

Még mielőtt elvinném magát oda ki – szólalt meg rekedtes hangon, még ezt is inkább az ablaknak mondta, mint nekem –, elmondok magának egy esetet. Ezt a vidéket egész életemben ismertem, s oly szoros vele a kapcsolat, mint senki másnak. Egész életemben bányász voltam a környező uránbányákban. E földnek mélye fel van túrva keresztül-kasul, és higgye el, kevés ilyen helyet talál. Mondják, hogy itt a föld helyenként be-beszakad, s ez többé-kevésbé igaz is. Ez megtörtént olyankor is, ha reggelenként száz méterekre szálltunk a föld mélyébe, s hány barátom, munkatársam veszett oda az omladékok

alatt, de ezzel kicsit számolt is az ember. Az itteni dombvidék lakóinak sosem volt könnyű életük. Itt a földet vájta az ember évtizedek óta. Képzelteri, milyen kevés nyugodt élete volt ennek a területnek. Az öreg Ali köhécselt egy kicsit, majd nehézkesen leült egy székre. Csak most vettem észre, miért mozog olyan nehezen. A lábai csaknem térdig szinte feketék voltak, mintha kemény fagy érte volna, erőtlennek látszottak. Sőt, mintha elhaltak volna. Ám Ali pipára gyűjtött, és fürkészsve nézett rám, majd folytatta az események elbeszélését.

A bányákban, az aknákban mindig történtek különös esetek. Különléle jelenések, furcsa hangok, amelyek a mélyből jöttek, ahol nem volt senki, szagok és fények. Ha meggondolja, mennyi bányászéletet követelt ez a föld, nincs is mit csodálni. A halál vonzása különös és nehezen érthető. A bányász munkája már magában igényes, s mi nagyon mélyen dolgoztunk, az itt lévő összes többi bányánál mélyebben. Különös talaj volt ez, a bányagépek itt rendszeresen elromlottak, sok kilométernyi járatot vájtunk a két kezünkkel.

S ahogy így napról napra turkáltunk a földben, egyszer találtunk valami figyelemre méltót. Fejtés közben nagyon érdekes ércre bukkantunk, amelyet életünkben még nem láttunk. Akkora volt, mint egy labda és sima, mint a lávaüveg. Mintha nem is ebből a világból lenne. De nem ez volt a legfurcsább. A titokzatos kő belül szabályos ritmusban narancsszínű fénnel lüktetett, mintha szív dobogott volna benne. Ez a fény a kő belsejéből jött, ami arra utalt, hogy a külső burka áttetsző anyagból van. Bár meleg fénnel lüktetett, és azt a benyomást keltette, hogy izzik, érintése túl hideg volt, csaknem fagyos. Képzelteri, hogy ez a megállapítás mennyire zavarba ejtett bennünket. Soha ilyen furcsa valamivel nem találkoztunk. Egyikünk sem sejtette, mi lehet ez. Közös erővel kibontottuk a sziklából, és meglepödtünk, hogy ez az anyag milyen nehéz. Több férfikéz kellett hozzá, hogy a csillébe tegyük, és kivigyük a bányából.

Abban a pillanatban, ahogy a szabadba értünk, azt tapasztaltuk, hogy az ásvány megszűnt világítani. Semmi fény nem áradt belőle, sötétfekete felszíne, bár tükörsima volt, a nappali fényt sem verte vissza. Sőt, fekete sima falai mintha elnyelnék magukba a fényt, nemhogy visszavernék. Úgy tűnt, mintha magába szívta volna. Megvolt ennek a szépsége, ami az embert teljesen elámította, s egyben halálra rémisztette. Meglepödvé néztük ezt a változást, megmagyarázni azonban nem tudtuk. Néhányszor próbaképpen betoltuk ezt a titokzatos ásványt a csillével az aknába, majd kitoltuk, s az minden alkalommal egyformán reagált. Tehát bármi lehetett az, de nem halott, mert meg tudta különböztetni

a fényt a sötétségtől, és reagált a környezet változására.

Azon a napon már nem is nagyon dolgoztunk, helyette vizsgálgattuk a titokzatos leletünket. Nagyon kemény anyagból volt, próbáltuk feltörni, felaprítani, hogy megállapítsuk, mi a forrása az érdekes sugárzásnak. De bármennyire is erőlködtünk megbontani a szerkezetét, bármilyen erősen püföltük, a felülete sértetlen maradt. Sőt, az ütések nyomán karcolás sem látszott. A kő továbbra is tökéletesen sima volt, mint a jég.

Sokáig tanakodtunk, mitévők legyünk a titokzatos kővel. Mi mást tehattunk? Fölvittük magunkkal a településre. Igényes munka volt, mert a kő nagyon nehéz volt, csak sötétedés után értünk föl vele. Leletünk a miénkhez hasonló reakciót váltott ki a lakók körében is. Akadtak, akik szenzációnak tartották, amit találtunk, de olyak is voltak, akik vonakodtak még csak ránézni is, és szemünkre vetették, hogy elhoztuk a településre. Már nem is tudom, hogy jómagam melyik csoporthoz tartoztam. A fénylő narancsszín különös módon nyugtatott, de idegesített is. Nem tetszett nekem a lüktetése, ahogy viselkedett, ahogy érzékelte a fényt, mintha gondolkodott volna.

A szikladarabot végül a megtalálója, Craft barátom vitte haza. Még a házból is láttam azon az estén, hogy Craft ablakai szabályos ritmusban meleg fénnel villódnak. Az éj sötétjében ez úgy tűnt, mintha lakása olthatatlan tűzzel égne. Az erős villanások egész a koromfekete égig hatoltak, s reggelre a házat narancssárga köd lepte be, ami a közeli mocsarak felől húzódozott.

Azon az éjszakán nyugtalan álmaim voltak. Sokszor izzadtan felébredtem, és kízó fejfájás gyötört. Ahogy magamhoz tértem, minden alkalommal meglepett a fény, ami az ablakon át villogva világította meg mennyezetemet. A mély éjszakában a Carfték háza úgy fénylett, mint egy fáklya, az erős narancsszínű fényugarak reflektorokként hatoltak át az ablakokon, s a településünkön tán nem volt ház, amelyik ne lett volna kitéve ennek a titokzatos színnek. Talán azért sem tudtam kialudni magam, mert megszoktam a teljes sötétséget, és nem én voltam az egyedüli, aki azon az éjjelen nem tudta kipihenni magát. A telep lakói közül sokaknak volt gondja az alvással, és a rossz álomból sokan fejfájással ébredtek. Ráadásul a háziállatok riadtak, szemlátomást nyugtalanok voltak. Persze mindezt rögtön rejtélyes leletünknek tulajdonítottuk, ami Carft konyhájában volt eldugva.

Lehet, hogy minden másként történt volna, lehet, hogy a követ még aznap reggel visszavittük volna a bányába, ha Carft nem szaladt volna hozzánk látható izgalommal, és nem hívott volna mindünket a házába. Valami különös üldözési mánia hatására a legrosszabbra számítottam.

Mindannyian a házhoz rohantunk abban a hitben, hogy valami tragédia történt. Ahogy beléptünk a házba, ott láttuk a fiát, aki – születésétől fogva béna volt, és minden mozdulat szörnyű fájdalmat okozott neki – a szoba közepén állt mosolyogva, egyenesen, mintha ez természetes lett volna. Egyenesen állt, mosolygott, mi meg csak ámultunk ezen a jelenésen. A kőtömb ott hevert a tűzhely mellett, mint egy mágikus amulett, ami vonzotta tekintetünket. „Az a szikla, az a szikla tette” – ismételte Craft szüntelenül, miközben ujjával rámutatott, ami most a világosban nem lüktetett, és közönséges sziklának látszott. „Ez gyógyította meg az én Tomimat.”

Ez az esemény igazi nagy szenzációt keltett a településünkön. Az emberek véleménye a szikláról – mint egy varázspálca suhintására – teljesen megváltozott. Többen kölcsön is kérték a követ, hogy nekik is meggyógyítsa beteg családtagjukat. Így aztán Craftéknál szinte egymásnak adták a kilincset az emberek. A kőgömb helyi orvossá lett, bizonyíthatóan megoldotta az emberek problémáit. A Henry szürkehályogja, a Frank fekélye vagy James dongalába... ezek nem kitalálmányok voltak, ezek valóban megtörténtek. Az emberek nagyon gyorsan megszokták ezt, és szinte vakok lettek a változások iránt, amik lassan és feltűnés nélkül történtek körülöttük, főleg az olyan változások iránt, amelyek közvetlenül őket érintették.

Mióta a titokzatos követ a faluba hozták, a környéket csodálatos légkör vette körül. A települést meg mintha a szorongás fellege borította volna be. A köd gyakran egész nap tartotta magát a falu fölött, s a lakosokon fura hangulat kezdett eluralkodni. Az embereket – beleértve magamat is – szorongás, fejfájás, álmatlanság és étvágytalanság kínozta. Rossz álmaink voltak, lidércnyomások gyötörtek, nehezen összpontosítottunk a legalapvetőbb napi tevékenységünkre, főleg mivel egész napon át állandóan gyötört bennünket a lüktető fejfájás. Csak éjjel enyhült, mintha a narancssárga lüktetés hiányozna, mintha kábítószer lenne, amire szükségünk van, és napközben elvonási tünetektől szenvedtünk. Estére, amikor Craft házából áradt a narancssárga villódzás, mint valami édes nyugtatószer, a fájdalom csodálatos módon feloldódott. Idővel a település lakóinak többsége megszűnt éjjel aludni, a plafont bámulták, és szívták magukba a varázslatos aranysárga sugarakat. Természetesen senki sem akarta ezeket a változásokat a varázslatos gyógyító kőgömb számlájára írni. Az embereknek annyira szükségük volt erre a kódarabra, hogy nélküle már el sem tudták képzelni az életüket. Kevesen voltunk, akik tudatosítottuk ezeket a változásokat, de a többség velünk szemben süket volt.

Nehezen hagyhattuk figyelmen kívül, ami Craftékkal történt, akiktől a konyhából minden éjjel áradt ki a fény. Furcsán kezdtek viselkedni. Egyre jobban megszűntek érdeklődni környezetük iránt, majd fokozatosan a közeli hozzátartozóik iránt is. Meg aztán mintha vesztettek volna emberségükből, és elfásultak. Úgy tűnt, mintha csak ösztönösen, gépiesen végeznék napi teendőiket, mintha azt sem tudnák, mit tesznek. Lábon járó árnyak lettek, inkább bábuk, mint gondolkodó lények. De nem csak Craftékat érintette a csodakő hatása. A telep lakóinak többségéből naponta egyre fogyott az élet, egyre többen vesztették el emberségüket. Ránk se néztek, nem szóltak hozzánk, mintha észre sem vennének, de mindezek ellenére az volt az érzésünk, hogy titokban figyelnek bennünket.

Éreztem ezt jómagam is. Azt a szüntelen lüktető fájdalmat, s azt az édes megkönnyebbülést, ha este szemhéjamon át villogott a narancsszínű fény. Alighanem annak köszönhetően, hogy nem voltam annyira közel a titokzatos kőtömbhöz, úgy-ahogy képes voltam megőrizni józan eszemet. Úgy tűnt azonban, hogy Crafték teljesen a kő hatása alá kerültek, és ez napról napra csak rosszabbodott, a tél kezdetén csúcsosodott ki, amikor a csodálatosan kigyógyult Tom fiuk meghalt. Nem kételkedem, hogy ez a teljes kimerültség miatt volt. Az a fiú egyáltalán nem aludt, és bizony nem tévedek, ha azt mondom, nem is evett. Az emberek mintha elvesztették volna beszámíthatóságukat – holott téli hideg volt, Crafték rendszerint félmeztelenül jártak kint. A legkülönösebb az volt, hogy a szeme sem rebent Craftnak fia halálakor, semmi emberi érzésnek nem adta jelét.

Én és néhány barátom ezért úgy döntöttünk, hogy ellopjuk a követ, és elrejtjük a bányában, hogy senki meg ne találja. Már nem nézhettük tovább, mit tett a barátainkkal, főleg Craftékkal. Beállt a tél, jöttek a fagyos napok és éjjelek, s csak idő kérdése volt, mikor hálnak meg mások is.

Betörtünk hát Craftékhoz, és készültünk elvinni a követ. Crafték nyitott szemmel feküdtek az ágyukban, és a plafont bámulták. Úgy tűnt, hogy ébren vannak, de nem reagáltak semmire. Odalopódtunk a kőhöz, ami erőteljesen lüktetett és küldte a világba narancsszínű gyógyító és mérgező fényét. Abban a pillanatban, ahogy hozzáértünk a kőhöz, az öreg Craft talpon termett, és örült üvöltéssel – amiben már nem volt semmi emberi – baltájával ránk támadt. Emlékszem a tekintetére, a szemére, amiben már nem ismertem rá egykori barátomra, a narancsszínű fény verődött vissza benne. Vadul kergetett bennünket baltájával, és darabokra vagdosott volna minket, ha el nem menekülünk.

Néhány napig nem történt semmi, hacsak azt nem említem, hogy a helyzet egyre romlott. A nappalok rövidültek, az éjszakák hosszabbodtak. Így egyre tovább voltunk a lüktető kő hatása alatt. Éreztem a fejemben a lüktetést, és mintha enyhülne a fájdalom, a félelem, meg hogy forró, felhevült érzéssel töltődök fel. A nap minél nagyobb részét töltötte ki a narancsszínű fény a völgyben, a frissen hullott hónap köszönhetően úgy világított vöröses színben a völgy, mintha óriási szív lenne. Az a különös és veszélyes hatás, ami a kőből áradt a településre, már kibírhatatlan volt.

Mintha ez az elviselhetetlen nyomás benne lett volna a levegőben. Tudtuk, éreztük, hogy hamarosan valami történni fog. S az események nem vártak magukra sokáig. Az egyik éjjel a szokásos módon feküdtem az ágyamban, és néztem a mennyezetet a sárga villanásokat, amelyek – mint valami csodaszer – a gondolataimot az agyamba hatoltak, újból és újból kellemes, nyugtató érzéssel töltöttek el. Hanem azon az éjszakán másként volt minden. A fény sokkal erősebb volt, mint máskor, a szobám annyira világos volt, mintha délután lenne. Kimentem hát és láttam, hogy az emberek csoportosan vonulnak Crafték házához, amit az erősen lüktető fénytől szinte látni sem lehetett. Láttam az embereket, amint csupán hálóingben szinte hipnotizáltan gázoltak a hóban, hogy részesei lehessenek valami csodálatos földöntúli színjátéknak.

Crafték háza úgy fénylett az ablaktáblákon át, hogy kénytelen voltam eltakarni a szemem az erős fény miatt. A lüktetés egyre gyorsult, s elért egy rosszat sejtető frekvenciát. És akkor egyszeriben Crafték házában vastag falai – mintha kartonból lettek volna – horpadozni kezdtek. Aztán egy erős fényű lüktetés nyomán a ház összeomlott, mint a kártyavár, s a világosság, ami ellepte az egész völgyet, vetekedett a nyári napsütéssel. A beálló szörnyű csönd mintha csak a még ennél is rosszabbnak az előszele lenne. A titokzatos kötőmb többszörösére nőtt, egyre nagyobbodott, s bár nem lehetett közvetlenül nézni, feltételezhetően nagyobb volt egy háznál, mert körülötte ott heverték Crafték házában romjai.

Ezután a levegőbe emelkedett, ott állt mozdulatlanul. Szünet nélkül lüktetett, így világította és festette narancsszínűvé a környéket. Rémségek csöndben figyeltük. Szinte kővé meredve álltam, és néztem arra a nagyon különös dologra, ami egy kis fekete labdányi kötőmbből egy ház nagyságú izzó golyóvá változott. Megbénított az az ismeretlen érzés, amit maga körül sugárzott. Már nem az a fekete kódarab volt, ami a konyhai tűzhely mellett hevert, élő és mozgó lett. Valami, ami reagált és gondolkodott. Képtelen voltam elszaladni, a lábam megmerevedett, s az a valami

szó szerint fizikailag vonzotta a tekintetemet. Az egyes világító lüktetések között, amikor nem várított el az erős narancsszínű fény, megpillantottam valamit, ami még jobban megrettentett, mint az eddigiék. A gömb kezdte változtatni alakját. Gyorsan és vészjóslóan. Ami előbb még gömb volt, aztán meghatározhatatlan, nyüzsgő nyúlványokkal teli valami lett. A felülete hullámzott, mint a víz felszíne, mint egy szerves hártya. Nem volt ez sem kemény, sem éles, hanem puha és képlékeny. Hullámzott, reagált a mozgásra. Mintha körülölelné a térséget, mintha kilövellné magából a számtalan nyúlványt és körülölelné, kóstolná a földet. Reszkettem az undortól, a szörnyűségtől és a hideg verítéktől, ami elfogott, a testem, a torkom megmerevedett, nem tudtam levenni a tekintetem arról, ami történt.

A titokzatos anyag tömege lassan a földre ereszkedett, és folyani kezdett a hegyoldalban, mint a láva. Nem tűnt forrónak, mert a hó nem olvadt alatta. De eltűnt! Mintha az a valami elnyelte volna. Lassan folydogált le a hegyoldalon, s a szélei inkább tapogató ujjak voltak, mint folyadék. Semmi kétség nem volt, hogy érzékel bennünket, és felénk folyik. Bénultan figyeltem, ahogy az a plazmatikus anyag félig kúszva, félig folyva halad az emberek felé, akik szinte megkövülten álltak ott. Eközben szüntelenül lüktetett, és bevilágította az egész völgyet vészjósló fényével. Éjszaka volt, de a völgyben olyan világos volt, mint fényes nappal.

Az emberek dermedten álltak a hegyoldalban, és figyelték, miként közeledik feléjük a folyékony anyag. Különös módon vonzó volt, még ha az ilyen embertelen intelligencia látványát érzékelve az embert rémes reszketés fogta is el. Csöndben folydogált, sem hangot, sem hőt nem bocsátott ki, csupán narancssárgán fénylett. Sehogy sem tudtam megérteni, hogy élő is, meg holt is volt, az élet ellentéte volt, s ezt nem tudom megmagyarázni.

Érzékeltem, mennyire csábít, mennyire vonz, s egyben mintha valamilyen szinten szólna hozzám. Szeme nem volt, mégis nézett rám. A sugárzó nyúlványok peremei végtagokként működtek, amik hozzám akartak érni, tapogatni, vizsgálni. Nem tudom megmondani, mennyi ideig tartott ez. Talán egész éjjel. Elbűvölten, lenyűgözve néztem, miként hullámzik, terjed szét, mint valami óriási napsugár-palacsinta, és lassan közeleg az emberek felé. Már csaknem eléjük ért, s hiába mondta volna valaki, hogy szaladjon ki merre lát, mert ők csak álltak ott, s mint a drogosok nézték az anyagot, amely ahelyett, hogy felfalná, kezdte körülölelni őket.

Hihetetlen rémület fogott el, amikor tudatosítottam, hogy az anyag egyik nyúlványa felém közeleg. Talán ez mentett meg, mert kiköppen-

tett a természetellenes letargiából. Éreztem a narancssárga sugár fagyos hidegét, ami behatolt a végtagjaimba, és kezdett bénítani, mint valami ideggáz. Végre pánik vett erőt rajtam, és jelentkezett az önvédelmi ösztönöm. El akartam szaladni, de mintha a lábam alatt homok folyt volna. Minden mozdulat elképesztően nehéz volt, holott látszatra semmi sem akadályozott. Kétségbeesésemben a földre vetettem magam, és kúszni kezdtem, vonszoltam magam után a magatehetetlen lábaimat is. Nem sok mindenre emlékszem már, csupán magam elé néztem, szinte kapartam a földet, igyekeztem, hogy mindenáron elmeneküljek. Máig nem tudom, hogy miként sikerült, de megmenekültem. Csak amikor már nem éreztem a fagyos hideget végtagjaimban, mertem magam mögé nézni.

A narancsszínű anyag kezdett gyorsan zsugorodni egészen kicsi gömbbé, ami kis ideig még a föld felett lebegett. Aztán hihetetlen erővel a földbe csapódott. Az egész hegyoldal beleremegett, s a domb teteje kirobbant, mint egy tűzkút. Olyan hatalmasan, mint egy vulkán kitörése, a földdarabok szétrepültek minden irányba, akár az ágyúgolyók. A nagy robajban és hihetetlen rázkódásban az egész hegy összeroskadt, mint egy hitvány papírmasé díszlet. Nem is tudom, pontosan mi történt. Csak a hatalmas erőt fogtam fel, a robajt és a nagy pusztulást, amelyet életemben nem láttam. Az egész településünk, az egész környék, ahogy ismertük, a föld mélyébe zuhant, s csak egy hatalmas mély szakadék maradt utána. A hegyoldalban a sok ember elpusztult, nem is tudom, hogy nekem meg kívülem még néhánynak, hogyan sikerült túlélnünk.

Ali itt kis időre megszakította elbeszélését, és dörzsölni, masszírozni kezdte végtagjait, amik megégettnek látszottak. Tekintetét kis időre a Kődös-hegység felé vetette, de talán csak úgy tűnt, mert nyomban elfordult, és befejezte a történetet.

Azt a robbanást több kilométernyire is hallották. Persze senki sem hitt nekünk. Bányában történt gázrobbanásra fogták, pedig jól kellett tudniuk, hogy az csak kitaláció, mert a bányákat a történetek után nyomban lepecsételték, és a kitermelés gyakorlatilag egyik napról a másikra megszűnt. Bizonyára sejtették, hogy egy közönséges robbanás nem nyel el egy óriási hegyet, és nem okoz akkora kárt. Attól kezdve bizony senki sem mert kutatni, keresgélni ebben a földben.

Lehet, hogy maga is azt gondolja, hogy mindent csak én találtam ki, de hát a lábam azóta nem olyan, mint volt. Vannak napok, amikor arra gondolok, hogy attól a ronda hidegtől sosem tudok megszabadulni. S időnként, főleg éjjelente, ha behunyam a szemem, mintha arcom fölött lüktetne az a nyugtató narancssárga fény.

Ottmár Sándor festménye

Ali befejezte elbeszélését, és rám meresztette kissé eszelős szemét, amiben – lehet, hogy a csodás történet hatása alatt – narancssárga árnyalatot véltem látni. Tetőtől talpig szörnyű rémület fogott el az eset nyomán, amit elmesélt. Tehát így végződött elődeim sorsa. Ez az a különös jel, amit tőlük örököltem. Egy fikarcnyi kedvem sem volt ezek után öntudatosan és ostobán erre a vidékre lépni, amit nem ismertem, és nem is tudtam megérteni. Lehet, hogy hóbortos öregek lo-csogásának tartja valaki, de én egy percig sem kételkedtem benne, hogy az öreg Ali igazat mond.

Tudtam, hogy az a gödör, ami a robbanás után maradt, ott van. Néha álmomban is láttam, miként húzódik a hegyoldalon át a völgyön keresztül. Láttam a sötét mélységét és meredek falát, ahol nem nő meg semmi. A mélységét, amit semmi emberi ismeret, tapasztalat nem tud kitölteni.

Az a gödör, szakadék máig ott van. Átvágja a hegyoldalt, mint egy seb, mint emlékeztető az emberi vakmerőségre, amikor gondolkodás nélkül odaveti magát az ismeretlennek, az érthetetlennek.

(Vércse Miklós fordítása)

A fekete kosztümös hölgy

A rossz idő, vagy tán a rossz lelkiismeret hajtja az embert az ismerős kocsmába. A néptelen turistautak mentén pusztuló fák, a letarolt dombok, az üres parkolók miatt rossz a lelkiismeret. Előbb tönkretesszük a természetet, aztán már nem látogatjuk, pusztuljanak benne az emberek is, nem hagyjuk, hogy megéljenek a kocsomák, a cukrászdák, a frissítőt és emléktárgyakat árusító bódék konganak az ürességtől. Meggyorsítjuk lépteinket, beszívjuk a sör illatát, türelmetlenül intünk a pincérnek, egy pohár sört kérek, a szavak szégyenlősen csengenek, egy igazi dáma teát rendelne. Bizony, nemcsak sörrel lehet ünnepelni az életet. Meg aztán mit kezdjünk az estével? Ha már köpünk rá, mit kezdjünk az étellel?

Az ablaknál lévő asztaltól szép a kilátás a hegycsúcsokra. Élvezni kell a látványt. A sör ugyan pocsek, de a kilátás elsőrendű. Bizonyára ez vonzza Viliamot is. Valami élvezet nőtisztelem látványa nem lenne rá ilyen hatással.

A szomszédos asztalnál egy elegáns, fekete kosztümös hölgyvendég szintén a kilátásban gyönyörködik, hosszú lakkozott körmű ujjaival az asztalon lévő napszemüvegével játszik. Később, estefelé a bárpult árnyékába húzódik, az embereknek háttal, magányosan üldögél a drága whisky mellett. Valami titokzatosság lengi körül.

Az ajtóban megjelenik Jano, kérdés nélkül melléül, mintha Maja csak őrá várt volna. Hát mi van, Maja, néz rá az örök szomjúságra ítélt szerelmes tekintetével, ma valahogy korábban jöttél, még világos nappal, ilyenkor még nem lehet iszogatni! Miféle iszogatás, egy pohár sör szomjúság ellen, dűnnyögi Maja. Félretolta a bizonyítékul szolgáló söröspoharat és kávérendelt, még mindig telve türelmetlenséggel, jön, nem jön, és főleg – milyen képet vág, örül a tegnapi kalandjuk emlékének, szeretne újra találkozni, vagy az éjszakai szenvedélyt már elfeledte? Csupán egy vagyok a sorban, egy szám az értéktelen gyűjteményben? Egyszer használatos játékszer? Összeszorult a torka.

Fél füllel hallgatja Jano méltatlankodását, valami fajankó hengegett előtte, hogy itt a hegyoldalon tegnap még marhák legeltek, s ma már szálloda áll! Hála a beruházónak, a falubeli-eknek lesz munkájuk! A pásztorokból portások, teherhordók, karbantartók lesznek! A legelőknél vége, elveszett a paradicsom! Oda vagyunk a boldogságtól! Maja kedves, nem ér ez semmit, ezt elbaltázták, irtáson táncolunk!

Én is oda vagyok a boldogságtól, egy hegyi farkast fogtam, olyasmi van mögöttem, akár egy nászéjszaka, alig tudok magamhoz térni, tüskék között érzem magam! Persze, jóformán nem is figyel Jano érzelmi támadására, persze, a pozsonyi hölgyecskék csipkebogyót szednek, nem törődnek a tüskékkel, télen aztán dicsekednek a saját kezűleg szedett csipketeájukkal, s a mi kiéhezett madárkánk meg télen éhen pusztulnak, s tetemeik majd a turisták lába elé potyognak.

A nap már rég lehanyatlott, a sötétben az ablaküvegek mögött tükröződnek a bár villogó fényei. A fekete kosztümös hölgy föltette a sötét szemüvegét, és átköltözött a szokásos, a bárpult mögötti sötétebb helyére. A terem üres.

Jano tán észrevette, hogy Maja nem figyel rá, így ő is eltöprengve szemléli a fekete kosztümös hölgy sziluettjét, aki előtt szolgálatkészen hajlong a pincér.

– Végre az ajtóban megjelenik hódító Viliam, úgy viselkedik, mint egy győztes, puszi a régi barátnő arcára, az elmúlt éjszaka varázsát elfújták a napi gondok, amiket pohár itallal kell feledtetni.

– Mit iszunk? – kérdi Jano.

– Inni vagy nem inni, ez itt a kérdés – sóhajt egy nagyot Viliam.

– Miféle kérdés? Nem voltál katona? Titeket, taknyosokat elkerült a katonaság? A miféle nem kérdez, teljesíti a parancsot.

Viliam rendel, „a szokásost”, s a pincér máris hozza a körtepálinkát.

– Kérdések – háborog Jano. – Egy ostoba feltesz száz kérdést, amire aztán száz okos sem tud válaszolni. Béküljünk ki! – emeli poharát jóindulatúan Viliam felé. Koccintanak, aztán Jano felkel.

– Elnézést, hölgyem, el kell ugornom valahová.

– Még egészen egyenesen lépked. Látszik rajta a katonás fegyelem, mi? – állapítja meg Viliam.

Maja más kérdést várt volna, hogy telt a napod, mi lesz este, lophatok egy csókocskát? A valóság azonban kiábrándító. A tegnap este – úgy tűnik – nem is volt.

Jano egy pillanatra megáll a fekete kosztümös hölgnél, majd vidáman tér vissza az asztalhoz. Képzeldjétek! Képzeldjétek, az a hölgyike, ki hitte volna, a régi ismerősünk, a mi Klárikánk. Hajdan együtt iszogattunk itt, aztán évekre eltűnt, szinte nem is létezett.

– Klárka? – dereng fel Majában. – Töprengök, honnan ismerem.

– Világos. Klárka évekként ezelőtt sülve-főve itt volt ebben a bárban – emlékeztet Jano.

– Az állomáson várta a turistákat, és olcsó szállást kínált nekik a csőd szélén lévő szállóban,

hogy este legyen miből inni – emlékszik vissza Maja a sovány, kopott kabátú lánykára. Hol vannak már azok az idők. Hajdan velük söpörtették ki a bárókat, vidám párost alkottak. Ahogy mentek az utcán, nem egyszer hallották a megjegyzést, hogy nézzük csak, hátulról liceum, előlről múzeum. Várták álmaik hegyi farkasait, akik valahol a Himalájában épségüket kockáztatják, de egyszer hazatérnek, s ők lesznek a házi tűzhely imádói, s akkor jön el a mi időnk, térdre kényszerítjük a sorsot.

Jano aprólékosan ecseteli a múltat. Bizony, iddogáltunk, barátaim. Nagyvonalúan. Emlékeztek még azokra a viharos időkre, amikor Klárka magánosította a szállót, ahol gazdasági vezetőként dolgozott, s ahogy a turisták egyre fogytak, szép lassan ebben a szomorú bárban ittuk el az asztalokat, ágyakat, takarókat, éjjeli lámpákat, és egyre arra várt, mikor kasznizzák be, ami csak idő kérdése volt.

– S mi lett aztán? – kérdezte Maja, aki nem idevalósi, csak a hegyek imádója, néhány napra látogat ide, az összefüggéseket nem ismeri.

– Mi lett, mi lett! A szokásos! Van új burzsoáziánk, nem? És honnan? – tette fel Jano a költői kérdéseket. Honnan jönnek az újjgazdagok? Klárka eladta a szállodát egy németnek, s kapott érte vagy egy milliócskát. Most ül a pénzén és iszogat.

– Tán ide hívhatnánk az asztalunkhoz – javasolta Viliam.

– Világos. Támogassuk a burzsoáziát – állt fel Jano.

Maja csak most ismerte fel ápolt arcú régi barátójét. Aki csak nagy nehezen emlékezett vissza rá, bár váltottak néhány semmitmondó frázist, semmit sem változtál Klárka, te se, Majka, egyszerűen csak elüldögéltünk itt néhány este anélkül, hogy a környezetünknek is szenteltünk volna figyelmet.

Maja észrevette, hogy Klárka főleg Viliamra figyel. Derengeni kezdett neki, hogy a régi időkben volt kisebb románcuk. Vagy tévednék? A féltékenység gyötör? Emlékek, meg az alkohol, jó mulatság! Egy igazi hegyi farkas a láthatáron. Meg az érdekes férfibeszéd! Mit tudsz te a fáról, barátocskám! A fejsze részeit sem tudnád felsorolni! Tudod, a fejszének van éle, foka, feje, nyele... Az, az, az, feje, pengéje, álla, halántéka, arca, sarka... És a nyélnek? Tudod, van nyaka, közepe és sarka. Miféle sarka, mi azt csak nyélnek mondtuk. Férfiak... Mindig kell nekik egy kis színjáték. Dicsekvés. Ismerjétek el, hogy ebben jók vagyunk. Persze, válogatott fákról van szó, olyan fehér fáról, mint a lucfenyő és a jegenyefenyő. Ezek a fák kiszáradás után megsárgulnak, a nyers erdei fenyő, a borókafenyő fája gyönyörű, habár barnászörös színe csak a kivágás utáni

néhány nap múltán mutatkozik meg, amikor a fa oxidálódik. A fával való munka élvezet, az gyönyörűség, hölgyeim, de nehogy azt higgyétek, hogy mi is fából vagyunk! Véletlenül se, mi nem vagyunk fából!

– Nem vagyunk fából – helyeselt lelkesedve a hódító Viliam. – Milyen kár, hogy a fát nem becsülik, már csak a betűzőszó értékeli, mindenről hülyék döntenek.

– Hülyét találsz bárhol, lépten-nyomon károsítanak! – tódította Jano, az értelmiségi.

Ottmár Sándor: Don Quijote

– Tévedsz, barátocskám, nem a hülyék veszélyesek, a félműveltek kártékonyak. A világ tele van félműveltekkel, tanulmányait félbehagyott politikussal, sőt, még elnökökről beszélhetünk. Hiába van Clintonnak százhetven IQ-ja. Az sem óvta meg őt bizonyos Monikától. Hej, ti nők, ti nők...

A fennkölt beszéd jártasságról árulkodik a világ dolgaiban, csak ne unatkozzon a hölgy, hiszen méltóztatott idejönni a tengeren túlról, ahová évekkkel ezelőtt férjhez ment, s persze, idővel előnyösen és jövedelmezően elvált, s a válással lényegesen javított bankszámláján. S itt még mindig a fáról beszélnek, milyen pusztítást végzett az emlékezetes szélvihar, amit sokáig nem felednek majd az erdők! Csupaszb havasi legelő fák nélkül. Végképp letarolva. Újra szóba kerülnek az értékes fafélék számos belső színezettel,

kész költemény. A sárga vagy vörös színtől a borókafenyő kékes árnyalatáig. A szerelmes fajdkakas szín pompás farktollait illegeti, itt színes szavak kavarnak.

Janónak gyakorlata van ebben. Már évek óta vall szerelmet Majának, mindig örül érkezésének, ajánlja szolgáltatásait. Maja, nincs-e szükség valamire vagy valakire? Legalább egy megbízható vezetőre az igényes túrához? A hegyek veszedelmesek. Rám számíthatsz, sokat kibírok, a hátamon fát lehet hasogatni. Közben szerelmes tekintettel igézi, s ez Maját bosszantja, minél jobban igyekszik a fiú, annál ellenszenvesebbnek látja.

Úgy tűnik, Jano már unja bámulni a hideg bálványt, így aztán sokatmondó pillantásokat vet a milliomos hölgyre, pedig annak csak Viliamon csüng a szeme. A hegyi farkas megtisztelve érzi magát és örömeiben bőven rendel. Maja a csontjaiban érzi, hogy rosszul áll a szénája. Az egész rossz, értelmetlen, eltorlaszolták az útját, leöblítgeti sörrel, meglepő, hogy a milliomos hölgy is azt iszik, holott a fiúk kitartóan körtepálinkával koccintgatnak. A milliomos hölgy vécére menet kissé meginog, s visszajövet azt mondja, szédül, ideje lenne eltűnni, megyek a szállodába, ami már nem az enyém, de mindig szívesen látnak, és Viliam készségesen felpattan, a karját nyújtja, elkísérlek, Klárka, hisz tudod, hogy itt medvék garázdálkodnak.

Maja bambán bámul a sörös pohárba, a keserű ital áttetsző aranyszínű, könnyű, szinte hímzésnek tűnő hab van rajta. Hát így vagyunk, a sorsot nem törheted ketté a térdeden. Kábultan hallgatja Jano szavait, gondolatai szétolvadnak, mint valami forró serpenyőben, tudod, néhány fafajta – mondjuk olyan háromszáz esztendő – szörnyű drága, köbméterre ötszáz dollárba is kerül, a fa kincs, amit elődeink hagytak ránk, csak hogy mi ezzel nem törődünk, nem törődünk úgy, ahogy kellene... Láttad azokat a gömbfával teli vagonokat a vasútállomásokon? Mindent kivisznek... Eh, mit, legyint egyet, abba hagyja a panaszkodást, magába önti a pohárka tartalmát, és csodálkozva csóválja fejét, lám, mire képes a föld vagy a nő, akarom mondani a milliók vonzereje... Aki magasra hág, nagyot esik, fiú...

Majára szegezi tekintetét, mintha válaszra várna. Mit mondhatna neki? A sorsot fejszével sem vágthatod ketté, barátocskám. Maja egy pillanatig túri a körtepálinkától és a reménytelen szerelemtől ittas szemek tekintetét, majd határozottan feláll, megyünk, nem? Itt az idő.

(Vércse Miklós fordítása)

Wernke Bernát

habjaiban nyugtassa

...díszesbe döntötte
bánatát, magasba
tartott ujjai szélbe
lengetésével
hegy ormán... és ez elegendő

tömörületként, összemérte
jelenét, múltját... míg szemét
barátította, fák már ritkulóba
hajló, októberi koszorújára...
mikor, a közeli, bővizű patak
fülébe csengett, s arra tért
egy pillanatra, hogy derék,
már-már bujaságát kérő
pilláit, habjaira nyugtassa... e
szerdai, végre ráparázsló
alkonyban...

erőtlen ajkak erdejében

...inkább a sikátorokat
választotta, az újra
ráhulló estben... a szavak

végtelenét számúzve, az
erőtlen ajkak erdejében... hol
körbe venné, a nem kívánt
enyészet, szálankénti
reppenete erre... belépése
előtti ékeit vesztve, mit
égből szórtak rá, a város
még élő, gyönyör
tüzei... és arcok arra
térte, életerebe
térítette, viruló
keble réseiből, kikelve
leheltette, a szeptemberi
lendületet...

Élj teljes életet!

Ámor, a szerelem istenkéje egy fa koronájában üldögélt, lábát lóbálta, iját kezében tartva a kínálkozó alkalomra várt. Hirtelen megpillantotta őket. Egymás mellett ballagtak az utcán, valamiről beszélgettek.

– Minek az a sok szöveg? – mondta magában Ámor. Aztán kis ideig célzott, megfeszítette iját, és a képzeletbeli nyíl már repült is fénysebességgel, a szerelem eltalálta a két gondtalan fiatal szívét.

A fiú megfogta a lány kezét. Nem ellenkezett. Valami különös érzés suhant át bensőjén, a forróság ellenére megborzongott. Csendben, szótlanul, kavargó érzelmekkel lépdeltek egymás mellett.

– Megvannak! – örvendezett Ámor. Azok ketten megálltak, csak egy pillanatra, tanácstalanul, Ámor már kételkedni kezdett sikerében, újra megfeszítette iját... Nem kellett. Az első csók bátorosan, tétova volt.

– No azért, már attól féltém, hogy nem sikerül, s a főnököm, az Úristen, nyugdíjba küld – lélegzett föl a pufók istenke, és újabb áldozat után nézett.

Peter és Zuzana nem is sejtették, hogy mindez Ámor műve. Örülten egymásba habarodtak. A fiú naivan azt hitte, hogy mindez azért van, mert a lány olyan nagyszerű, és nyitott szemmel álmodik egy zseniális világfiról. Naponta találkoztak, s este nehezen búcsúztak el.

A fiú várta az iskola előtt, türelmetlenül nézegette óráját. Igyekezett a napokból minél nagyobbat szelni, hogy minél több időt tölthesse nek együtt.

Kéz a kézben futottak a park felé. A kereszteződésnél meg kellett állniuk. A szemafor nem működött, az autók folyamatosan haladtak, a várakozás végtelennek tűnt számukra.

Peternek a szemébe ötlött egy világító fényreklám az út mentén. Forgott körbe-körbe, az arra járókat vagy ötféle reklámmal ámította.

– Élj teljes életet, ez a legnagyobb gazdagság! – olvasta hangosan az egyik utazási iroda szlogenjét.

– Szeretnél gazdag lenni? – kérdezte.

– Ki ne szeretne? – válaszolta a lány.

Csókot nyomott a lány szájára. Nedveset, szenvedélyeset.

– Hát akkor gyerünk élni! – súgta neki hal-kan, nehogy megbotránkoztassa a szembe jövő idősebb hölgyet, amint közben a füle csücskét is megnyalta. A lány kuncogott. Huncutul, csábí-

tón, a romantika ígéretével. Vagy talán az erotikáéval?

– Teljeset? – kérdezte.

– Egészen.

– A mieink nincsenek otthon – vont a magával ellenkező irányba.

A lány nem védekezett.

Fiatalok voltak, szerelmesek, felszabadultak, bolondosak. A világ – egy gombocska. A teljes élet azt jelenti, hogy élvezzék a szerelem és az erotika minden gyönyörét...

Ebben a bódulatban nem tudatosították, hogy a szlogent teljes mértékben kimerítették.

Néhány hét múlva vették észre, hogy azon a napon meggondolatlanul teljesítették a férfi és a nő természet által meghatározott legfontosabb küldetését, új életet nemzettek.

Ismét annál a bizonyos fényreklámnál ballagtak, de most már egészen mást reklámozott. Már az eszükben is egészen más járt. Tulajdonképpen ki a bűnös, hogy ebbe a helyzetbe kerültek? Ámor az oka mindennek, ő hozta össze őket. És lehet, hogy a kereskedelmi reklám is, amelyik azon a napon megváltoztatta úti céljukat. Meg a szülőknek is részük van benne. Ha nem lett volna szabad a lakás, nem lettek volna ilyen hamar nagymama és nagyapa. De mitévők legyenek most, hogy mondják meg nekik? Riadtak voltak, életük első nagy döntése előtt álltak.

A parkban ültek egy padon. A leány sírt, a fiú meg a kezét szorongatta.

– Ne félj, megoldjuk – súgta neki. Maga sem volt biztos a kimondott szavakban, de megtörték a lány könnyei.

– Teljes életet akartunk élni... – mondta színpogva a lány és hangosan kifújta az orrát.

– Fogunk is, ígérem!

– A legnagyobb kincs a szerelem és a hűség, a család, meg az új élet... – mondta a pap a menyasszonynak meg a vőlegénynek.

– Peter, akarod-e az itt jelenlévő Zuzánát önként feleségül venni? Tisztelni és szeretni fogod, hú maradsz hozzá egészségben, betegségben, míg a halál el nem választ? – hangzott a kérdés.

Húha, ezek kemény szavak. Honnan tudhatnám, meddig bírjuk, mikor csak a gyerek az egész vagyunk, ami kilátásban van, gondolta. A kis csend feszültséget váltott ki a násznépben. Csak akkor tért magához, ahogy a mennyasszony meglökte a könyökével.

– Igen – mondta gyorsan és jó hangosan.

– Zuzana, akarsz-e az itt jelenlévő... – tette fel a pap ugyanúgy a kérdést.

Nem akartam még férjhez menni, előbb még élvezni szerettem volna az életet, világot látni,

szerezni... Ha nem is gazdagságot, de legalább egyszobás lakást... szálltak gondolatai a valóság talajára. Gyengéd rúgást érzett, kicsit meg is ijedt, Rájött, hogy ez belülről, gömbölyödő hasából jött. Mintha a gyerek siettetni akarná a választ, ismét rúgott egyet. Valószínűleg bizonyosságot akart, hogy teljes családba érkezik, lesz gyöngéd valakije, akit úgy hív majd, hogy „anya”, s egy erős valaki, akit úgy hív majd, hogy „apa”.

– Igen, akarok – mondta hangosan Zuzana.

Mindenki fellélegzett. A pap, a násznép, még a meg nem született gyerek is izgett-mozgott örömeiben, s ez arra kényszerítette a menyasszonyt, hogy egy pillanatra leüljön. Vagy tán az esküvői ruha alá rejtett fűző szorítása miatt amúgy is kicsi hely okozta?

– Gyönyörű lagzi, élveztétek, gyerekeim – mondták boldogan nászuramék a zene, a tánc forgatagában, a lakodalmi hangulatban.

– Főleg, hogy legyetek egészségesek és boldogok... de a pénz sem megvetni való, az se baj, ha gazdagok lesztek – kívánták az ifjú férj szülei, és a fiú apja látványosan, hogy a lagzisok figyelmét felcsigázza, megcsörgette egy új lakás kulcsait.

S ők ketten valóban boldogok voltak, és gazdagnak érezték magukat.

Néhány hét múlva rádöbbenek, hogy olyanok, mint akit a mély vízbe dobtak, úszniuk kell. A víz egyszer tiszta volt, másszor kissé zavaros, néha kellemes, máskor nagyon forró, vagy fordítva, hideg és sűrű, mint a légkör kétszobás lakásukban. Peter szülei anyagilag segítették őket, hiányt nem szenvedtek. Az utolsó vizsgáikra készültek... Valóban az utolsó? Az iskolában biztosan. Pillanatnyilag elsőséget élvezett a tanulmányok befejezése. Legalábbis Peter számára. Zuzánát más gondolatok gyötörték. Jócskán ki-gömbölyödött, kövérnek, csúnyának látta magát, évfolyamtársai kedvesen mosolyogtak, de a lelke mélyén érezte, hogy sajnálják. A bulikat nem bírta végigülni, fojtogatta a cigarettafüst, az alkoholszagtól felfordult a gyomra, ilyenkor gyorsan elnézést kért és távozott. Irigyelte banális gondjaikat, felszínes beszédjüket és útiterveiket...

Az ő útját már kitűzték, a szüléshez szükséges holmik már a táskában. Csak remélte, hogy a gyerek nem jön előbb és eljuthat a diplomaosztóig. Ott álltak az emelvényen és énekeltek: *Gaudeamus igitur...* Peteren a vőlegényruhája, daliás volt, szép, a kezében büszkén szorongatta az oklevelet. Zuzana csúnyának érezte magát, kövérnek, akár Fiona. Elhangzott a neve. Vagyis inkább Peteré. Elsőre nem is reagált. Még nem volt ideje hozzászokni. Aztán rádöbent, hogy ő van soron, hát kilépett. Nehezen lépkedett a joga-hoz és kimondta:

– Esküszöm!

Alighogy a kezében érezte a vörös diplomát, a teremben felhangzott apja örömkriáltása:

– Bravóóó!

Aztán a jelenlévők tapsa. Nemcsak ők reagáltak a meghatódottságára. A terem zúgott, a gyerekek is csatlakozott, a taps elcsendesült, de benne egyre erősödött a nyüzsgés. Minden erejével igyekezett féken tartani a belül érzett mozgolódást. Csak hát a gyerek úgy vélte, ő is szeretné látni ezt a nagy ünnepséget, igyekezett hát világra jönni.

Nagy nehezen kibírta a ceremónia végéig, remélte, hogy csak hamis riadó volt az egész, nem akarta elrontani a családi ünnepléseket, azt kívánta, mindenki kanyaríthasson magának egy szeletet a csillogásból és az érdemekből. Peter elemében volt, nem vett észre semmit. Hagyta, hogy ünnepeljék, a gratulálók ölelgették, az évfolyamtársak viccelődtek, a család körülvette őket, elhalmozták virágokkal. Mint néhány hónapja az esküvő után. Autóval mentek egy előkelő vendéglőbe, ahol az apósok megrendelték az ünnepi lakomát.

Zuzana igyekezett becsülettel helytállni, bár néhány percenként kiverte a verejték és fájdalom szorítást érzett a hasában. Nem akarta, hogy csalódjanak benne. Főleg Peter meg az apósok.

Bírd ki, bírd ki, mondogatta magában. Hiszen még hátra van két nap.

Peter apja ismét csörgetni kezdte kulcsait. Zuzánának úgy tűnt, mintha a diákok történelmi napjait akarná utánozni, hogy az élet minden fontos eseményét a kulcsok csörgetésével kell ünnepelni.

Peter csillogó szemmel vette át az új autó kulcsát. Még nem is tartotta egészen a kezében, mikor Zuzánát erős, görcsös fájdalom fogta el. Már nem bírta tovább rejtetni, hogy fontosabb esemény következik, mint a diplomaosztó...

Peter suttogva kérdezte:

– Nem bírnád még egy kicsit visszatartani?

Az apósa bosszankodott, hogy elrontotta az ajándék ünnepélyes átadását, s nem tudott olyan ámulatot kelteni, mint amit elképzelt.

Zuzana újra feljajdult.

– Peter, gyorsan, szülés lesz! – vette át a kezdeményezést Zuzana édesanyja.

A jövődő apa az ifjú felesége feje mögött állt, közös erővel igyekeztek világra hozni az elsőszülött gyermeküket.

– Nyomja, nyomja! – Biztatta az orvos.

– Nem bírom – jajdult fel Zuzana.

Peter sápadt volt, már bánta, hogy a haverok előtt hősiködött, jelen lesz a szülésnél. Úgy érez-

te, elájul. Elég volt, ha Zuzana egy könnyet ejtett, máris meglágyult. Nem bírta elviselni könnyeit. Most, hogy látta szenvedni, a legszívesebben elszaladt volna. De hát a büszkesége nem engedte. Gyávának, pipogyának látszana. Maradt.

– Ne álljon itt, mint egy bábu! Segítsen neki!

– súgta oda a szülésznő

– Nyóóóómd, teljes erődből! – biztatta a füléhez hajolva. – Közös erővel sikerül nekünk, szerelmem – suttozta két lélegzetvétel között és nedves zsebkendővel törülgette felesége izzadt homlokát.

A gyerek felsírt, a kisfiú világra jött. Peter nagy hősnek érezte magát. Sikerült neki. Vagyis Zuzának sikerült. Közösen sikerült. Mind a hárman kimerültek voltak. Hárman.

Peter majd elolvadt a gyöngédségtől és a leírhatatlan érzéstől, ami előntötte bensőjét. Az ő fia. Ő az apja. Bezzeg ő majd más apa lesz, mint az övé. Örökké ment valahová, az anyját magára hagyta, a gyerekei csak akkor látták, ha néha tovább fennmaradtak. Néhányszor teljesen elhagyta őket, hogy aztán újra meg újra visszatérjen. A visszatérései mindig nagyvonalúak, parádésak voltak, csomó ajándékkal és szép szavakkal.

Még a diplomaosztó előtt elhatározták, hogy megveszik a gyerekkocsit III. Peternek. A gyakorlatias Zuzana szerint fölösleges sok pénzt kifizetni egy új kocsira, átböngészett néhány hirdetést, megállapodtak az időpontokban, hogy elmennek az eladóhoz. Ahogy erről tudomást szerzett I. Peter, vagyis II. Peter apja, a III. Peter nagyapja, határozottan megakadályozta szándékukban.

– Az én unokám nem fog valami öreg járgányban kocsikázni – jelentette ki és megvette a legdrágábbat, amit a márkaboltban ajánlottak neki. – Hadd lássa mindenki, hogy mi megengethetjük magunknak – mondta nevetve és balmaskodva kacintott Zuzánára.

Zuzana elfordult, mélyet sóhajtott, de nem tiltakozott. Csak az jutott eszébe, ha a gyerekkocsihoz kulcs is kellene, az apósa bizonyára megcsörgetné, ámulatukra és dicsőségére.

Peter munkába állt, Zuzana meg gyermekgondozási szabadságát töltötte.

Zuzana szülei az ország másik végében laktak, Peter szülei meg élték a maguk életét. Kéthetente eljöttek együtt meglátogatni a fiatalokat, mindig fölpackolva tele táskával finom étkekkel, a kis Petkónak „pápá”-t intettek, és már el is tűntek. A tapasztalatlan fiatal anyuka egészen jól boldogult új gondjaival, szoptatott, átpackolhatta, fürdette, újra szoptatta... Csitít-

gatta sírdogáló csemetéjét, mellette takarított, megfőzte férjecskéje kedvenc ételeit... Ahogy alkonyattájt megcsikordult a zárban a kulcs, már mosolyra sem futotta erejéből, nem még, hogy örömmel fogadja érkező férjét. Peter kezdetben megértette, de napok múltán egyre inkább idegesítette.

Zuzának sosem árulta el, hogy apja le akarta beszélni a házasságról. Borítékot nyomott a markába Zuzana részére kárpótlásul, hogy vállalja az abortuszt. Peter ezért nagyon gyűlölte és mélységesen megvetette apját. Kész volt vállalni, bizonyítani, hogy ő más, nem süllyed apja szintjére, hogy könnyen kibújjék kötelességei alól.

Csakhogy... Másról álmództak, ám másként élnek. Csapongó terveik földhözragadt valósággá váltak.

– Mindig komor vagy, mást sem hallok, mint azt, hogy milyen fáradt vagy... – morgott Peter. Teleengedte a kádat vízzel, illatos fürdőhabot öntött hozzá, bekapcsolta a zenét és lazított.

– Ügyelhetnél néhány percig a kicsire, ki kell vasalnom néhány holmit – mondta mérgesen Zuzana.

– Mit csináltál egész nap?

Erre sírva fakadt.

– Megint ezek a könnyek! Már szinte zsarolásnak tűnik. Értsd meg, hogy napi teendőim után nyugalomra van szükségem, nem pedig egy nyafogó feleséget és bömbölő gyereket hallgatni – mondta dühösen.

A férje kitörésén úgy meglepődött, hogy sírni is elfelejtett, sőt még a kicsi is elhallgatott az ölében.

– Mit bámulsz így? Ha nem vennéd észre, hideget engedsz a fürdőszobába, becsukhatnád az ajtót.

Becsukta. Nem ismert rá.

Talán mégis el kellett volna fogadnia apósa csábító ajánlatát.

Soha nem árulta el Peternek, hogy apósa jelentős összeget ajánlott fel neki személyi számlán a bankban, ha lemond leendő gyermekéről és a fiáról. Ettől kezdve fagyos volt köztük a hangulat. Akkor erősnek érezte magát, mert bízhatott Peterben, a támaszban, aki ismételtette, hogy szereti és örül jövődjük közös gyermeküknek. Ha néha elfogta a terhességgel járó túlzott érzékenység és bizonytalanság, egyre hangoztatta:

– Közösen mindent megoldunk!

És most?

A kis Petko izgett-mozgott a karjában, egyre erősebben tapadt a keblére, érezte szíve dobogását. Szörnyen elszégyellte magát. Hogy tudott akár egy pillanatra is kételkedni abban, hogy helyesen cselekedett?

– Ne félj, kicsikém, nem adunk soha senkinek. Szeretünk téged. Én is, meg apu is. Csak most nagyon fáradt. Majd elmúlik.

A fogak mindenkit megkínoznak. Peťkónak láza volt, fáj az ínye, nyugtalan volt és sokat sírt. Peter ringatta a karjában, de a kicsi csak nem akart elcsendesedni. A mobil véletlen csengése is jól jött. Átadta a kicsit Zuzának, és kivette táskájából a telefont.

– Nem lehet. A kicsi nagyon nyugós, fáradt. Itthon kell maradnom. Zuzana már nem bír vele – hallott valamicskét a beszélgetésből.

– S hol vagytok? Majd meglátom...

Zuzana érezte viselkedéséből, hogy a legszívesebben lelépne, csak nem tudja, hogyan mondja meg.

– Mi van vacsorára? – kérdezte.

– Ma nem főztem. Egyél kenyeret meg sonkát.

– Ezt nem gondolod komolyan? Szükségem van rendes vacsorára. A száraz kenyeret edd meg te, én éhes vagyok, ma lemaradtam az ebédről, naponta legalább egyszer jogom van meleg ételre.

– Ne haragudj, de ma tényleg nem jutottam hozzá. Magad is látod, hogy a kicsi milyen nyugtalan... – sírta el magát.

– Már megint a könnyek. Ez az élet már őrjítő. Nem érdekel. Vele másról már nem lehet beszélni, csak a pelenkáról, a cumiról meg a cumis üvegről.

– De hát nekem most ezek a problémáim – mondta szinte sírva.

– Unalmas ez a megszokhatatlan ismétlődés. Itt pusztulok el, úgy érzem magam, mintha börtönben lennék, nyakamba akaszkodtál és fojtoatsz. Még egy kis idő és megfulladok. Nekem más élet kell – mondta, megfordult és becsapta maga mögött az ajtót.

A kocsmában Ferót búcsúztatták. Németországba megy valahová. Jó ajánlatot kapott, nem köti semmi a kezét, csomagol és megy. Peter rádőbent, hogy mind milyen gondtalanok, ő meg már, szinte mint Zuzana. Tudat alatt hallja Peťko sírását, és indulni akar a cumit keresni. Dühösen kap észbe és emeli poharát:

– Az életre!

Fenékig itta.

Ahogy elhagyták a kocsmát, begyömöszölték magukat Fero új kocsijába.

– Gyerünk, menjünk a sztrádára kipróbálni – javasolta egyikük. Szárguldottak a baloldali sávban, lehagytak mindenkit.

– Kiváló kocsik. Mutasd, mennyire képes! Padlógázzal, nyomd a pedált! – provokálta Peter. Az volt az érzése, hogy már nem is szárguldanak, hanem repülnek.

– Most teljesen szabadnak érzem magam – üvöltötte.

Nem mentek. Most már tényleg repültek. A sofőr nem bírta bevenni a kanyart, az autó lerepült a pályáról, az árokba borult.

Zuzana a kórházi ágy mellett ült egy széken. Felváltva beszélt Peterhez, vagy imádkozott, ígért mindenfélét, könyörgött férje életéért. Az apósa ezalatt a főorvos rendelőjében kövér borítékot lobogtatott.

– Ez az öné, főorvos úr, csak intézze el, hogy a fiam túlélje.

– Tegye csak el! – utasította el határozottan. – Mindent nem lehet pénzen megvenni. Mi megtettünk mindent, ami erőnkől tellett, most már a felsőbb hatalmon a sor. Fia szervezetének ereje, küzdeni akarása... Nagyobb szüksége lesz türelemre, jó szóra, amik visszahozzák az életbe.

Zuzana szüntelenül beszélt Peterhez, simogatta mozdulatlan karját. Nem adta fel. Hitt benne, hogy valahol messze meghallja és küzd, hogy maradhasson a földi világban. Remélte, a sors nem lesz hozzá oly igazságtalan, hogy kiragadja karjaiból.

Ahogy néhány nap múlva Peter kinyitotta a szemét, könnyes arcát látta maga előtt. Mintha angyalt látott volna. Mondani akarta neki, hogy ismeretlen hangok csábították, hogy kövesse őket a gondtalan életbe, de ő ellenállt, itt akart maradni velük. Peťkóval meg Zuzanával. De szólni nem tudott még, csupán némán mozgott a szája.

– Ne erőlködj, szerelmem, mindent tudok. Értem. A doktor azt mondta, ha magadhoz térsz, életben maradsz. Boldog vagyok, hogy itt maradtál, élsz! – törölte le gyorsan könnyeit és mosolyt varázsolt arcára.

Az orvos figyelmeztette Zuzánát, számoljon vele, hogy férjének most nagy szüksége lesz rá.

– Nekem is szükségem van órára. Meg a fiunknak is – mondta határozott hangon. Mindketten megértették, hogy kapcsolatuk most új lehetőséget kapott. Kíncként kell őrködniük felette.

Idővel rájöttek, hogy a teljes élet nem azt jelenti, hogy ész nélkül belevessék magukat, hanem azt, szépen használják ki a kínálkozó pillanatokat. A legnagyobb gazdagság számukra a szeretet és gyermekük.

Ámor az ablakban csücsült és elégedetten dörzsölte kezét:

– Ezt a nyilat nem hiába löttem ki!

(Vércse Miklós fordítása)

Horváth Gergely

Kút mélyén

Talán önmagam kerestem akkor
mikor egy mély kútba estem,
kotortam, ástam, de nem leltem álmat,
mikor összerogyott megfeszült testem.

Köröttem fekete földfal, mely beborít,
s durván megöleli megfáradt éneket,
de én ások tíz körömmel – de nem álmosít,
csak a pokolra tüzei vérző lelkemet.

Kaparom édes anyaföldem a kút alján,
s magam sem tudom, vakondként mit keresek,
de a föld göröngyei marnak meg durván,
mikor tíz ujjamról a tíz köröm leesett.

Már nem nézek fel, hisz mászni nem tudok,
de sokszor bambultam reménykedve a holdat
mikor erőt éreztem: mászni akarok!
Azonban már lefelé haladok – körmeimmel ka-
parok.

Kisgyermek voltam talán vagy újszülött –
bár lehet én már a kútban születtem...
Anyám fentről derengő fénytől küldött,
Apám szerint férfivá értem.

Néha csendesen sírok, tekintetem kezemben,
s arcomról a könny lemossa a mocskot
mely rám tapadt – mire sohasem figyeltem,
de kerestem mindig az öldöklésre okot.

Kaparok lefelé teljes erőmmel küzdve,
köröttem fekete anyaföldnek fala
mely itt marad talán örökre –
ő volt talán bölcsőmnek is dala.

Megpihenek – földet eszem.
Megszomjazom – könnyeim iszom.
Néha fázik és reszket a kezem,
de erős vagyok – a poklot is bírom.

Ások lefelé, s szemem lassan elveszti világát,
vakondként keresem lefelé az utam,
melynek pusztá kézzel kapartam halálát
amit kerestem, akartam, de sohasem tudtam.

Vér, fekete föld, izzadság, könnyek.
Csak túrom és gyúrom a földet,
miközben a méterek jönnek és mennek –
habzsolom a földet – többet és többet.

Néha hangok furcsa zörejét közvetíti
a tömör anyag – a föld teste.
Rezgések apró hullámai –
földanyának emberlelke.

Szerelemszavak és dobogó áldomások,
sírás vagy nevetés zörejei találnak meg,
halál előtti végső számadások
rezgésekben köröttem hevernek.

Lópatkó dobban s kocsikerék forog
köröttem a föld-világban,
s egy uraság vajh miért dohog?
egy gyermek kacag, mikor valami szépet találtam.

Körbevesz egy világ zaja idelent,
s a fekete fal anyaként ölel engem -
így egy elásott emlék megjelent
– csókkal sűg szerelmet nekem.

Forgatom a durva és puha földet
mint ki eszelős vagy bolond,
bizalomra citrom az öntet
halomra halom – boldogságra fájdalom.

Néha eltemetett tárgyakat görget a kezem,
furcsa, régmúltba fájó örömöket,
melyeket megcsókol az eszem,
s a lelkem negédes mézet töltöget.

Kaparok, kúszok és mászok egyre lejjebb.
Nincs már fent, s nincs lent sem már –
Nem dönthettem arról, hogy mi kellett,
de azt tudom – valahol valami nem földi
engem vár.

Rád nézek

Rád nézek – te vissza énreám:
szívem úgy dobog,
elszalad talán...
Elfut, elrohan – boldogan
dicsekedik fűnek fának-
Mily gyönyörű az én babám!

Táncol a széllel – könnyeden,
majd tova fut,
s együtt sír a könnyeden...
De örömtáncot jár veled – ha nevensz...
végül nálad maradt, nem jön vissza hozzám.
Mily fontos nekem az én babám!

Ugyan hová fúj el a szél

Szeles télutó van, s én az erkélyről a kajla fát nézegetem, amely az utcánk túloldalán nőtt. Akár egy jelkép áll ott, a gyökerei még táplálják, s egykönnyen nem adja fel a küzdelmet a haragvó széllel, a sors csapásaival. Ez jár az eszemben, ahogy a szemem végigjáratom a térben, amit valaki behatárolt nekem.

Az utca, a fa vagy a fű, minden, amit magam körül látok, nem a sajátom. Nem sajátíthatom ki magamnak sem a napot, sem a holdat vagy a fellegeteket, néha az esti égboltot ellepő fénylő csillagokat, amint e földi paradicsomunkra tekintenek. Vagy a sivatagunkra? Ami pillanatnyilag vibrál bennem, a hálám nem is tudom kinek, hogy az én koromban még tűnődhetek, érzékelhetem magam meg az erkélyt, amin állok. Az apróbb túlevelűket, amelyek díszítik, én ültetem. S éppen itt, ezen az erkélyen érzem magam időnkén érinthetetlennek.

S lent a parkoló, fényűző autókkaal tele úton hirtelen megjelent egy rohanó, szinte száguldó kutya, vékony kötéllel a nyakán, ami inkább akasztásra szánt huroknak tűnt. A kötélt másik végét egy aszkéta arcú férfi tartotta a markában, s a szóke haja úgy lobogott, mint a rohanó kutya füle. A hosszú esőkabátjának csücskei szinte úsztak a kerékpár mögött, amin ült, és elértek a két-kerekű kordé feléig, ami láncsal volt odakötve a „táltos” üléséhez. A kerékpár, bár gondosságról tanúskodott, sok mindent megélhetett már. Nem tudtam levenni a szemem erről a furcsa együttesről: ember, kutya, kordé. Az állat kifinomult érzékével tudta gazdijának minden szándékát, és parancsszó nélkül megállt a kukák mellett, ahová mi szorgalmasan hordjuk a hulladékot. A férfi frissen leugrott a kerékpárról, rángatta a kabátját, aminek a vége beakadt a hátsó kerékbe, s közben szaftos káromkodást eresztett meg. Aztán megsimogatta kutyusát, mintha köszönné neki, hogy jó helyen állt meg.

A kutya békésen figyelte gazdiját, aki csaknem olyan szertartásosan nyitogatta a kukákat, mint a határátkelőkön a vámosok a személykocsik csomagtartóit. A kordé egyre telt, s ahogy így nézelődtem, meglepett a férfi precíz tevékenysége. A kordén minden hulladéknak megvolt a maga helye. A balkerekéknél két átlátszó nejlonzsák az öreg kenyérnek, középiütt vasrudak meg csövek, a jobbkeréknél egy zsák, tele mindenféle ronggyal. Kis idő múltán a kordén olyan rend volt, amilyen tán még a hulladékgyűjtőben sincs. Nem tudom, milyen sokáig nézelődtem, de érezni kezdtem, hogy fázik a lábam. Csak ekkor

jöttem rá, hogy én mamlasz, zokniban ácsorgok az erkélyen. A látvány azonban nagyon lekötötte a figyelmem. A szél időközben egyre erősödött az utcán, s a szokatlan együttes – ember, kutya, kordé, – amely befogadta újabb terhét, odébbállt. A tekintetem elől eltakarta a szemben lévő bérház.

Hová igyekezett ez a férfi? Aztán átvillant az agyamon, hogy én mintha egy sztrádán suhannék, annyira keveset érzékelek környezetből. Magam sem tudom, miért pont most jutott eszembe egy könyv, amelyben annakidején megragadta a figyelmem Rousseau-nak egy gondolata az emberről és polgárról... Mindjárt meg is akartam keresni a könyveim közt, de aztán elálltam ettől. Fáztam. Letelepitem a fűtött konyhában, s az utcai férfi járt az eszemben, aki lehet, hogy csak egyike a nyomorúság felé vezető úton haladóknak: erre a tudós Rousseau sem ad választ, hát akkor minek keressem.

Néhány nap múlva kísétáltam törzskönyvezett kutyámmal, és magam sem tudom miért, a kukák körüli nyüzsgést figyeltem. Undorral pislogtam a hulladékból kotró koszos alakokra, látva, hogy ezek mennyire mások, mint akit nemrég az erkélyről láttam. Ezekből a szerencsétlen flótásokból hiányzott valami tisztos távolságtartás a ronda hulladék közti keresgélésben, mivel a patkányok türelmetlenkedésével kotorásztak. Szétszórt szemétáradat maradt utánuk. A szóke férfi nem volt köztük. Kedvetlenül hazafelé vettem az irányt, akár egy zoológus az elhullott állat tetemétől.

Közeledett a tavasz, az utcánk szinte könnyezett a szemerkélő esőtől, amely időnként mosogatta. A szél egyre szilajabban nyargalászott a bérházak között, mint a kutya, ha kóbor macskát kerget, így egyre elodázta a tavasz beköszöntét. A nap érezhetően törte magát, és sugarai áthatoltak a fellegeken, hogy segítsen feléleszteni a természet téli álmából.

Hirtelen fájni kezdett a torkom, elmentem hát a patikába. Egy idősebb gyógyszerész nő szolgált ki, akit már régebbről nem nagyon szívelek, közben egyre dühített tanácsaival és okoskodásával. Nagyon megkönnyebbültem, ahogy kijutottam a szabadba. „Az ördögbe! Hát kit nem látok? Ez az a furcsa férfi.” – mondtam magamban, és vártam, hogy a szóke hajú megáll-e a kukáknál. Nem tévedtem. A hulladék szertartásos osztályozása ismétlődött. A kutyája iránti érdeklődés látszatával, bár az állat bizalmatlanul, sőt ellenszenvesen vett szemügyre, óvatosan szólta a férfinak:

– Uram, nekem is van kutyám, az öné miféle fajta?

A kérdés a levegőben lógott. A kutya rám vi-csorította sárgás metszőfogait, a gazdája azon-ban csak tovább kotorászta botjával a kuka tar-talmát, még csak a szemöldöke sem rebbent. Úgy tűnt nekem, mintha annak a láthatatlan ze-nekarnak dirigense lenne, amit különös alakzat-ban megjelenő életnek neveznek. Hangok ugyan nem voltak hallhatók, a szemét neszezése helyet-tesítette. A csaknem siralmas muzsika.

– Mit mondott? – szólal meg aztán, és tekin-tetével úgy végigmért, akár egy radar, amely az eltűnt repülőgépet keresi.

– Semmi különöset – nyögtem ki. – Csak azt szerettem volna tudni, milyen fajta... mármint a kutya.

Elmosolyodott, s mivel láttam, miként dugja ki a fejét az egyik kuka mögül, egyszeriben ne-kem is nevetségesnek tűnt.

– Ez amolyan utca gyöngye, nem tartozik semmiféle fajhoz. A barátomtól kaptam, de elfe-lejtette megmondani a nevét. Nem tudta etetni, rosszabbul állt, mint én, – s ismét mosolygott, de ez már nem az előbbi mosoly volt.

– A Szilo nevet adtam neki. A haverom ren-des fiú volt, erős, mint egy ökör és Szilveszternek hívták...

Kis hallgatás után nyugodtabb hangon mon-da az állatra mutatva:

– Nem kellemes látvány, de ne féljen. Nem rosszindulatú. Csupán nem szível másokat körü-löttem. Dehát én ismerem magát... többször lát-tam. Foxterrierrel sétálgat, ha nem tévedek.

– Igaza van, itt lakom nem messze, csaknem a sarok mögött.

– Tudom. Sok embert ismerek itt, látok egyet s mást. Ez az én utcám is... – s egy pillanatra úgy tűnt nekem, hogy bepillantást nyertem élete ke-rítése mögé.

– Szilo, startolunk! – adta ki a parancsot. Az állat vadul nekilódult.

– Várj, ne siess annyira, bírd ki egy kicsit!

A kutya nyomban megállt és mereven nézett ránk.

– Váltunk néhány szót, ahogy a szomszédok-hoz illik. Remélem, nem vette sértésnek, – s a férfi szeme emberségesen nézett az enyémbé.

Csaknem dadogva válaszoltam:

– Nem, dehogy, az isten szerelmére, nem tar-tozom a rátartiak közé.

– Csupán azért kérdem, nem zavarja-e az ilyen társaság, mint én vagyok meg Szilo.

– Nem, egyáltalán nem zavar. Hiszen én szólítottam meg, – mondtam tétován és pil-lantásom elkapta huncut mosolyát. Aztán elin-dultunk együtt, s bármi csevej jelentéktelen-nek tűnt abban a helyzetben. Közeledtünk to-vábbi megállójához, amely szemben volt laká-sunk bejáratával. Eltökéltem magamban, elkí-

sérem útjukon, ha megengedi, s ha a kutyája nem „kóstol” belém.

A kordé tartalma példásan el volt rendezve, s az én új ismerősöm „elnyúhetetlen” köpenye kigombolva, amely alól szinte kirítt tiszta szvettére, amilyent a norvég halászok visel-nek, hófehér inggallérral.

„Miféle ember lehet ez, hiszen minden, ami rajta és körülötte látható, csaknem hihetetlen összhangban van.” – morfondíroztam magam-ban. Ami a szájából, a lelkéből, a szeméből su-gárzott – beszámítva külsejét is –, tulajdonkép-pen viszonyulása volt létéhez, különlegességé-hez, életének tiszta kezdetétől egészen a mostani beborultáig. Rövid töprengésemből mély hangja zökkentett vissza.

– Gyerekkoromban, bevallom, úttörő is vol-tam, ami manapság „szerintük” számárság – mutatott a Vár felé, s kis szünet után folytatta. – Akkor etetőket készítettünk a madárkáknek, s mindig akadt nekik bele valami. S most nézze ezeket az „etetőket”. Ez jutott nekünk. Hát nem nevetséges? – és a túltömött kukákra nézett.

– Hát valami nincs itt rendjén... – buggyant ki belőlem, de nem hagyta, hogy folytassam.

– Csak nyugi, szomszéd. Ami azt illeti, mi is elszartuk egy kicsit ezt az életet, ezt komolyan gondolom. Elég csak körülnézni, és látható. Új emberfaj született. A hajléktalanoké. Valami az alapoktól kezdve szörnyű, de már nem is dühön-gők miatta. Hanem a város egy kicsit könnyít-hetne rajtunk, még ha a többség senkiházinak is tart bennünket. A mi érdemünk, hogy nincsenek patkányok, ugyanis nincs mit enniük, elszedjük előlük. S hát ez is amolyan deratizációs szolgá-latás a lakosságnak, vagy nem? – csengett a hangja ironikusan. Jóindulatúan megveregette a vállam, nem várt választ.

– Hát akkor... megyünk a következő stáció-hoz?

Rámeresztettem a szemem.

– Miért ne. Megyek magukkal.

– Szomszéd, én belelátok magába. Bele én. Érdeklí a sorsom, őszintén. S ami a jó, hogy nem kérdez mindenféle marhaságot, s nem sietős az útja – mondta komolyra fordítva a szót.

Hallgattam. Örültem, hogy Szilo is megbé-kült, és megszűnt vicsorgatni rám a fogát. Aztán kis idő múlva megkérdeztem:

– Miből gondolja, hogy érdekel az ön sorsa? Nem tudok segíteni.

Keresztülnézett rajtam, mint egy átlátszó fóli-án.

– Már messziről megismerem az embereket. Ennyi elég is. Különben sem szoktam akárkivel beszédbe elegyedni.

– Honnan sejtí, hogy a megfelelő éppen én vagyok?

Nehezen nyomtam el magamban valami furcsa érzést.

– Azzal ne törődjön. Azt kérdezem, miért éppen én érdeklém magát. Hisz éppen elegen turkálunk ezekben a kukákban.

Nem volt időm a válaszra. Elsuhant mellettünk egy luxusautó, lefékezett, s a volán mellett ülő vörösképű termetes alak förmedt ránk:

– Tűnjenek az utamból a pi...-ba, maguk barokk – és nyomban ficsúrosan elhajtott. Ámultan álltunk ott, mert egyáltalán nem akadályoztuk.

– Nahát! Éppen ez a gyökér sorolta magát a céhünkbe! – s úgy nevetett, hogy csaknem elejtette a kerékpárt. Szilo csak állt, kidüllesztett szemmel, s moccanni sem akart a helyéről. A férfi simogatni kezdte a hátát.

– Ne félj, Szilo, no, Szilo! Tudom, nem vagy szokva hozzá, hogy nevetek.

Aztán felém fordult és halkán mondta:

– A szemek, uram, akár egy parányi periszkóp a szívbe, s az arc az őszülő halántékkal a lélek tükre. Nem gondolja? S úgy tűnik, hogy ez magára érvényes. Hasonlóképpen vélekedek a világról, mint ön.

Köhécselni kezdett, én meg arra gondoltam, hogy ideje lenne hazamenni. Ebből mára elegendő volt. Már nem akartam tudni, ki is ő tulajdonképpen, mert olyan érzés fogott el, hogy mi ketten már régtől ismerjük egymást. Mintha sejtette volna szándékomat. Tekintetével ellenőrizte, minden rendben van-e a kordén, és a kutyaéhoz fordult:

–Na, gyere, Szilo! Még egy megálló, és megyünk a vackunkra. Egyszer majd mesélek magamról, végtére is egy utcában élünk. Igaz, mindegyikünk másként, de itt vagyunk.

Azzal felült a kerékpárra, vissza se nézett, csak intett, és ment a megszokott útján.

Különös megkönnyebbülés érzetével nyitottam ki a kaput. A szél egyre erősödött, az úton apró esőcseppek kopogtak, s én egy pillanatra azt kívántam, hogy dermedjen meg ez a világ. Szerettem volna fogni egy kavicsot, s jól felhajtani a magasba abban a reményben, hátha eltalálok egy szerencsecsillagot, amely a szegénynek látszók lábához hullik.

A lábam gépiesen vitt a lakás ajtajához. Még éreztem az arcomon a metsző szelet, ami az előbb még borzongatott, és magamban ezt mormogtam: „No, te betyár, egykönnyen nem fújsz el!”

Kimentem az erkélyre. A szemközti kajla fácska a nyargaló széllel zúgta énekét, és engem megkönnyebbüléssel vegyes furcsa nyugtalanság fogott el.

A kutya férfit a kordéval többé nem láttam.

Már jócskán benne jártunk a tavaszban, s a közeli trafikba mentem újságot és cigarettát venni. A mindig szószátyár trafikos a szokásos udvarias fecceség közben csak úgy mellékesen megjegyezte:

– Emlékszik arra a hajléktalanra a kutyaival meg a kordéval?

– Persze. Már régebbtől nem látni, úgy látszik, körletet váltott.

– Hát igen. Felakasztva találtak rá, s mondják, hogy a keverék farkaskutyája sokáig nyüsztetett...

– Hol nyüsztetett? – kérdeztem meglepetten.

– Hát az akasztott alatt.

– S hol találtak rá?

– Valami pincében. Ha az a kutya nem nyüsztetett volna, ki tudja meddig lógott volna ott. A vevőim mondják, hogy a kutya bánatában elpusztult.

A további mondókáját már nem is hallottam, máig sem tudom, hogy képes voltam-e elköszönni tőle. A vakító napfényben lassacskán ballagtam hazafelé. Nem tudtam ellenállni, hogy meg ne álljak a tavaszi rügyfakadástól illatozó kajla fánál, és ne gondoljak a szőke férfira, aki már nem fog magáról mesélni, ahogy szeretett volna.

Az emberek a közeli templomban gyakorolják a felebaráti szeretetet, és időnként jóindulatú hajlandóságot mutatnak a nincstelenek iránt. Az önérzetes hajléktalan nem kért belőle. A felebaráti szeretet próbaköve időt igénylő. A tartózkodó férfi nem kívánta sem magának, sem nekem, hogy legalább kinyilvánítsam jószándékomat.

Azóta más szemmel nézek a kajla fára. A szilárd talaj marasztalja, abba eresztette gyökerét...

(Vércse Miklós fordítása)

Ottmár Sándor: Félbeszakított beszélgetés

Czirok Ferenc:

Tűztermő lendület

Morvay László emlékére

„A lángok s a szikrák lávaatomjának röp-pályájából formálódik a kép, s a verejtékek együtt az időtlenbe hűl anélkül, hogy szín-izzását megfakítaná.”

(Ágh István: Tűzzománc és gobelin)

Prométheuszi bátorsággal rendelkezzen, aki a tűzben fortyogó üvegszerű anyagból teremtő lelke erejével képet akar varázsolni egy fémlemezre. Tűz kell hogy legyen a szívében és elméjében az álomhoz. A lélek tüze. A teremtő izzásban elpusztul a jelen, születik a jövő. A felcsapó lobbanások mélyén emléktűzek jeleznek. Fényénél kamasz fiúk látszanak, köztük Morvay László, akik – zárás után – az esztergomi strand Kis-Dunába ömlő vizének habzó zuhatagára ugorva, vad kiáltásokkal csobbannak a Duna sodró vizébe. *Tűz és víz.*

Újabb lobbanás, tíz év múlva találkozunk megint, kezében Simon és Garfunkel „Bridge Over Troubled Water” című nagylemeze, amelynek hátoldalán a lemez számainak angol nyelvű szövege található. Köztük a címadó felvétel költői sora: „Ha nem találsz jó baráttra, én nálad leszek, híd leszek neked a zavaros víz fölött...” Színek folyamatos szivárványizzása. Évtizedek hamvadnak el. 1997. Első, önálló kiállításom, XVIII. kerület, Rózsa Galéria. Ott van Morvay, és sok művészbarát. Felajánlja, hogy következő kiállításomat szívesen megrendezné a Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény nagytermében. Így is történt.

Közben új képek, rajzok kerülnek ki kezem alól, majd kedvet kapok bepillantani a tűzzománcozás rejtelseibe. A tűz éget, teremt és megvilágít. Régi barátságokra vetül a fénye. Borongós őszi napon Kollár György és Kollár István sírjánál állunk Morvay Lacival, emlékgertyák ellobbanó lángjánál.

A lélek jelzőtüznél versek is születtek. Vágyban égő, régi szép szavainkat ellepte a divatba hozott durva jelzők, szófondorlatok lélekzaklató pernyéje, és oly ritkán lehet lemosni őket. Morvay az elveszített szülők,

de főleg édesanyja utáni fájdalomtól ihletve, hitelesebb verseket vetett papírra, mint a szerelemről: „se fanfár, sem ágyútűz / csak dugóspuskánk torkolatüze / permetezzen neked örök világosságot”. *Tisztító tűz.*

Egy izraeli ismerősöm, akivel együtt zománcoltam előző év őszén Kecskeméten, elküldte nekem a „glass on metal” The

Enamelist’s Magazine 2000. februári számát. Benne a világ számottevő tűzzománcműhelyeinek, -művészeinek névsorával. Morvay László részben ennek segítségével szervezte meg 2001-ben az I. Nemzetközi Budafoki Tűzzománcművészeti Triennálét. *Teremtőtűz.*

„Földünk anyaga: fémes magra tapadó szilikátköpeny, bevonat. A fémre égetett zománc ennek pontos megfelelője.” (Kátai Mihály) Fizikai értelemben is új világot teremt, aki tűzzománcot készít. A tűzzománc birodalmában az ötvösnek és az iparizománc-készítőnek egyaránt helye van. A zománcozás ősi technológiáját kevés művésznek volt bátorsága átvarázsolni „tűzfestéssé”, és így új képzőművészeti ágat létrehozni. Rajzok, metszetek és az egyéni tükörfilmek után Morvay is bejárta, majd eredményesen feltérképezte az addig számára ismeretlen zománcországoknak sok tájegységét, így azután nagyméretű köztéri munkákat és kisméretű, ötletes absztrakt képeket tett le a magyar képzőművészet képzeletbeli asztalára, ebben a vitatott hovatartozású, de látványosan időtálló műfajban. *Alkotótűz.*

Induljunk képzeletbeli utazásra Morvay László „Lépegető Opussum találkozása Örsivel” című alkotásán. 1999-ben készült vörösréz lemezre, 20 × 19,5 cm-es méretben. A képen megtalálható sok olyan elem, amely Morvay más, szintén rézre dolgozott alkotására is ráillik. Le kell vetnünk előítéleteinket, hogy kép nemcsak olajkép lehet vászonra, farostlemezre festve. Mert alkotás újszerű eszköztárral is készülhet csiszolt, savazott vörösréz lemezre, ahol az áttetsző alapozás révén magát a rezet látjuk felvörösleni. Ezek a rőt vonalak, területek adják az erőteljes grafikai hatást az alkotás egészén, úgy „Örsi”, mint a lépegetni szándékozó „Opussum” (mint Morvay írja) alakjában.

Örsi egy erős alapokon álló reneszánsz hatást keltő figura. A manapság inogni látszó kultúrák földjén áll köztünk Európában, irányvonalak mentén. Az Opussum az „időben” érkező halál, a fizikai elmúlás képviselője, aki magával visz szépet és jót, csontot és vért, virágot és álmot, viszi minden romlandó alkotásunkat. Ujjam a zománccon, lelke erejével a Morvay által rótt vonalakat követem, iparkodom reménykedve és bízva Örsi életigenlő hitében, küzdelmes életünk lélekútján. *Öröktűz.*

A. Bak Péter

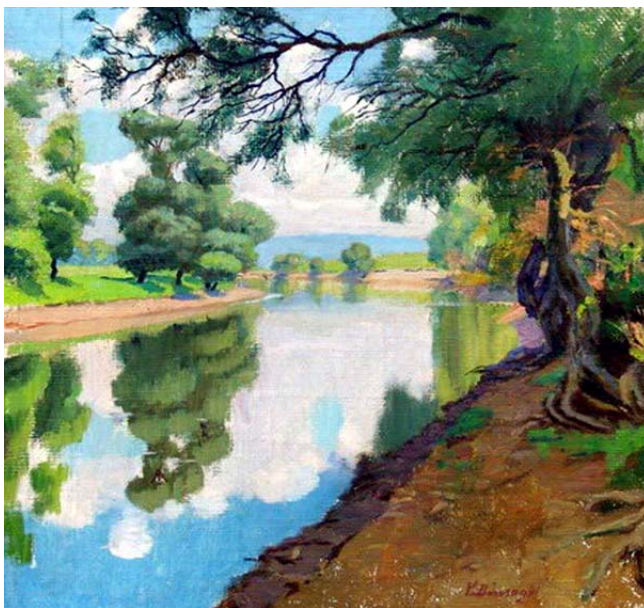
Művészcsaládok VIII.

Bánsághi Vince (1881–1960) festőművész és családja: Bánsághi Tibor, Bánsághi Péter, Bánsághi Tibor Vince, Bánsághi (Nyirádi) Judit, Bánsághi Máté, Bánsághi Anna, Bánsághi Márk Bálint és AKIRAM (Schwarcz Mária)

Bánsághi Vince (Resicabánya, Magyar Királyság [ma Románia], 1881. december 27. – Helemba, Szlovákia, 1960. március 26.) festőművész, teljes nevén Steinacher Bánsághi Vince. Bánsághi Tibor édesapja. A művészdinasztia alapító gyökerei a romániai Bánságból erednek, innen származik a család neve is. Hétgyermekes munkáscsaládban született. Édesapja vonatvezető volt, édesanyja iparos családból származott. Vince már gyermekkorában minden percét a rajzolásra fordította. Lakatosinasként festészeti tankönyveket tanulmányozott, és egyre komolyabban kezdett rajzolni. Szüntelenül kísértette a vágy, hogy a festészet területén elmélyítse tudását. Budapestre utazott, és képzőművészeti tanulmányait 1904-ben Vajda Zsigmondnál (1860–1931), majd 1905-ben a Magyar Királyi Képzőművészeti Akadémián folytatta. Zemplényi Tivadar (1864–1917) és Ferenczy Károly (1862–1917) voltak a mesterei.

Ebben az időben született képeit Perl Henrik műkereskedő (Budapest, VII. Károly körút 9.) vásárolta meg. 1908-ban a Nemzeti Szalon kiállítja „Holdfényes téli táj” című képét, a Múcsarnok pedig „A hegyekben” című olajfestményét, amikkel nagy sikert arat. Ettől kezdve rendszeresen szerepel a Múcsarnok kiállításain is. A kezdeti sikerek hatására felvették a Budapesti Képzőművészek Egyesületébe. Ebben az időben már rendszeresen járt festeni és pihenni a festői környezetben lévő Helemba faluba. 1911 novemberében megnősült. Feleségével, Bartók Rózával – nászút gyanánt is – Párizsba ment tanulmányútra, ahol egy éven át a Julian Akadémián (Académie Julian) Henri Royer (1869–1938) és Marcel-André Baschet (1862–1941) professzorknál tanult. Részt vett a párizsi Szalon (1648-tól) kiállításán. Hazajövetelük után a kint festett párizsi utcákat, városképeket is kiállította a Könyves Kálmán Szalonban (1906–1920), amely az első önálló tárlata volt (122 db. festmény). Az anyagi sikert is hozó kiállítást követően, 1913-ban Helembára (ma Szlovákia) költözött, és az akkor ezer lelket számláló kisközségben telepedett le, amely Párkánytól 9 km-re fekszik a Kovácspataki-hegyek keleti részén, a Duna- és az Ipoly-folyók között, azok összefolyásánál. Itt földet vásárolt, majd saját tervei alapján épített há-

zat, teremtett gazdaságot, ahol gazdálkodott, földet művelt, kertészkedett, méhészkedett és festett. Feleségében, aki műkedvelő akvarellista volt, a művészet iránt rajongó és a művészi elkötelezettséget megértő társra talált. A művész a Resicán élő szüleit és a család többi tagját is magához vette, akiket az értékesített festményei bevételéből tartott el. Nem titkolt szándéka volt, hogy ebben a csodálatos festői környezetben, a Nagybányai Művésztelep mintájára, itt is hasonló alkotótelepet létesít. A nagy háború (1914–1918) és az azt követő trianoni tragédia (1920. június 4.) azonban végleg megghiúsította elképzelését. Az I. világháborúban a 8. honvédezrednél szolgált mint hadifestő. Sok képet festett az ezred életéről, a harcokról, amelyek közül többet ki is állítottak (Tavaszi Tárlat – Múcsarnok, Budapest; Hadi Múzeum, Lugos, Magyar Királyság [ma Románia]). Az 1918-ban készült „Téli táj” című képét a budapesti Szépművészeti Múzeum megvásárolta. 1919-ben tagja lett a Képzőművészek Egyesületének (Pozsony), de különböző okok miatt hamarosan kilépett. 1926-ban csehszlovák állampolgárságot kapott, és munkáit fokozatosan kezdte kiállítani a Csehszlovák Köztársaságban.

Bánsághi Vince: Nyár az Ipolyon

Önálló kiállításai (válogatás): 1919 – Budapest, Könyves Kálmán Művészeti Szalon; 1923 – Pozsony, Tükörterem; 1924 – Párkány; 1926 – Pozsony, Városi Csarnok; 1930 – Pozsony, Loeffen és Társa Képzőművészeti Szalon; 1931 – Ostrava, Művészetek Háza (124 db. festmény); 1933 – Brünn, Iparművészeti Múzeum (116 db. festmény); 1934 – Pozsony, Mezőgazdasági Múzeum (106 db. festmény); 1939 – Budapest, Műterem Galéria; 1940 – Budapest, Nemzeti Sza-

Bánsághi Vince tájképet fest

lon; 1956 – Pozsony, Városi Múzeum, gyűjteményes kiállítás 75. születésnapja tiszteletére

Emlékiállításai (válogatás): 1993 – Ipoly-ság, Honti Múzeum és Galéria; Párkány, Párkányi Városi Galéria; Helemba, Községi Iskola (fiával, Bánsághi Tiborral); Ipolyszalka, Tűzoltószertár; Ipolybalog, Sportcsarnok; 2016 – Helemba, Múzeum; Párkány, Párkányi Városi Múzeum.

Művei közgyűjteményekben: Hadi Múzeum, Lugos (Románia) – hadifestőként festett nagyméretű olajképei; Szépművészeti Múzeum, Budapest – *Téli táj*, 1918; *Téli táj*, 1940; Budapesti Történeti Múzeum – *Téli táj*, 1919; *Esztergomi látkép*, 1941; Esztergomi Bazilika sekrestyéje – dr. Hamvas, dr. Mertán, dr. Szokolay kanonokok portréi, 1941 (Leopold Antal kanonok, a Keresztény Múzeum akkori igazgatójának megrendelésére); Japán Nagykövetség, Budapest; Pozsonyi Városi Múzeum; Szlovák Nemzeti Galéria, Pozsony; Duna Menti Múzeum, Révkomárom – *Alpesi táj*, 1913; *Helembai táj*; Zmeták Ernő Művészeti Galéria, Érsekújvár; Római katolikus templom, Kéménd – három nagyméretű oltárkép, 1952–1953

Portrémegrendelése (válogatás): Dr. Blecha, a körzeti bíróság elnöke, Moravská Ostrava, 1933; Zonner igazgató, Podmokly, 1933; Hansen könyvkiadó, České Budějovice, 1936; Wald gyárigazgató, Moravská Ostrava, 1931; Lamizan grófnő, České Budějovice, 1936

Művészeti tagsága: Képzőművészeti Egyesület, Múcsarnok (Budapest); Pozsonyi Képzőművészeti Egyesület

Helembán élt haláláig, és a helyi temetőben nyugszik feleségével, Bartók Rózával. Bánsághi Vince életművének több jelentős darabja

(főművek) a II. világháború (1939–1945) alatt elveszett, megsemmisült vagy lappang valahol. 1956. február 6-án a következőket mondja magáról: „Elmondhatom, hogy sokféle témát festettem; arcképeket, figurális jeleneteket, csendéleteket, enteriőröket, de leginkább a tájképeket szerettem. Született tájképfestő vagyok. Szeretem a természetet és annak szépségét. Leginkább olajfestéssel vászonra dolgozom. Sem akvarellal, sem pasztellel nem értem el soha olyan dús színeket, olyan levegős képeket, mint amelyek az olajfestményeimet olyan jellegzetessé teszik. Főként kedvelem a napsütötte havas tájakat, az Ipolyt, a Dunát, valamint a hegyek koszorúzza távolságokat. Kiállításaimon arcképeket, figurális képeket és csendéleteket vásároltak leginkább.” Bánsághi Vince aktokat is festett. Modellje, mint általában a festőknek, a felesége volt.

Az unoka, Bánsághi Tibor Vince festőművész így emlékezik nagyapjára: „Mindannyian olyan világban élünk, amelyet teremtünk magunknak. Bánsághi Vince világát nem érintették meg a XX. század viharai... Képeinek formavilága nem torzult el az évtizedek megpróbáltatásai során, nem keményedett meg, nem hegyesedett ki, nem tompult el, nem töredezett össze, nem erőtlenedett el... A látható világ elegendő gyönyörűséggel ajándékozta meg, nem volt szüksége ezt felülírni, nyersanyagának tekinteni, hogy belőle valami újat hozzon létre.

A természet változásai, folyamatos megújulása elegendő inspirációt jelentett egész életében, hogy lelke szelíd boldogsággal visszhangozza a Teremtés csodáját. A század minden izmusa érintetlenül hagyta. Minden munkájával hódolatát fejezte ki a Teremtőnek... A természet rendjével átítatott lelke tisztelettel és elégedetlenség nélkül elfogadta a világot, melyet Isten rendezett be számára.” Munkásságáról emlékalbum jelent meg 2017-ben „Bánsághi Vince (1881–1960) életműve” címmel, amit legutóbb a Párkányi Városi Múzeumban mutattak be nagy érdeklődés mellett.

Bánsághi Tibor (Helemba, Szlovákia, 1919. május 8. – Budapest, 1992. szeptember 3.) festőművész. Édesapja Bánsághi Vince festőművész, édesanyja Bartók Róza műkedvelő akvarellista és cimbalomművész. Tizenegy évesen került Komáromba, a Szent Benedek-rendi Katolikus Gimnáziumba. Rajztanára Harmos Károly (Karol Harmos, 1879–1956) festőművész volt.

Ez a kitűnő művész rögtön felismerte a képzőművészet iránti készségét, és a művészeti szabadiskolájában fejlesztette Bánsághi Tibor rajztudását. A nyári vakációk alatt sokszor festett édesapjával a helembai tájban. 1938-ban érettsé-

Bácsághi Tibor: Önarckép; Kabyf férfi

gizett. Döntenie kellett a művészeti és a műszaki pálya mellett. Ez utóbbit választotta. Gimnáziumi igazgatójának ajánlólevelével a zsebében Budapestre ment, és beiratkozott a József Nádor Műegyetem Gépészmérnöki Karára. Hogy el tudja tartani magát, az egyetemi tanulmányai mellett a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület kísérleti repülőgép-építői műhelyének tervezőirodájában vállalt munkát. Megszerette a sportrepülést, vitorlázó gépeken repült, majd oktatta is. Tevékenységéről „A magyar repülés története” című könyv is megemlékezik. 1944-ben bevonult katonának. A Balaton melletti Tapolcán kapott repülőhíradói kiképzését követően, 1945 tavaszán orosz fogságba került. Egy moszkvai hadifogolytáborban mérnöki munkát végzett. Ennek is köszönhető, hogy négy év után, 1948. december 31-én egészségesen tért haza. 1949-ben a Budai Repülőtéren Javító Műhely vezetője, majd a Dunai Repülőgépgyár anyagtechnikai vezetője lett.

Megnősült, feleségül vette az 1939-ben megismert Mervel Annát. Nyugodt és boldog családi életet éltek. 1950-ben született Péter, majd 1953-ban Tibor fiuk. A repülőgépgyárból átalakult Csepel Autógyárban osztályvezető lett. Nyaraikat a család Helembán töltötte. Szülei halála után Bácsághi Tibor felszámolta a szülői otthont, a helembai házat. Budapesti lakásának falaira az édesapja képeit tette ki. 1977-ben szeretett felesége meghalt. 1978 novemberében az autógyár több évre kiküldi Algériába. Francia nyelven oktat az oráni egyetemen. Szabadidejében rajzol, akvarellal fest, be akarja hozni a kihagyott negyven évet. Természetesen ezt nem lehet. A művészet egy életforma, azt állandóan csinálni kell. A nyári tanítási szünetben hazalátogatott, majd meghívta Tibor fiát és annak feleségét, Nyirádi Juditot, hogy a téli iskolai szünetben menjenek ki hozzá Algériába. 1981 júliusában a Képzőmű-

vészeti Főiskolán frissen végzett Péter fiát hívta meg. 1982 februárjában ismét meghívta Tibor fiát, aki akkor a Magyar Képzőművészeti Főiskola növendéke volt, és akivel a nagy szaharai utazásaikon együtt festett. Bácsághi Tibor 1983-ban rendezte első önálló kiállítását Oránban (Algéria). Még ebben az évben hazajött, és nyugdíjba vonult. A Budai Várban lévő lakásukban létrehozták a Bácsághi Art Stúdiót, ahol a család állandó kiállítása is látható és látogatható (Budapest, I. kerület, Uri utca 24.).

További kiállításai: 1984 – Feldkirch (Ausztria), svájci és osztrák festőkkel; 1985 – Nemzedékek című kiállítássorozat: Nagytétényi Művelődési Központ, Városi Kórház (Kecskemét), Könyvtárterem (Kunszentmiklós), Törökház (Alsóörs); 1988 – Várkerület Galéria (Budapest)

Bácsághi Tibor lázas sietséggel vetette bele magát az alkotómunkába, mert tudta, érezte, hogy neki sietnie kell. Nemcsak gyakorolta a művészetet, hanem a szakirodalmat is olvasta. 1992 tavaszán tüdőrákot állapítottak meg nála az orvosok. Mivel betegségét nem érezte, hitt a gyógyulásban. Sajnos ez nem következett be. 1992. szeptember 3-án éjszaka, hetvenhárom éves korában, budai otthonában elhunyt. Élete fordulatos, kalandos, izgalmas és nagyszerű volt. Bácsághi Tibor tiszta lelkületű, egyenes gondolkodású, töretlen akaraterejű, segítőkész, melegszívű ember volt.

Emlékkiállítások: 1993 – Községi Iskola, Helemba (Szlovákia); 2007 – „Angyali Ének” Limes Galéria, Komárom (Szlovákia)

Bácsághi Péter festőművész (Budapest, 1950. április 24. – Budakeszi, 2002. november 4.) Bácsághi Tibor festőművész idősebbik fia. Művészeti tanulmányait Bakonyi Mihály festőművész, tanár általános iskolai rajzkörében kezdte 1963 és 1964 között. A budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnázium díszítőfestő szakára járt 1964 és 1968 között. 1966-ban részt vett a Salgótarjában rendezett nyári művésztelepen. 1972-ben Szarvaskőn közösen dolgozott Kiss Petronellával. 1977 és 1981 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója. A festő szakon végzett, mestere Kokas Ignác (1926–2009) festőművész volt. 1978-ban részt vett a főiskola nyári művésztelepén, Szigligeten, ahol Gerzson Pál (1931–2008) festőművész volt a mestere. 1979-ben Hatvanban szerepelt a Latino-

vits Zoltán (1931–1976) Emlékiállításán. Még ebben az évben részt vett a Művészeti Főiskolák Találkozóján, Szentendrén. A Képzőművészeti Főiskola Folyosó Kiállításán mutatta be munkáit 1980 és 1981 között hét hónapon keresztül. 1981 júniusában Diploma Kiállítása volt a Főiskola Barcsay Termében. Tagja lett a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának, majd később a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének (MAOE). 1983-ban több hónapot töltött édesapjánál Algériában. 1985-től rendszeresen részt vett a családi kiállításokon: „Nemzedékek”, Budatétényi Művelődési Központ, Kunszentmiklósi Művelődési Ház; 1998 – „Együtt”, BM Duna Palota, Budapest; 2001 – „Tavasztól tavaszig”, Stúdió Galéria, Budapest; 1985 – Kiállítás édesapjával, Törökház, Alsóörs; 1987 – Bánsághi Péter és Bánsághi Tibor festőművészek kiállítása, Bástya Galéria, Budapest. 1996-ban hat hónapos tanulmányutat tesz Spanyolországban. 1997-ben két hónapos tanulmányutat tesz öccsével Olaszországban.

Bánsághi Péter az 1983 és 1995 közötti időszakban sok darabból álló, fotó-naturális pontossággal megrajzolt, igényesen kivitelezett – rézkarc, szita, egyedi grafika és akvarell – városképsorozatot készített turistáknak (üzleti célból) Budapestről, különös tekintettel a Budai Várra, amelynek Úri utca 24. szám alatti lakásában ekkor már működött a családi műhely, a Bánsághi Art Stúdió. Az árusítandó képeket színes diákról és egyéb fotókról készítette. Az évek során több mint harmincféle rézkarc, húszféle szitanyomat és harmincöt féle vízfestmény készült különböző méretekben. A rézkarcok egyszínű, többszínű és színezett változatokban készültek, akárcsak a szitanyomatok. Az elkészült munkák a Halászbástyán, a Vörösmarty téren és

Bánsághi Péter

a Bánsághi Art Stúdióban kerültek árusításra.

Bánsághi Péter gondolataiból: „... Legújabbam látom, hogy az emberi lelkület számára vannak különleges tulajdonságú természeti helyek, ahol a formák és a színek megélesednek, teltebbekké válnak, felfénylenek. Olyan erejű kontrasztok jelennek meg, hogy látomássá válik a látvány, és döbbenetesnek mutatkozik az egyébként konvencionálisan is értelmezhető természeti élmény, amely elemző szemmel nézve valójában absztrakt formák, jegyek és jelek összessége. Ezek végtelen variációi lélegzetelállító szimfóniában csendítik meg azt a gazdagságot, amely végeérhetetlen... Erre vagy arra pillantva, a nagy alkotásnak csak egy-egy részlete látható, de sok nézelődés után feldereng a minden mögött rejtőző mozgató. Festészeti munkásságom irányát a természet rendjéből felsejlő erre láthatatlan rendező jelenlétét érzéki kifejeződéssel megéreztető szándék jelenti.” 2002. november 4-én baleset következtében veszti életét. Élt 52 évet.

Bánsághi Tibor Vince

Bánsághi Péter: Sorrentói sziklák I.

Bánsághi Tibor Vince festőművész (Budapest, 1953. július 27.) Bánsághi Tibor festőművész fia, Bánsághi Vince festőművész unokája, Bánsághi Péter festőművész öccse. Korábban ifj. Bánsághi Tibor néven szerepelt. 1986-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, ahol Kokas Ignác (1926–2009) és Dienes Gábor (1948–2010) festőművészek voltak a mesterei. 1987-ben közös kiállításon mutatták be munkáikat bátyjával, Péterrel a Bástya Galériában. Első felesége, Bánsághi Nyirádi Judit három gyermekkel ajándékozta meg (Máté, Anna, Márk). Második felesége AKIRAM (Schwarcz Mária) festőművész, akinek megismerése óta teljesen megújult az élete és ezzel együtt a művé-

Bánsághi Tibor Vince: Transzformáció

szete. Évente szervezi, szervezik a családi kiállításokat, ahol a kiterjedt Bánsághiak művészetét mutatják be. Emellett önálló tárlatai is vannak, de szívesen állít ki a feleségével együtt. Országos és különböző csoportos pályázati kiállításokon is szerepelnek művei. Nemrégben Tatabányán, a Vértés Agorája Kortárs Galériában rendezett I. Szénrajz Országos Pályázati Kiállításon (2017. IX. 7. – X. 1.) láttam „Transzformáció II.” című, igen meggyőző szénrajzát (írtam is a kiállításról). Legutóbb pedig a Magyar Festők Társaságának „A száműzött parkja” című pályázati kiállításán (2017. X. 5–28.) láttam „A XX. század viharai után (nagyapám emlékére)” című szín- és érzelemgazdag alkotását. Wehner Tibor művészettörténész a következőket írja: „A Bánsághimű szellemi izgalma, mögöttes tartalma e kettségben érhető tetten: az ismert és az ismeretlen, a megjelölő és a felfejthetetlen jelentésű, érzékiségekben fürdő forma létrejöttében. A festői gesztus által teremtett jelben és az egzaktnek tűnő jelből festői gesztussá alakuló dekoratív motívumban. »Hosszú út vezetett a figurális megformálás igényétől, az absztrakció különböző fokozatain át az adott pillanat spontán gesztus-megnyilvánulásáig, mely leginkább alkalmas az itt és most kifejeződésére« – írta alkotómódszeréről a művész, amely meghatározásban a kifejeződés szóalak kelthet figyelmet: Bánsághi nem alkotói programot megvalósító alanyként, hanem a festői történeseknek »kiszolgáltatót« médiumként van jelen az alkotófolyamatban. A művész számára a képalkotás átszellemült, a hétköznapi világot kizáró, különös létállapot, amely e különös létállapotot tükröztető, transzcendenciával áthatott művekben tárgyasul. Bánsághi Tibor Vince alkotásai olyan meditatív képtárgyak, amelyek a szenvedélyes átélés által

hitelesítetten a megismertnek vélt világon túli világ dimenzióit tárják fel előttünk.” 2004-től tagja a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek.

Bánsághi Nyirádi Judit

keramikus iparművész (1952. november 21.) Bánsághi Tibor Vince első felesége, a művész három gyermekének anyja. Kecskeméten született tanár házaspár szülei második gyermekeként. Édesanyja Juhász Anna, édesapja Nyirádi Zsigmond. Keresztapja, Vértessalji Pál készítette fel rajzból, hogy sikeres felvételi vizsgát tegyen a szegedi Tömörkény István Képző- és Iparművészeti Szak-

középiskolában. 1971-ben érettségizett kerámia szakon. Dinnyés Éva szobrász, keramikus volt a szaktanára. 1969-ben az Országos Ifjúsági Művészeti Biennále III. díját kapta egy kerámiaképre. 1971-től 1972-ig a Kecskeméti Rajzfilmstúdióban tanulta a rajzfilmkészítést. 1973 és 1975 között Laborcz Mónika (1941) és Sarkadi Lilla keramikus-művészek műhelyeiben tanult. 1976-tól 1978-ig az Állami Bábszínház bábkészítő műhelyében bábfejek mintázásával és archív bábok restaurálásával foglalkozott. 1978-ban megszületett első fia, Máté, aki ma páncélkészítő iparművész. 1980-ban született Anna lánya, aki bőrdíszműves lett. 1983-ban született Márk fia, aki ma számítógépes grafikákkal foglalkozik. 1983 és 1987 között az Iparművészeti Egyetem hallgatója, és a szilikát szakon diplomázott. 1984-ben az egyetemi akvarellpályázaton I. díjat kapott. 1999 januárjától a Fóti Népművészeti Szakközépiskola kerámia szakának szaktanára és vizsgáztató tanára lett. 16 évig tanított. 2001-től kétévente vesz részt a Művésztanárok Kiállításán az Újpesti Galériában. Nyugdíjasként ma már csak a kerámiával foglalkozik. Kisméretű tárgyai elmélyült formakultúráról, gazdag teremtőerőről tanúskodnak. Szeretné megvalósítani a hosszú évek során felgyülemlett szakmai elképzeléseit. Reményei szerint Flóra unokájának tudja átadni a kerámiamesterséget.

AKIRAM (Schwarcz Mária) képzőművész (Vaskút, 1948. november 22.), 1997-től Bánsághi Tibor Vince alkotótársa és második felesége.

Képzőművészeti tanulmányai: 1969–1973 Orban Art Studio (Orbán Dezső Művészeti Studio), Sydney, Ausztrália; 1974–1976 École de danse Sana Dolsky, Brüsszel; 1976–1978

Bánsághi Nyirádi Judit munka közben és kerámiai

Belvision Studio de Dessin Animée, Brüsszel; 1978–1982 Idefix Studio de Dessin Animée, Gosciny-Uderzo, Párizs; 1979–1981 Cours Supérieur de Dessin Appliqué a l'Art et a l'Industrie, Cours d'Adultes de Dessin, Montparnasse, Párizs; 1981–1982 Studio Gerald Potterton, Montreal, Kanada; 1982–1997 Pannónia Rajzfilm Stúdió; 1984–1986 Fischer Ernő Képzőművész Köre, Fáklya Klub, Budapest.

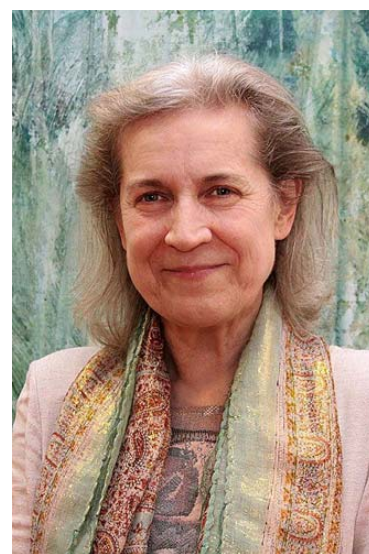
2003-tól tagja a Magyar Vízfestők Társaságának. 2004-től tagja a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek. 2005-ben felvették a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületébe (MAOE). 2006-tól a Magyar Festők Társaságának tagja.

Önálló kiállításai (válogatás): 2001 – Egység és különbözőség, Angelika Kávéház; A mindenség szövete, Budapest; 2002 – Új művek, Pallas Páholy, Budapest; Hazatérés, Sümegi Galéria; 2003 – Folk inspirations, American Club, Budapest; 2005 – Körkapuk, Zöld Galéria; A természet rendje, Bartók Ház, Budapest; 2006 – Pillantás a végtelenbe, Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas; Szemlélődés 2002–2006, Magyar Telekom Galéria, Budapest; 2007 – Fények, ragyogások, Magyar Kulturális és Tudományos Központ, Helsinki; 2008 – Ünnepek, Magyar Állami Operaház, Vörös Szalon, Budapest; 2009 – A Boldogság Kertje, Pataky Művelődési Központ, Budapest

Csoportos kiállítások (válogatás): 2003 – Tisztelet a fehérnek – Tóth Menyhért Emlékeztére, Nagy Imre Művelődési Központ, Csepel; Angol Akvarell, Magyar Ecsettel III., Újpest Galéria; 2004 – Országos Pasztellkiállítás, Városi Művelődési Központ, Hajdúszoboszló; 2005 – IV. Szekszárdi Festészeti Triennále. Farkas István Emlékezete, Művészetek Háza; XXXIV. Alföldi Tárlat,

Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba; 2006 – XI. Táblaképfestészeti Biennále, Olasz Kulturális Központ, Szeged; II. Articum Nemzetközi Képzőművészeti Biennále, Szolnoki Galéria; 2007 – 29. Salgótarjáni Tavasz Tárlat, Nógrádi Történeti Múzeum; I. Országos Víz és Élet Képzőművészeti Biennále, Nagy István Képtár, Baja; 2008 – X. Kortárs Egyházművészeti Kiállítás, Moldvay Győző Galéria, Hatvan; 2009 – Nők a művészetben, Újpest Galéria; X. Balaton Tárlat, Padlásgaléria, Balatonalmádi; 2013 – Ezüstgerely 2013, Sportmúzeum, Budapest; 2014 – KÉP-TÁR-HÁZ, Szombathelyi Képtár; Labirintus, MűvészetMalom, Szentendre; 2015 – 25 év, Erdős Renée Ház, Budapest; HARMÓNIA, MűvészetMalom, Szentendre; 2017 – A számúzott parkja, Széphárom Közösségi Tér, Budapest

A sors úgy hozta, hogy Schwarcz Máriával és férjével, Bánsághi Tibor Vincével ebben az évben két művésztelepen is találkoztam. Először a Szamosparton (Csenger), a Magyar Festők Társasága Művésztelepén (július 24. – augusztus 2.) találkoztunk és ismerkedtünk meg egymással. Már akkor tervem volt, hogy írok a Bánsághi művészcsaládról. A szakmai munkásságukat már ismerem, hiszen kortársak vagyunk, és mindhárman tagjai

AKIRAM (Schwarcz Mária)

AKIRAM (Schwarcz Mária): Harmónia

a Magyar Festők Társaságának, valamint a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek. Nemsokára ismét összefutottunk a felvidéki Kovácspatak Művésztelepen (augusztus 13. – 18.), ahol már ismerősként üdvözölhetjük egymást. Szorgalmas, törekvő, céltudatos, a családi hagyományokat ápoló és tiszteletben tartó kollégákat ismertem meg bennük. Ráadásul művészeti hagyatékgyőzők is, mint jómagam. Néhány nappal ezelőtt, november 24-én, a felvidéki Párkány Barta Gyula Galériájában üdvözölhetjük egymást Gerstner István (1939–2016) helyi festőművész emlékkiállításán és emléktáblájának avatásán.

Bánsági Máté páncélcészítő iparművész (Budapest, 1978. július 2.) Bánsági Tibor Vince és Nyirádi Judit fia. 1994 és 1997 között a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott történelmi szablyavívás oktatás keretein belül került először kapcsolatba a hagyományőrzéssel. Az egyetem középkorral foglalkozó régésze, Hidán Csaba volt az, aki felkeltette az érdeklődését és a kutatás iránti vágyát a történelmi páncélzat és fegyverzet iránt. Akkor vett nagyobb lendületet a páncélok iránti elkötelezettsége, amikor 1997-ben csatlakozott a Corona Hungarica Történelmi Hagyományőrző Alapítványhoz, és a felszerelési fejlesztése közben szembesült a színvonalas magyar készítő hiányával.

2003-ban megalapították a Mathias Rex, Mátyás Király Történelmi Hagyományőrző Egyesü-

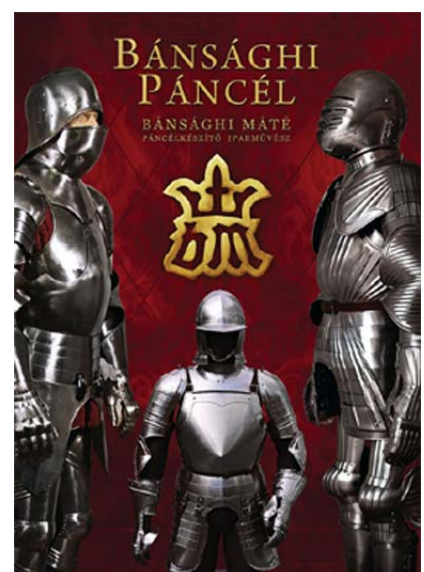
letet Vályi-Nagy Enikő varrónővel. Az Egerben megrendezett 2009-es és a 2010-es Civil Csillagok szakmai minősítő rendezvényen arany helyezést értek el, amelyhez nagyban hozzájárult az általuk készített ruhák és páncélzatok nyújtotta látvány a történészekből álló zsűri visszajelzései alapján. 2004-ben a munkájában nagy segítségére volt a középkori kardvívás tudásának a megszerzése. A mai napig is jár továbbképzésekre, és őt is meghívják oktatni a hazai hagyományőrzők (Kard Rendje, Fekete Hollók Rendje, III. Béla Lovagrend, Főnix Lovagrend). Az Egyesület kiterjedt kapcsolatrendszerének köszönhetően alkalma volt néhány külföldi rendezvényen is részt venni (Olaszország, Franciaország, Németország, Svájc, Ukrajna, Horvátország). 2002-ben édesapja pincéjében állította fel először a műhelyét. A kezdeti nehézségek után 2003-ban már a Hajnóczy utcában rendezte be a műhelyét. 2004-ben az egykori Csepel Művek területén, az Intertechnika Kft. telephelyén kapott lehetőséget egy komolyabb műhely kialakításához, és azóta ott dolgozik. A Kft. munkatársainak szakmai segítségnyújtása ugrásszerű fejlődést eredménye-

Bánsági Máté páncélcészítés közben

zett az általa készített páncélok minőségében.

2006-ban Berbekutcz Viktor fegyverkovács – látván a munkáit – meghívta saját műhelyébe, hogy elsajátítsa az általa használt technikákat, és segítségével legyen egy olyan i d ő s z a k b a n ,

Bánsághi Anna

Bánsághi Anna: Csizma
francia hagyományőrző csapat van.

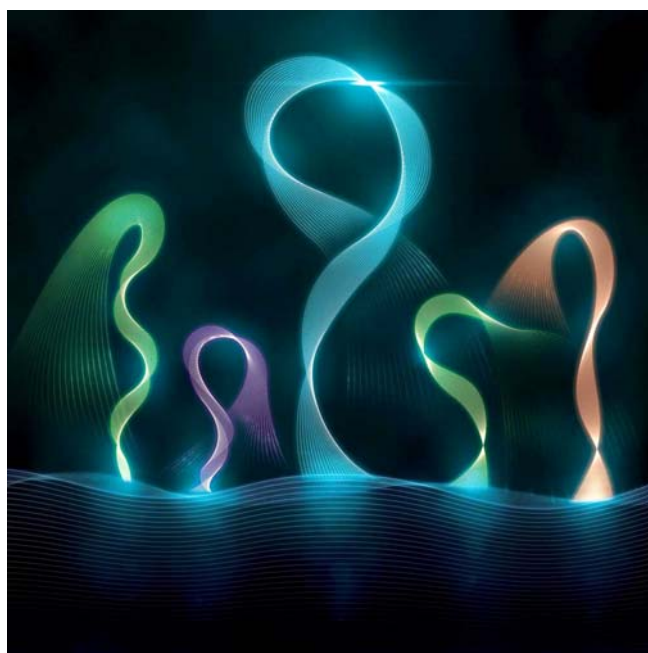
Bánsághi Anna bőrdíszműves (Budapest, 1980. szeptember 27.) Bánsághi Tibor Vince és Bánsághi Nyirádi Judit lánya. 1994-ben testvéreivel, Mátéval és Márkkal eljártak Hidán Csaba edzéseire, ahol megismerkedett későbbi férjével, aki a gyömrői Szent László Lovagrend hagyományőrző egyesület tagja volt. Ebben a körben kezdett érdeklődni a bőrmunkák iránt, mivel aktuálisan szükség volt lábbelikre, tegezerekre és egyéb bőrtárgyakra. 1994 és 1995 között az USA-ban, Minneapolisan tanulta az angol nyelvet. 1999-ben érettségizett a budapesti Szilágyi Erzsébet Gimnázium spanyol–angol tagozatán. 1999 és 2000 között a budapesti Pályakezdő Fiatalok Esély Alapítvány Kézműves és Szolgáltató Szakiskola bőrdíszműves szakán OKJ-s képzésen vett részt, és sikeres vizsgát tett. 2001-ben megszületett Jázmin lánya. 2006-ban diplomázott a Budapesti Műszaki Főiskola Rejtő Sándor Könnyűipari Mérnöki Karán, ahol bőrtechnológiai mérnöki képesítést szerzett. Hagyományőrző csapatoknak készít bőrcsizmákat, késtokokat, tegezeket, tarsolyokat és egyéb bőrmunkákat. Bánsághi Anna mindig tanyán

amikor nem volt megfelelő embere a páncélok készítésére. Jó munkakapcsolatuk azóta is megmaradt. A legtöbb hazai hagyományőrző rendezvényen a Bánsághi Máté által készített vérteket lehet látni. Megrendelői elégedettek. Magyarországon ő az egyetlen hivatásos páncélkészítő iparművész. Tudását, szakmai felkészültségét egyaránt elismeri ma már a muzeológus szakma és a külföld is, mert rendszeresen kap megrendeléseket múzeumoktól is. Munkái minőségének híre Európaszerte terjed, rendszeres megrendelői között számos olasz, német és

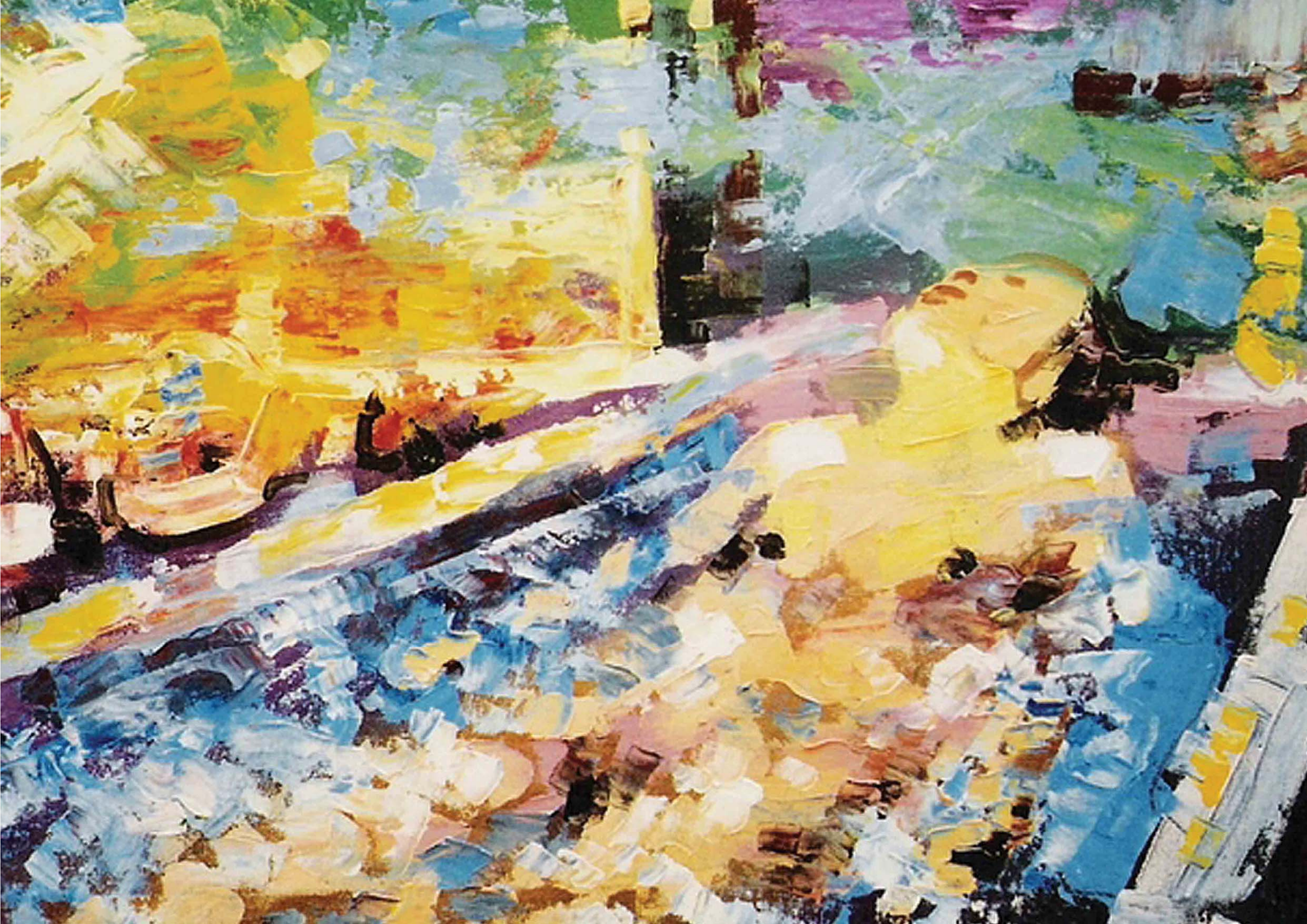
szeretett volna élni, földet művelni, állatokat tartani, önállóan gazdálkodni. Második férjével, Szabó Károllyal mára ezt sikerült megvalósítania. Ma már három gyermek boldog édesanyja.

Bánsághi Márk Bálint számítógépes grafikus, fotográfus (Budapest, 1983. január 21.) Bánsághi Tibor Vince festőművész és Bánsághi Nyirádi Judit keramikus iparművész fia. Felmenőitől mind a művészi irányultságot, mind a mérnöki precizitást örökölte, s ebből alakult ki a digitális grafika iránti érdeklődése, amelyben mindkettő megjelenik. A grafika mellett a fotózást is műveli. A családi művészeti stúdió mindennemű grafikai és fotóanyagát ő készítette az évek során, és készíti ma is (reprodukciók, weboldalak, katalógusok, kiállítás meghívók, plakátok, kiállítás megnyitók fotódokumentálása). Szakmai tanulmányait a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában folytatta, ahol rajzot Kiss Zoltántól, animációt Budavári Istvántól, Keller Katalintól, Kocsor Lászlótól tanult. 2007-ben részt vett egy dán népfőiskola grafikakurzusán. Azóta szabadúszóként dolgozik és alkot, főleg digitális grafikai munkákat és animációs filmekhez 2 D grafikat.

Bánsághi Márk Bálint

Bánsághi Márk Bálint: Fényjáték

Ambrus Margit

(Sepsiszentgyörgy, 1918. november 25. –
†Esztergom, 2015. augusztus 26.)

Életem a II. világháború éveiben

(Visszaemlékezés – 1944–1945. 8. rész)
Életem Budapest ostroma alatt

Előzmény (Az előző számban közölt 7. rész összefoglalója) Tanítónői állásra pályázik, de biztos, ami biztos, híradósnőnek is jelentkezik a hadseregnél. A hadsereg gyorsan lépett és küldte a behívót. Szászrégenben letette a katonai esküt. Ezt követően megkapta az értesítést arról, hogy elfogadták tanítónői pályázatát is. A hadseregtől azonban már nem tudott leszerelni. Édesanyja egyedül maradt otthon. Udvarlók továbbra is jelentkeztek. Bátyját, Pétert is behívják katonának, szintén a magyar hadseregbe. Váratlanul levelet kap a frontról. Ez a levelezés amolyan honleányi kötelezettség volt. Így kívántak vigaszt nyújtani a fronton szolgáló katonáknak. Ez a levél egy István nevű katonától érkezett, több levélváltás után Margit fényképet küldött neki. István a fényképet feltette irodája falára és kijelentette: Ő lesz a feleségem. Ennek megfelelően Margit édesanyjának írt levélben megkéri lánya kezét, majd meglátogatja Szászrégenben. Megismerkedik a családdal Marosvásárhelyen. Bemutatkozó látogatásra mennek István özvegy édesanyjához Battyányára. Kalandos körülmények között ki-ki állomáshelyére utazik. Ezt követően elsodorja őket egymástól a háború. Édesanyjával nem találkozik többé. Megismertet híradós szolgálatának mindennapjaival, a románok hirtelen átállásának szolgálati következményeivel, a szövetséges német katonák viselkedésével. Állomásról állomásra haladva leírja Pest, majd Kaposvár felé történő visszavonulásuk eseménytörténetét. Kaposváron újabb kiképzésen vettek részt. Juci nővére családjával és édesanyjukkal a cukorgyárak evakuálásának rendje szerint vonul vissza Magyarországra. Vőlegénye jelentkezik. Eljegyzési szabadságot kap, Budára utazik. Kaposvárra már nem tér vissza, a Gellért-hegyben működő Országos Légvédelmi Központ veszi állományába. Vőlegénye testvéreinél kap szállást.

Készülünk az esküvőre

Karácsony harmadnapjára tüztük ki az esküvő időpontját. Beszereztem az orvosi bizonyítványokat, akkor kellett mindenféle igazolás egészségi állapotunkról, mintha azok között a körül-

mények között nem lett volna mindegy. Szabolcs százados és Lovas főhadnagy, Pista felettesei lettek volna a násznagyok. Pistáék akkor Gödöllőn voltak az irodával. Hadtestükről nem tudtak semmit. Az iroda, ahol legalább hallomásból mindenki ismert, azonban egy pár tiszttel és katonával még megvolt.

Nagy ovációval fogadtak, amikor elmentem hozzájuk. Felpakoltak fagyasztott hússal, mert konyhájuk természetesen volt. Vettem savanyú káposztát a Nefelejcs utcai piacon. Pistáéknak bőven volt cigarettájuk. A cigarettáért cserébe egy cukrásznál kaptunk süteményt. A cigaretta akkor nagyúr volt. Minden ajtót ki lehetett nyitni vele. Pista Karácsony első napján este ment vissza Gödöllőre. Az esküvő a harmadik napra volt kitűzve. Akkor azonban már a városban folytak a csaták. A villamosok leálltak.

A légvédelmi parancsnokságon kértem a leszerelésem. Teljesítették, végkielégítést kaptam, és elengedtek. A csoportom pedig nyugatra menekült.

Amikor reggel felébredtünk, hallottuk a lövöldözést. Elkeseredtem, most mi lesz? Eddig kaptam mindent az alakulatomtól, most hiába van pénzem, nem érek vele semmit. Itt maradtam sógornómék nyakán.

Imre¹ nyolc osztálytársával esténként náluk tanyzott. Karácsony második napján este hoztak gramofont, a nagy utcai szobában táncoltunk. Ott szerettem meg a táncolást. Imrével keringőztünk.

Pista egyáltalán nem vette rossz néven, hogy a 18-20 éves gyerekek körében jól érzem magam. Pista nővére, Ilonka² annál inkább. Amikor este későig maradtak, és nem mentek haza, szétrakták a rekamiékat, ki hová fészkelte be magát a földön, ott aludt. Én a hálószobában aludtam Ilonkával. Másnap Jutka,³ Panni⁴ meg a fiúk hívtak, menjek velük a városba, sétálunk és megébédelünk valahol. Én szívesen mentem volna, de Ilonka nem engedett el. Azt kérte, maradjak vele, és segítsek neki a takarításban.

Mostani eszemmel belátom, igaza volt. Akkor azonban igen rossz néven vettem, de szót fogadtam, és maradtam.

Másik alkalommal Pista is ott volt. Imre bekapcsolta a gramofont, kértem halkítsa le, mert felhívja ránk a katonák figyelmét. Egyszer csak verik az ajtót, akkor már a férfiakat rejtegettük, mert elvitték őket munkára, és aztán vagy visszajöttek vagy nem. Kinyitottuk az ajtót, katonák álltak ott, Pistára ráparancsoltak, hogy vigye le a zenélő gépet. Kétségbe voltam esve, féltem, hogy többet nem látom, de egy idő múlva visszajött egy csizmával. A gramofont feltette a teherkocsira, ezt meg levette. Nem vették észre.

Vámos Imre Münchenben, 1950-es évek

Volt egy tragikusan végződött esetünk is. A pincében bújtattak egy sebesült német katonát. Az oroszok razziáztak, meglátták, és nyomban agyonlőtték. Nagyon féltünk.

Hátunkkal szemben volt egy mozi, ami még akkor működött. Hívott Ilonka is, és hívtak a fiatalok is. Én szívesebben mentem velük, mint Istvánka ötven év körüli nővérével. Imre is nagyon kedves volt, hozott egyszer egy lemezt, erdélyi dalok voltak rajta. Az egyik fiút, Micót, Ilonka nem kedvelte, mert nem volt olyan nagystílusú, mint a többi. Vidéki árva gyerek volt, vonzódtam hozzá, azt mondta, van az anyjáról – aki fiatalon halt meg – egy képe, hasonlítok hozzá.

Ilonka rossz szemmel nézte, hogy pártolom a fiút.

Esküvőnk története

Karácsony másodnapján este bezörögtek a nyilasok, azt parancsolták, hogy mindenki menjen le a pincébe. Amit tudunk, mentsük, vigyük le a pincébe. Megtettük. Úgy gondoltuk, hogy az es-

küvőt követő ünneplés elmarad. A fiúk megették az esküvőre készített dolgokat, csak egy kevés sütemény maradt.

A harcok ekkor már bent folytak a városban. Nem volt villany. A csengő nem működött. Zörögtek az ajtón. Pista jött meg. Akkor már Kőbányán voltak, engedélyt kért, hogy értem jöjjön. Délután három óráig kapott eltávozási engedélyt. Volt egy kétrészes, fehér galléros, sötétkék ruhám, azt vettem fel, és szaladtunk esküdni. Az anyakönyvvezető, a megszokás hatalmának engedve, gyalog jött be a hivatalba. Kértük, eskessen össze bennünket. Hiányosak voltak az irataink, el akart utasítani. Elmondtam neki, hogy erdélyi vagyok, háború van, ki biztosít arról, hogy az irataimhoz valaha is hozzájutok? Belátta igazamat, és írt egy jegyzőkönyvet. Felvette, hogy ki az apánk – anyánk, s hogy megszülettünk. Ezt aláírtuk.

Az idő gyorsan telt, és nekünk három órára ott kellett lennünk Kőbányán. Megszólalt a légi-riadót jelző sziréna. Az anyakönyvvezető arra kért, menjünk le az óvóhelyre. Elmondtuk, hogy mi a helyzet és azt is, hogy mi nem félünk. Azt mondta, jó, a saját felelősségünkre maradhatunk. Ő már öregember, nyugodtan marad. Köz-

Ismeretlen, Vámos Imre, Budavári Margit Katalin, Mayer Barbara, Vámos Ilona Vámos Elvira Anna, 1960–65 között

ben megérkezett egy másik elkésett, házasodni kívánó pár is. Kérdezték, van-e tanúnk. Nem volt. Bejött az ő két tanújuk. Komáromiak voltak. A szertartás befejeztével szaladtunk vissza a lakásra. Pista a hátára kapta a háti zsákom. Fogtam a bőröndöm, Jutkáék becsomagoltak egy párat a megmaradt esküvői süteményből, és rohantunk, mert Pista arra is engedélyt kapott, hogy magával vigyen engem Kőbányára. Az utcakeresztezésekénél jobbról és balról is lőttek. Amikor egy kis szünet volt, szaladtunk tovább. Három óra volt, amikor beléptünk az irodának kinevezett helyiségbe. A százados bevitt a szobájába, megkínált teával, keksszel. Ott vártunk addig, amíg számunkra szobát rekviráltak. Elkísért szálláshelyünkre. Hegedűs néinek hívták azt a nénit, aki befogadott. Egy szobája volt, de általában az óvóhelyen aludt. A százados cukorbeteg volt, diétázott. Így ő nem jött el az esküvői vacsorára, ott volt viszont másik pártfogónk, Lovas főhadnagy. Hegedűs néni fagyasztott húsból főzött pörköltet, Lovas főhadnagy hozott bort. Elővet-tük az eléggé meggyötört süteményt, és „nagy lakomát” csaptunk.

Hegedűs néinek éppen otthon tartózkodott a fia, hajnalban utazott el. Kivételesen nem mentek le az óvóhelyre. Régimódi hálószobájuk volt. Két ágy, előtte egy sezlon, és még valahol a szobában volt egy fekvőhely. Mi az öreg nyikorgó ágyban aludtunk volna, ha tudtunk volna. Az első éjszakánk volt együtt, de meg sem mertünk mozdulni, mert akkor recsegett az ágy. Reggel, amikor körbejárt a százados az adjutánsával, hozzánk is bejött. Az álmatlanságtól beesett szemekkel ültem a konyhában a kályha mellett. Ők hamiskás szemekkel nézegettek, hát igen, így kell kinézni egy fiatalasszonynak az első éjszaka után, de hogy miért voltam kimerült, nem is sejtették. Pistát a társai irigyelték, szerencsés fickó, itt a felesége, az övék meg ki tudja, hol.

Az irodán nem volt sok dolguk. A hadtest nélküli hadtestparancsnokságot két fiatal haditudósító, a százados, főhadnagyok, a zászlós és Pista mint irodista, valamint néhány csicskás, szakács alkotta.

Vámos Ilona Judit, 1950-es évek

Tették, mintha dolgoznának. A kijelöltek kimentek portyázni, éjjelente összetartás volt az irodában. Pistát beosztották éjszakai ügyeletre. Bementem a századoshoz, kértem, mentse fel Pistát a szolgálat alól, mert félek egyedül. Pistát felmentette az éjszakai szolgálat teljesítése alól.

Az irigység gyűlt még a tisztekben is. Napközben az irodában ültünk, beszélgettünk. A férfiak, mivel nagyon szegényes volt a koszt, általában olyan ételekről ábrándoztak, amit békében meg sem esznek. Jó fagyos szalonna és ehhez hasonló kívánságok hangzottak el.

Nagy nyelések közepette egyikük burgundi bor után sóhajtozott.

Néha, pár órára kinyitották a sarki kisboltot. Az előtte való várakozás életveszélyes volt. Vállalva a

veszélyt, Pista is elment, és hozott teaaromát, egy kis lisztet, több üveg paradicsomot, kekszet, amikkel Pestről átgyalogolt Ilonka nővérehez Budára. Amikor visszajött, mondta, hogy akkor már a pincében éltek, a mosókonyhában főztek, fánkot sütöttek. Egy kicsit rosszulesett, hogy nekem nem küldtek legalább egyet.

A „hadtestparancsnokság” másik helyre költözött. Volt egy teherautójuk, azzal történt a költöztetés. Előórsként elment egy különítmény, és szobákat foglalt az iroda számára. Mi bent vártuk, hogy előálljon a teherkocsi. Amikor kimentünk, bombaszilánkok pattogtak a lábunk előtt.

Pista hátvédként ott maradt, én a többivel mentem. A házat, amelyben a szállás célját szolgáló szobák voltak, aznap földig bombázták. Így a mellette levőben szállásoltak el bennünket. Este volt, én magányosan ültem az irodában. Lovas főhadnagy kérdezte, hogy hol van a nagyságos asszony szobája. Akkor ez a megszólítás járta. Mondtam, elfelejtettek nekem rekvirálni. Azt mondta a zászlós, addig nem feket le, amíg nekem nincs szobám. Elvitt abba a házba, amelyben a számára lefoglalt szoba volt. Ennek az ablakai a bombázás következtében betörték. Tél volt, nagyon hideg. Lakott még a házban egy nyugalmazott százados is a feleségével. Az idős

századosné azt mondta, inkább aludjunk a konyhában, ott meleg van. Időközben megjött Pista is. A százados, aki pártfogolt bennünket, a másik házban lakott. Velünk volt elszállásolva másik pártfogónk, Lovas. Együtt laktunk a konyhában a zászlóssal mi ketten, meg Filax, a százados kiskutyája. Az éléskamra tele volt minden jóval. Mi semmihez nem nyúltunk hozzá, a házigazdák általában lent tartózkodtak az óvóhelyen. A zászlós arra hivatkozva, hogy ő a tulajdonos rokona, dézsmálgatta a tartalékot. Pista attól tartott, hogy a tartalék dézsmálása miatt nem Lovasra, hanem ránk fognak gyanakodni. Megemlítette ezt a dolgot a főhadnagynak, aki akkor tudta meg, hogy velünk lakik a zászlós. Azonnal utasította, költözzön le az irodába. Azt mondta, annyi tapintat lehetett volna benne, hogy ezt magától is megegye. Emiatt aztán erősödött az ellenünk amúgy is meglévő ellenszenv. Úgy határoztak, hogy engem nem visznek magukkal. Azt mondták, bevetésre mennek, nem mehetek velük. Engem vállaltak a házigazdák, náluk maradhatok, készítettek számomra egy fekhelyet az óvóhelyen. Pistával megbeszéltünk egy helyet, ahol értesítést hagyok számára, ha valami történik, és elmegyek innen. Ők elmentek, én ott maradtam, búslakodtam a konyhában. Elöttem állt a kutya, kis alacsony állat, óriási szemekkel. A százados felesége azt mondta, ha megmérgeződik, kiesik a szeme, amit aztán kézzel kell visszatenni. Különösen azért haragszik, ha idegen kezében seprűt lát. Emiatt aztán meg sem mertem mozdulni.

Ültünk, néztük egymást a kutyával. Töprengtem, mi lesz velem.

Az iroda a Dohány utcába költözött. Amikor a százados bement az irodába, megkérdezte, hogy engem hol szállásoltak el. Meg akart látogatni. Jelentették neki, hogy otthagytak.

Pistát és vele a két haditudósítót azonnal elküldte értem. Megkönnyebbülve mentem velük. Láttam, milyen rombolás volt Budapesten. Csonkolt, dögölt lovak heverték az úton. Az hiányzott belőlük, amit az emberek étkezés céljából kivágtak. A lebombázott, romos házak erkélyei lógtak a járda fölött. Az iroda az Irinyi utcából a Dohány utcába költözött át. Ott egy néninél voltunk elhelyezve a belső szobában.

A néni elvált asszony lánya, Lola velünk, Csullag főhadnagy a külső szobában lakott. Lolának általában az óvóhelyen tartózkodtak. A közelben lévő boltban Pista alkalmanként megvásárolta a legszükségesebb dolgokat. A „házigazda” néni nagyon utálatos volt. Nem akart edényt adni a mosáshoz, lábast a főzéshez. Lola rendes volt. Összebarátkozott Csullag főhadnaggal, és hacsak lehetett fent, az ő szobájában tartózkodott. Az egyik tiszt zongorázott, ő Csullaggal, én Pistával táncoltam.

Terhességem első hónapjai

Visszatérően bombáztak. Ekkor bebújtunk a szekrény mögé, mintha az megvédett volna. Az erkély leszakadt, a néni letről kétségbeesve kiabált, „Lola, gyere le!” Nem mentünk le, megúsztuk ennyivel. Aztán annyira jóba lett Lola Csullaggal, hogy együtt aludt vele a felső szobában. Az anyjának persze azt mondta, velünk van, a mi szobánkban. Nekem akkor már valószínűleg kezdődhetett a terhességem. Gyakran ki kellett mennem, az ilyenkor igénybe vett kis helyiséghez Lola és Csullag szobáján keresztül vezetett az út. Lola nem neheztelt érte, azt mondta, biztosan nagyon felfáztam. Egyszer sütöttem palacsintát. Meghívtuk Lovast is, akivel nagyon megbarátkoztunk. Civilben tanító volt.

Az iroda velünk együtt Pestről, a Dohány utcából Budára költözött. Délután indultunk, gyalog mentünk át a Lánchídon. A hátunk mögött égett Pest. Elöl szaladt Lovas, utána én, mögöttem Pista és a többiek. Lovas néha hátraszólt, nem félek. Nem, nem félek! Nem félttem, menni kellett! Fentről jöttek a bombák, tratatata-tratatata, olyankor meghúzódtunk egy oszlop mellett, a lövedékek meg hulltak a Dunába. Azt mondtuk, ha itt átjutunk, örökké fogunk élni. Sötét volt, mire keresztül értünk a hídon.

Az utcákon dögölt lovak, halott emberek között botladoztunk. Sötét volt, nem találtuk a nekünk rekvirált házat. Az egyik katona gyufát gyújtott, a másik kiütötte a kezéből. Állandóan lóttek. Bementünk egy házba, az óvóhely lépcsői le voltak szakadva, az ablakok kitorve. Itt szálltunk meg éjszakára. Reggel mentünk tovább. Hó volt és hideg. Bementünk a posta épületébe, amíg szállást találnak nekünk. Ott ültünk a csomagjainkon. Úgy emlékszem, akkor az Irinyi utcából átmentünk a Baross utcába.

Amikor láttuk, hogy mindennek vége, engem visszavitt Pista a Margit körútra, Ilonka nővéréhez a pincébe. Este érkeztünk meg. Ebben az épületben volt annak a cukorgyárnak az irodája, amelyhez a marosvásárhelyi is tartozott. Találkoztam egy régi cukorgyári ismerőssel. Ő fogadott be az épület óvóhelyére aznap éjszakára. Aki nem fért el ott, a pincében lévő széntároló sufniujukban zsúfolódott össze. Úgy feküdtünk ott, mint a heringek. Pista másnap Imrével lehozott egy ágybetétet. A viceházmester néinek volt a pincefolyosó végén egy saját sufnija. Ennek hiányzott a legelső ajtaja. Elejébe akasztottunk egy pokrócot. Ott aludtam.

Amikor odaköltözött a katonai iroda, a cukorgyári illetékesek arra kérték a parancsnokunkat, hogy ha van vállalkozó személy, teherautóval menjen el a raktárunkba, és hozza el az ott található lisztet. Ebből mindenki kapott, aki itt volt. Pis-

ta cigarettáért megvette valakitől az őt illető adagot, és a mienkével együtt elvitte Ilus nővérének.

Pár nap múlva eltorlaszolták a ház kapuját. A szemközti házba az oroszok, a mienkbe a németek fészkeltek be magukat, és így lőtték egymást. Azon az éjjelen nagyon el voltam keseredve, arra gondoltam, hogy az eltorlaszolt házba nem tud Pista bejönni, és én most megint itt maradok egyedül. Reggel nagy öröm ért. Kiderült, hogy éjjel az utolsó pillanatban be tudott jönni a házba.

A hadtest nélküli hadtestparancsnokság belátta, hogy nincs értelme annak, hogy továbbra is együtt maradjon. Kiállítottak Pista számára egy nyílt parancsot azzal, hogy nyolc társával együtt felderítőnek küldték vissza. Így amikor a házban a németek azért szedték össze a férfiakat, hogy felvigyék őket harcolni a Várba, Pista egy kivételével meg tudta menteni katonatársait. Ez a katonatársa ugyanis a mi házukba már nem fért be, így átment a szomszéd épületbe a vészkijáraton. Őt felvitték a Várba.

Pistát és társait napközben rejtegettük, este eldugtuk őket az esti járőrözők elöl. Nappal nem mentek ki a sufnyiból. Éjjel a mosókonyhában mosdottak és mozogtak egy kicsit.

Ilonkával főztem, volt még lisztünk, paradicsomunk. Néha kaptunk lóhúst, amiből Ilonka paprikást készített maga és két lánya, Imre és barátai és mi kettőnk számára. A kenyeret én dagasztottam. Élesztő már nem volt, kovásszal kelesztettünk.

Sokszor voltam rosszul. Ilonkának elmondtam a tüneteimet. Ő csak annyit mondott: „asszonysors”. Orvos nem volt, tanakodtunk Pistával, hogy mi lehet az oka rosszulléteimnek. Nem jutottunk eredményre. Lola annak idején azt mondta, hogy aki fel van fázva, nem lesz terhes. Ebben megnyugodtunk.

„Kalandom” az orosz katonákkal

A budai harcok során a németek a vészkijáraton elmenekültek a házból. Imre és barátai fehér lepedőt tűztek egy rúdra, kinyújtották az emeleti ablakon. Az oroszok odalóttek, de sikerült elugraniuk.

Az orosz katonák kibontották a kapu barikádját, és bejöttek a házba. Én nem merészkedtem ki a lyukból, a többi kiment báméskodni. Este aztán levettem a nadrágot és a cipőt. Pizsamában feküdtem le.

Arra ébredtem, hogy valaki megfogta a lábam. Felültem, és mint addig a németeknél tettük, Pistát letakartam. Két orosz katona állt ott, pisztolyt tartottak rám, és azt mondták, „davaj kurva!” Ez azt jelentette, hogy menjek le az udvarba. Akkor az volt a szokás a háborúban, ha győznek, azon az éjszakán azt tehetnek a kato-

nák a legyőzöttekkel, amit akarnak. Pista, szegény, felébredt, felült erre az invitálásra mondván, „nem kurva”, hanem a feleségem. Kapkodott az iratok után. A pincében pilács – egy kis olajba, parafinba tett kanóc – világított. Imréektől rács választott el bennünket. Volt közöttük egy bulgár fiú, aki azt súgta, szálljon le Marica – Imre nevezett el így –, azt mondták, megcsönkítják a férfit, ha az asszony nem megy le. Akármennyire is féltem tőlük, lemásztam az ágyról. Pisztollyal a hátamban követtek. A pince folyosójának falánál volt egy társuk, azt mondták, rosszul van, dörzsöld fel. Kézrel lábbal magyaráztak, én románt és magyart keverve úgy tettem, mintha elhinném, hogy rosszul van. Részeg volt. Dörzsöltem, mondtam szegény, sok német pu-pu. Megenyhültek, eltették a pisztolyt. Aztán azt mondták Pistának, hogy adja oda a pilácsot, de az a túloldalra, Imrééknél, volt. A fiúk óvatosan átnyújtották hozzánk. Vigyáztak arra, hogy őket észre ne vegyék. Én, míg ők Pistával beszéltek, elvettem tőlük a pilácsot.

Akkor már ők ketten fogták a „beteget”, és azt mondták, menjek elöl a piláccsal. Egyszer megállítottak, és olyan mozdulatokat tettek, mintha azt mondták volna, feküdjek le. Erre letérdeltem előttük, összefogtam a kezem. Megsajnáltak, intettek, álljak fel, adjak vizet. Mutattam, mezítláb vagyok. A hó behullott a pince folyosójának rácsai között. Mutattam, fázom. Azt mondták, vizet adjak. Éppen a mosókonyha előtt álltunk, ahová pár idősebb ember zárkózott be. Az oroszok verték az ajtót, az öregek kinyitották, adtak vizet, engem meg elengedtek. Szerencsém volt.

Ezt követően a fiúk felváltva tartottak ügyeletet. Amikor Pista volt az ügyeletes, azt mondták, reggelig ne menjek el onnan, mert ha visszajönnek, és nem engem találnak, lelövik valamelyiküket. Ott reszkettem reggelig. Akkor éjjel három lányt vittek el onnan.

Egyikük 16 éves kislány volt. Nem történt baja. Elegáns tiszt vitte el, reggelig beszélgetett vele, akkor visszahozta, a mamának kezét csókolt, és elment. Lehet, neki is volt ilyen lánya, és azért vitte el, hogy megőrizze. A másik a házmester lánya volt. Azt mondta, hogy egy kapualjba belökte a katonát, amire az feltápáskodott, ő elszaladt. Reggel fele került haza.

A harmadik, egy akkor érettségiző vidéki lány, rosszul járt. Gyógyszerész nagynénje hozta fel, hogy ne érje baj vidéken. A lány egy ládában volt elbújtatva. A szóke Baranyi Laci⁵ a szomszédos sufnyiban feküdt. Az orosz katonák azt hitték, német, le akarták löni. Ezt hallva a kislány kiugrott rejtekhelyéről, és azt kiáltotta, hogy „nem német, ne bántsák!” Lacit nem bántották, de a kislányt elvitték, reggel került haza, teljesen ösztörve. Szegény csúnyán fizetett életmentésé-

ért. Ezt követően kendőt kötöttünk a fejünkre. A pince sötétsége és levegőtlenége megtette a hatását, fekete-sárgák voltunk. Ha katonák jöttek, köhögni kezdetünk. Azt mondták, hogy az oroszok félnek a tüdőbajosoktól.

Általában fenn tartózkodtunk az emeleten, oda idegen ember nem mert feljönni, mivel csak imitt-amott volt lépcső, meg nem is gondolták, hogy a hidegben ott lakna valaki. A négyszobás lakásnak nem voltak ép ablakai, a bombázás alatt mindegyik betört. Kettőnek az utcára, kettőnek a belső udvarra nyílt az ablaka. Ezek voltak a védettebbek. Ide költöztünk. Az egyik szobát elfoglalta Ilonka a lányokkal, a másikat odaadta a fiúknak, nekünk az utcai, ablaktalan szoba jutott.

Felhozták a tűzhelyt, Pista beszerelte a konyhába, a kémény épen maradt. Nem volt fent senki, gondoltam, melegítek egy kis vizet, és fejet mosok, és annyi idő után végre megmosakszom.

Hideg volt a konyha, de a víz meleg, levetkőztem, mostam a fejem. Valaki zörgött, kérdem, ki az, azt mondta, oroszosan, nyissam ki az ajtót. Úgy, ahogy voltam vizesen bebújtam a szekrénybe, aztán egy idő múlva megszólal Imre, mert ő viccelt meg ilyen „kedvesen”. Persze nem gondolta, hogy éppen fejet mosok.

A lakást később el kellett hagynunk, mert az egy zsidó orvos volt, aki hazajött, és visszakapta azt. Ilonka Csepelen kapott állást és szolgálati lakást.

Korábban nekünk is az volt a tervünk, hogy Csepelen fogunk tovább dolgozni, bekapcsolódunk a gyár újraindításába. Életünk azonban másképpen alakult.

Jegyzetek

¹ Vámos Imre (Mezőhegyes, 1927. február 11. – Budapest, 1993. január 17.) író, újságíró, parasztpárti politikus, országgyűlési képviselő. 1945-ben felvették az Országház diplomataképzőjének Kulturpolitikai és Diplomáciai Akadémiájára. (Nyolcszáz jelentkezőből negyven embert vettek fel.) Ekkor ismerkedett meg Kovács Imrével, Veres Péterrel, Illyés Gyulával és másokkal. 1946-ban a Nemzeti Paraszt Párt tikára, az ürömi alapszervezet alapítója. 1948-ban a kommunista hatalom a Markó utcában három napig fogva tartotta, kényszervallatásnak vetette alá. 1948. november 5-én elhagyta az országot. Előbb Davosban, majd 1951-től Münchenben élt a Szabad Európa rádió munkatársaként. Három társával, Borsos Sándorral, Borbándi Gyulával és Molnár Józseffel Zürichben megalapították a Látóhatárt, amelynek 1962-ig felelős kiadója volt. Az első szám 1950 őszén készült el. A Látóhatár szerkesztői és munkatársai folyamatosan változtak, de a magyar forradalom után az alapító tagok nézetkülönbség miatt kétfelé váltak. Ekkor született meg (Borbándi Gyula, Molnár József és Bichik Gábor által) az Új Látóhatár, amelyhez Vámos Imrének már nem volt köze. A Látóhatár a szakadást követően (1958 és 1961 között) még kilenc alkalommal

jelent meg. 1956 után a magyar forradalom cserbenhagyása miatt megromlott a kapcsolata a Szabad Európa Rádióval. 1962-ben hazatért, és a Magyar Nemzet külpolitikai rovatának újságírójaként dolgozott. Meghatározó szerepe volt a magyarországi SOS Gyermekfaluk létrejöttében.

² Vámos Imréné, Ilona (1908–) Vámos Imre édesanyja. Férje, Vámos Imre (1901–1969) Mezőhegyes segédjegyzője, később Üröm nemzeti parasztpárti polgármestere volt. Bárdos István nővére, Ambrus Margit sógornője.

³ Vámos Ilona Judit (1928–?) Vámos Imréné leánya.

⁴ Vámos Elvira Anna (1929–) Vámos Imréné leánya. Írásai az Új Ember című folyóiratban jeletek meg. Önálló kötete: Virrasztás az életünkért a teljesebb, bölcsőbb emberi élethez. Accordia Kiadó, Budapest, 2002. 317 p.

⁵ Baranyi László színművész 1957-ben Rózsashegyi Kálmán színiiskolájában szerezte diplomáját. 1957-től 1961-ig az Állami Déryné Színház, 1961-től a Pécsi Nemzeti, 1965-től a szolnoki Szigligeti, 1971-től a Kecskeméti Katona József Színház társulatának tagja. 1976-tól a Mikroszkóp Színpad, 1980-tól a Nemzeti Színház, 1986-tól ismét a Mikroszkóp Színpad művésze. Jelenleg az Élesszín magántársulat tagja.

Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta a szerző jogutódja, dr. Bárdos István. A következő (9.) rész eseményei: Látva, hogy Budapesten és Csepelen nem juthatnak lakáshoz, munkához, holmijuk nagy részét hátrahagyva gyalog indultak Battonyára. Nem kevés viszontagságot követően megérkeztek férje szülőházába. Itt orosz katonák voltak beszállásolva. Bérlok is voltak, ebből jutott némi bevételhez Pista özvegy édesanyja. Mindössze egy szoba jutott számukra. Megpróbálták elhozni Budapestről az ott hagyott holmikat. Ezek azonban eltűntek. Az oroszokra fogták, ez volt abban az időben a legegyszerűbb magyarázat arra, hogy az őrzők lassacskán eladták azokat. Mindenük elveszett. Ambrus Margit némi szerencsével, némi leleménnyel és kalandos módon elérte, hogy az egyik lakó elhagyja bérleményét. Édesanyja 1947-ben meghalt. Férje belép az újjászerveződő honvédségbe, ahol 1946 végéig szolgál őrmesterként. Ekkor leszerelt, mestervizsgát tett és kiváltotta az iparendélyt, amit 1955-ben visszaadott, és belépett az Asztalos KTSZ-be. Megismertet a korabeli kisiparosok és családjának nehéz sorsával. Megtanult és elvégzett mindent, amit egy asszonynak a falusi ház körül el kell végeznie. Egyik évben aratni is elmegy azért, hogy legyen búza, liszt, és ezt a péknél jobb minőségű kenyérre tudja cserélni. Ebbe a vállalkozásba belebetegszik. Leírja a jöttmentek sorsát, nehezen, de megoldja nincstelenségükből fakadó problémáikat, nehézségeiket. A Forradalom előtt Amerikában élő nagybátyja küldött 250 dollárt. Ezt és tartalékait felhasználva a család Marosvásárhelyre utazott, és sok év után találkozott rokonaival. A Forradalom kitörését követően az egész család részt vett a tüntetéseken, hallgatta a Szabad Európa Rádió adásait. Vámos Imre kommentárjait, akiről tudták, hogy Janus néven önálló műsorral rendelkezik. Amikor élelemért jöttek a szabadságharcosok, vitték számukra a szalonnát, kolbászt és más tartós élelmiszereket.

Nagyfalusi Tibor

A városi média

(sajtó, kábeltévé) helyzete, működése, fejlesztése, önkormányzati támogatása
(Adalékok az EVID történetéhez – 7. rész)

Nagyfalusi Tibor, a Kulturális és Idegenforgalmi Bizottság (KIB) elnöke (főszerkesztő 1995-ben)

A KIB előterjesztése a képviselő-testület 1992. február 27-i ülésére

A havonta legalább egyszer vagy ennél gyakrabban megjelenő időszaki lapoknak – a hagyományos sajtó termékeinek – Esztergomban is hosszú és gazdag múltja van. Az ún. „elektronikus sajtó” (amelynek hordozótechnikáját jó ötszáz évvel későbbi fejlesztés alakította ki) csak a legutóbbi esztendőkből kezdhetjük el „írni” városunk – és a sajtó – krónikáját. A helyi nyilvánosságunk ezeket a legrendszeresebb fórumait olyan természetes közösségi igény élteti, amely a tiltó kényszer ellenében együtt erősödött a fokozatos rendszerváltozással, hogy mára országosan, még kisebb vidéki városokban is újratertse a régihez hasonló teljes sokféleséget.

A jelenlegi esztergomi lapválaszték ugyanezt a gazdag színképet mutatja. A katolikus világnézet értékeinek, az egyház érdekeinek hordozója (Kupola) éppúgy jelen van benne, mint a pártpolitikai törekvések médiája (Esztergomi Fórum, Szabadelvű Esztergom, Ez van). Az üzleti élet reklámlapja (Fortuna-Info) ugyanúgy, mint a szakmai jellegű közlönyök, híradók (Kórlapok, Granvisus Híradó, Ipartestületi Hírlap). E két utóbbi műszaki szerkesztését, kiadását kezdettől fogva az Esztergom és Vidéke gondozta, mindkettőt a sajtó melléklapjaként terjesztette. A szerkesztőség és a kiadó ezzel is jelezni kívánta, hogy 65 évig fennállt elődjének minden tekintetben a hagyomány hű követője.

Az Esztergom és Vidéke. Ez az 1879-ben alapított, 1944-ig többnyire hetente kétszer megjelenő időszaki lap ugyanis tudatosan fogadta magába különféle helyi érdekek képviselőit, hogy mindezek egyeztetése révén közösségformáló szerepet teljesítsen. Az egész város érdekében, egy pártállástól független humanista, polgári értékrend alapján, a múltat a jövő számára megnyitó, szervesen folyamatos, megőrizve-fejlesztő, emberközpontú városépítés programjával. Ennek kidolgozója az alapító-főszerkesztő, dr. Kőrösy László (gimnáziumi tanár és író) volt; s következetesen érvényesítették ezt az irányvonalat azok is, akik a leghosszabb ideig voltak laptu-

lajdonosként, kiadóként, szerkesztőként utódai: szintén tekintélyes városi polgárok, a helyi közélet tevékeny részesei, mint pl. Munkácsy Kálmán jogász, író, dr. Nógrádi Jenő és Réthey Prikkel Marian tanárok, Gróh József és Prokopp Gyula ügyvédek vagy Laiszky János és fia, Kázmér nyomdatulajdonosok.

Több mint 40 évnyi kényszerű szünetelés után ennek az örökségnek a feltámasztására gondolt már az első „újraalapító”, Sebő József is, amikor – még tanácsai alkalmazottként – az Esztergom és Vidéke címet választotta. Szerkesztésében 1986 januárjától – mivel más lehetőséget a jogi korlátozás szigora akkor még nem engedélyezett – egy havonta jelentkező városi műsorfüzet volt a nagy hagyományú cím hordozója. Az „igazi” helyi lap megvalósításának szándéka egyre inkább feszegette ezt a külső keretet, és kihasználva a kedvező történelmi változásokat, belülről alakította át. Előbb – 1988 decemberétől – „művelődési, helytörténeti és idegenforgalmi tudósítónak”, amely már lapformátumban jelent meg. Még mindig korlátozó alcímével szemben – „féllegálisan”, ezért szükségszerű óvatossággal – nyitott a helyi közélet irányába is, teret adva az új politikai-társadalmi szerveződések programjainak, majd egyre határozottabban vállalta a demokratizálódásból következő ütközéseket is, úgyszintén az elszakított magyarsággal való kapcsolattartást.

A második „újraalapításra” 1990-ben kerülhetett sor: ettől kezdve bővült ki az alcím, immár legalizálva a „társadalom, politika” jelenlétét az Esztergom és Vidéke tartalmában. A „műsorfüzet”, a „tudósító” levethette áruháját: a Művelődési Minisztérium által hivatalosan – az 1986-os, több időközi módosítással máig hatályos sajtótörvénynek megfelelően – nyilvántartásba vett időszaki lapként jogi személyévé intézményesült. Az erről kibocsátott 1990. május 18-i keltezésű „Okirat” az eddig kialakult helyzetet rögzítette. Alapítóként a Városi Tanácsot, kiadásért felelős személyként az akkori mb. tanácselnököt, a szerkesztőség vezetőjeként Sebő Józsefet, kiadóként pedig a – közben Kft. formában létrejött – Gran Tours Utazási Irodát jelölte meg, amely a lap működtetéséhez szükséges minden egyéb (reklámszervezői) jogosítvánnyal is rendelkezett. Ezen az érvényes jogi alapon állva fordult a lap szerkesztőbizottsága, főszerkesztője és kiadója a Kulturális és Idegenforgalmi Bizottsághoz (KIB), hogy készítsen előterjesztést az alapító (a voltaképpen „laptulajdonos”) jogutódja, azaz a képviselő-testület számára. Írásbeli tájékoztatójukat – személyes részvételükkel – több ülésen tárgyalta meg a KIB ez év januárja, februárja folyamán.

A KIB a helyzetértékelés és az ebből következő fejlesztési igények alapjául elfogadta a követ-

kező megállapításokat. A kiadó munkája a havi megjelenést 1990. január 1-től kéthetivé, 1991. január 1-től hetivé fejlesztette átlagosan 8 oldalas terjedelemmel. Eközben a lap tulajdonosi közvetlen támogatás összege nem változott (1990-ben és 1991-ben évi 500 ezer forint volt); a nyomdaköltségek viszont nagyon jelentősen emelkedtek. Az elért 1200 körüli átlagos példányszám mellett mindez – sajnos – az eladási ár növelését hozta magával (1988 végétől 9 forint 50 fillér, 1989 júliusától 14 forint 50 fillér, 1990 szeptemberétől 19 forint 50 fillér). Ugyanakkor a lapkiadás „nem termelt” veszteséget: a bevételek mintegy 27%-át kitevő önkormányzati támogatást a közületi és magán-előfizetésekből, a példányonkénti értékesítésből kb. 45%-kal, hirdetési és egyéb bevételekből 26%-kal egészítve ki, önfenntartó volt. Jelentős mértékben hozzájárult ehhez, hogy a lapkiadás beépült a Gran Tours alaptevékenységébe, annak infrastruktúráját és szellemi kapacitását használta. (Voltaképpen a két tulajdonos – az önkormányzat és az ÁFÉSZ – részéről nyújtott közvetlen támogatásként.) Hasonlóan megtakarítást eredményező – különösen hosszabb távon gazdaságos – lépés volt, hogy a kiadó 1991 nyarán lízingszerződéssel saját kiadványszerkesztő gépi bázist állított munkába. Nagy szükség van azonban a terjesztői munka javítására.

Sebő József kezdeményező aktivitása nyomán 1988 és 1990 között társadalmi önszerveződéssel jött létre az a szerkesztőbizottság, amelynek műhelymunkája a lap külső és belső arculatát megformálta. A megjelent számok, évfolyamok bizonyítják, hogy tudatosan és felelősen törekedett a tradíciókat és a jelent egyszerűen követő várospolgári hetilap szerepének betöltésére, elsősorban a véleményformáló értelmiség rétegeit célozva meg. A többpártrendszer viszonyai között sem vált egyetlen – bármelyik – párt fórumává, ugyanakkor mennyiségileg is jelentős, hitelesen objektív közleményekkel igyekezett teljesíteni az alapító önkormányzat iránti kötelezettségét. A kiadói, szerkesztői műhely mindezen csak olyan korlátok között dolgozhatott, amelyek eleve csökkentették az eredményesség esélyeit. A belső munkatársak (1990 végéig teljesen társadalmi munkában, tavaly óta szerény tiszteletdíjért) főállásuk mellett újságíróskodnak, ami a hetilapnak megfelelő távlatosabb eseménykövetés rendszerességét, folyamatosságát is hiányossá tette; sőt az akadozó „anyagellátás” miatt néha a pontos hetenkénti megjelenés is bizonytalanná vált. Külső, „profi” szerzők rendszeres foglalkoztatására még kevésbé telt – és telik – a keretből. (Az összes kiadásból a lap előállításának közvetlen költségei 71%-ot tesznek ki, a honoráriumoké pedig 29%-ot. Más, különösen megyei és orszá-

gos lapokhoz viszonyítva ez az arány igen kedvezőtlen, hiszen általában 50-55%-os költséghányad jut a bérekre és tiszteletdíjakra.)

A munkaközösség – tisztán látva saját korlátait, amelyek közül pusztán önerőből nem képes kilépni – már régebben kidolgozta fejlesztési tervét. Ebben arra vállalkozik, hogy a hetilap értékét megőrizve színvonalát javítja, tartalmának aktualitását, életszerűségét növeli, s így olvasóinak körét szélesíti. A megvalósításhoz – mint biztonságosabb alapra – az önkormányzati (alapítói, lap tulajdonosi) részvállalás növelése szükséges, mind az erkölcsi, mind az anyagi „tőke” tekintetében. Az erkölcsi támogatás növelése azt kívánja, hogy a jogutód, a képviselő-testület erősítse meg alapítói jogainak deklarálását. A fentebb hivatkozott sajtótörvénynek megfelelően először is „meghatározza a lap célját, jellegét, valamint irányvonalát és azt ellenőrzi.” (7.§ /2/a) A Kulturális és Idegenforgalmi Bizottság javasolja a képviselő-testületnek, hogy ennek az alábbi határozat elfogadásával tegyen eleget.

Első határozati javaslat. Az Esztergom és Vidéke önkormányzati támogatással kiadott közszolgálati hetilap.

A hetilap megújítva kövesse azt a helyi örökséget, amelyet az újraalapítók tudatosan vállaltak. A címválasztással az esztergomi sajtótörténet folyamatosan leghosszabb ideig (1879 és 1944 között) fennállt színvonalas időszak lapjának hagyományait jelölték ki folytatandónak, amely lap – változó alcímei szerint – mint „Városi és megyei érdekeink közlönye” (1879–1898), mint „Esztergom vármegye hivatalos lapja” (1919–1921), s legtovább mint „Politikai és társadalmi lap” egyaránt és mindvégig közszolgálati szerepkört teljesített.

Az új Esztergom és Vidéke mindenkori főszerkesztőjének és szerkesztőbizottságának is legfontosabb kötelezettsége tehát, hogy ebben a szerepben a véleményformálók lehető legszélesebb körét érje el. Általuk legyen a helyi értékközvetítő, érdekegyeztető véleménycsere sajtó fóruma.

Tartalmában és szerkezetében legyen egyszerre informatív és formatív: a döntések előkészítése során a társadalmi konszenzusra törekvő együttgondolkodás elősegítője, a döntések nyomán pedig a hatások sokoldalú felmérője. A hivatalos önkormányzat és a civil társadalom folyamatos kommunikációjában legyen a kölcsönös arculatformálás eszköze: a jelenről és jövőről gondolkodó, múltjára is tudatosan támaszkodó várospolgári közösség formálója, az önkormányzó képesség fejlesztője.

Tematikai programja foglalja magába a közélet, a gazdaság, a művelődés, a helyismeret, az idegenforgalom és a sport területeit, amelyeknek

a véleménycsere, a hírközlés, az ismeretterjesztés és a szórakoztatás különféle publicisztikai műfajaiban adjon rendszeres és arányos – állandó rovatokban is kiemelt – megjelenési lehetőséget.

Az önkormányzat (testület, hivatal, intézmények) hivatalos közlönyének szerepéből főként azt a részfeladatot lássa el, hogy a közérdekűen fontos határozatok, rendeletek tervezeteit és az ilyen döntések előkészítésének háttéranyagait adja közre.

A szerkesztés általános elveiben és gyakorlatában, az egyes lapszámok minden közleményében feleljen meg a hitelesség – azaz a véleménynyilvánítás egyéni szabadsága és a pártérdektől független, objektív tájékoztatás – követelményeinek.

Ezen követelményrendszer érvényesítéséért a főszerkesztő és a szerkesztőbizottság, az ellenőrzésért pedig a képviselő-testület, a KIB és a polgármester (főállású alpolgármester) a felelősek. A hetilap céljának, jellegének, irányvonalának meghatározása független a mindenkori főszerkesztő személyétől, a szerkesztőbizottság összetételétől és a működést biztosító kiadótól. Ami a lap fejlesztéséhez szükséges egyéb anyagi és erkölcsi támogatás odaítélését illeti, a képviselő-testület természetesen nyílt pályázat mellett is dönthet. A KIB viszont – megismerve és megtárgyalva az 1988 óta kialakult jelenlegi munkaközösség önfejlesztő programját – érdemesnek találta arra az előnyre, hogy a testület elé terjessze, amely ennek ismeretében hozhatja meg határozatát a jelenlegi szerkesztői-kiadói műhely határozott időre szóló megerősítésének vagy a nyílt pályázat kiírásának alternatívái közül választva.

A munkaközösség „pályázata” alapvetően tartalmi-minőségi fejlesztés révén mennyiségi eredményjavítást irányoz elő. Vagyis a példányszámnövelés és az árcsökkentés kölcsönhatásban mozgó folyamatának beindítását átlagosan heti 8 (havonta egyszer 12) oldalas megjelenéssel, 2000 körüli értékesített példány elérésével, 15-16 forint körüli egységáron. Ennek érdekében a megcélzott („véleményformáló”) olvasóréteg lehető legszélesebb köréhez kíván eljutni, az eddigi értékeket megőrző szerves fejlesztéssel, úgymint: frissebb híryanag népszerűbb feldolgozásának, az aktuálisabb eseménykövetés arányainak növelésével (számonként átlag 5-5,5 oldalnyi terjedelemben); a tematika körének tágításával (főként a gazdasági élet és a regionális várospolitikai irányában); rendszeres tudósítással a városkörnyék („...és vidéke”) életéről; a külső (felkért) szerzők körének bővítésével, ezúton a minőségi írások arányának növelésével; a rendszeres korrektori munka biztosítása révén a nyomdai előkészítő munkák, a nyelvi színvonal javításával.

Mindennek legfontosabb feltételeként egy főállású újságíró alkalmazása szükséges (aki egyúttal a polgármesteri hivatal sajtóreferensi mun-

ka körét is elláthatná). Ezenkívül a főszerkesztő megbízása (kinevezése) félállásban, továbbá a honoráriumkeret növelésének támogatása. Ezekre az igényekre – 1992-ben április 1-től számítva – fedezetként a „sajtó- és érdekképviselőti” referensnek a hivatal 12 hónapra tervezett bér-, illetve tété előirányzata szolgálhat (432 + 180 ezer forint), figyelembe véve a KIB által elfogadott, a polgármesterrel egyeztetett szervezeti elképzelést és az ehhez kapcsolódó munkaköri leírások tervezetét az önkormányzat kommunikációs rendszeréről. További igény a nyomdaköltségekhez való hozzájárulás emelésére vonatkozik (az inflációs hatások részleges kivédése céljából). Erre a közművelődési céltámogatások költségvetési előirányzata tartalmaz anyagi forrást (800 ezer forintot a tavalyi 500 ezer helyett). Az ilyen mértékű közvetlen (költségvetési) támogatás mintegy 12%-kal emeli az önkormányzati részvállalás arányát (29%-ról tehát 41% körülire) a sajtótörvény által előírt kötelezettségekből, hogy ti. az alapító (laptulajdonos) „gondoskodik a lap működésének feltételeiről” (7.§/2/b) és „vagyonilag felelősséggel tartozik a lap működéséért” (7.§/2/d).

A KIB az alábbi – alternatívákat tartalmazó – határozati javaslatot kínálja döntésre annak előrebocsátásával, hogy a bizottság egyhangúlag az A változatot támogatja. Ez a jelenlegi szerkesztői-kiadói műhely „pályázatának” elfogadását, ennek alapján a testületi bizalom határozott időre szóló megerősítését jelenti. A bizottság ezt több szempontból is indokoltnak tartja, úgymint: méltányosságból (az eddigi munka elismerése); gazdasági és szervezeti ésszerűségből (a fejlesztés egyszerűre legtakarékosabb, legfolyamatosabb biztosítása az ellenőrzés legkedvezőbb lehetőségével); a jogszerűség alapján (az Esztergom és Vidéke cím alatt megformált laparculatra nézve ugyanis a szerkesztői-kiadói munkaközösség tagjainak „eszmei tőkerészhez” társuló jogai vannak).

Második határozati javaslat. A képviselő-testület az Esztergom és Vidéke szerkesztésével az 1988 óta működő szerkesztői bizottságot, kiadásával a Gran Tours Kft.-t bízva meg fejlesztési pályázatuk alapján.

A) A megbízás a sajtóreferens-újságíró munkába állásának napjától számított egy évre szól.

B) A megbízás 1994. szeptember 30-ig (a testület mandátumának lejártáig) érvényes.

C) A képviselő-testület, a határozott időre szóló megerősítést elutasítva, nyílt pályázatot hirdet.

A kiadói megbízást az önkormányzati támogatás feltételeire, a finanszírozás módjára, ütemezésére kiterjedő külön szerződésben kell szabályozni. A sajtótörvény szerint az időszaki lap alapítója „dönt a szerkesztőség vezetőjének személyé-

ról.” (7.§/2/c) „Időszaki lapot a lap alapítója, továbbá lapkiadói tevékenységre jogosult szervezet adhat ki.” (8.§/1/) „Ha az időszaki lapot kiadói tevékenységre jogosult szervezet adja ki, a kiadáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételeket – a lap alapítójának megbízása szerint – a kiadó biztosítja.” (8.§/2/) „A kiadó a szerkesztőség vezetője tekintetében – az alkalmazás, a munkaviszony megszüntetés és a fegyelmi felelősségre vonás kivételével – gyakorolja a munkáltatói jogokat. Jogszabály a munkáltatói jogok gyakorlása tekintetében további kivételt tehet.” (8.§/3/)

A főszerkesztői megbízás félállásra szólóan elegendő, és a függőség-függetlenség egyensúlyának érdekében célszerű is. A kinevezés-felmentés munkáltatói jogát – mint az intézményvezetők esetében -- a képviselő-testületnek kell gyakorolnia. Ez szintén a viszonylagos függetlenséghez járul hozzá, emellett erkölcsi súlyú támogatást jelent. A többi munkáltatói jog a polgármesteré vagy leadható a kiadóhoz is (a szerződésben külön szabályozva). Ez a bér-(tiszteletdíj) és tébékeret leadásával is együtt járhat. A munkaköri leírás a kinevezéssel és felmentéssel kapcsolatban tartalmazza a szerkesztőbizottság véleményezési jogát, mint eredeti javaslatot, amelyet a KIB egyhangúlag egyetértési jogra módosított. A képviselő-testületnek a félállású főszerkesztői munkakörre szóló pályázat kiírásáról, az egyéb munkáltatói jogok „kihelyezéséről” és a szerkesztőbizottság véleményezési vagy egyetértési jogára vonatkozóan kell döntést hoznia.

Harmadik határozati javaslat. A képviselő-testület az Esztergom és Vidéke félállású főszerkesztői munkakörére pályázatot ír ki április 1-jei alkalmazással. A főszerkesztő kinevezéséhez, felmentéséhez a testület – a KIB-en keresztül gyakorolható – előzetes véleményezési jogot vagy egyetértési jogot ad a lap mindenkor szerkesztőbizottságának. Az egyéb munkáltatói jogok gyakorlását a testület a polgármesterre ruházza vagy megbízza a polgármestert, hogy – a szerződésben külön szabályozva – adja át a kiadónak. (Ez utóbbi változat nem érinti a főszerkesztőnek a munkaköri leírásban szabályozott kötelezettségeit.)

A polgármesterhez és a KIB-hez január folyamán Knapp János képviselő (mint egyéni indítványt, egyúttal az Eurolimes Bt. ajánlatát) terjesztette elő azt az elképzelést, amely eredetileg a csökkentett terjedelmű Esztergom és Vidéke kiadásának átvételére vonatkozott. Az ajánlatot a KIB megtárgyalta, majd az ajánlattevő a hetilap szerkesztőbizottságával és kiadójával több tárgyalás során egyeztetette. Mindennek alapján alakult ki az a konszenzus, amely szerint a folyamatos véleménycserére, érdekegyeztetésre törekvő

hetilap és a legszélesebb körben a legaktuálisabb információkat eljuttatni képes Fortuna-Inform Esztergomi Hírlap című kétoldalas melléklete nagyon célszerűen egészítheti ki egymást, mint az önkormányzat és a helyi társadalom kommunikációs rendszerének két – egyaránt közszolgálati – „csatornája”. A hírlap kiadási költségeinek fedezetére – évi átlagban kéthetenkénti megjelenéssel, ez évben márciustól számolva – 500-600 ezer forint elegendőnek látszik. Ebből az összegből a KIB 200 ezer forintot tudott a céltámogatások előirányzatába beiktatni; a további szükséglet valószínűleg kigazdálkodható a hivatal bérmaradványának (esetleg a be nem töltött referensi álláshely előirányzatának) terhére. Az Eurolimes Bt.-nek szóló kiadói-terjesztői megbízást szintén külön szerződésben kell szabályozni.

A helyi kábeltévé. Helyzetét és fejlesztési lehetőségeit a KIB is tárgyalta; ezenkívül sor került külön személyes megbeszélésre is a médiát Esztergomban 1990-ben létrehozó és azóta működtető munkaközösség tagjaival. A KIB-nek az a véleménye, hogy a fejlesztést a hetilaphoz hasonló alapelvek szerint és indokok mérlegelésével lehetséges és célszerű megindítani. Két lényeges különbség van: a tévé önkormányzati „intézményesítése” sokkal több anyagi ráfordítást igényel, továbbá jogi helyzete rendezetlen (nincs „megalapítva”). Mindkét okból olyan kényszerhelyzet ered, amely lehetőséget ad az intézményesítés gondos előkészítésére. Annál is inkább, mert a médiatörvény elfogadásáig minden stúdióalapítás engedélyezésére moratórium van érvényben. A KIB felkérte az Esztergomi Kábeltévé Egyesületet, hogy dolgozza ki és megtárgyalásra nyújtsa be „önfejlesztési pályázatát”. Egyúttal javasolja, hogy a polgármesteri hivatal – külön szerződés szabályozása szerint – egyelőre az önkormányzat munkájáról készített adások önköltségéhez nyújtson támogatást. (Erre a célra a közművelődési céltámogatások előirányzata 500 ezer forintot tartalmaz.) A helyi média – benne a városi kábeltévé – támogatására alapítvány létesítését is javasolja a KIB. Erre vonatkozó előterjesztését március végéig kívánja megtenni. (Az alapítványból a helyi könyvkiadás és a nem önkormányzati alapítású, de pártfogásra érdemes más lapok is – amilyen pl. az Új Európa – támogathatók lennének.)

Esztergom, 1992. február 25.

Sajtó alá rendezte Filemon Béla. A szerző 1995-ben volt az Esztergom és Vidéke 1986-tól 2007-ig kiadott új sorozatának főszerkesztője.

Kovács Lajos

Levelek Bajor Ágost festőművésznek 1954-ből

(**Mosonyi Albert** – 1954. VIII. 19. a postai bélyegző dátuma)

Kedves Guszti Barátom, őszinte örömmel gratulálok „Az ismeretlen Esztergom” kiállításához és sok szerencsét kívánok hozzá. Ha itt lenne Pesten – és miért ne lehetne? – bizony megnéz-ném többször is, de Esztergomba sajnos nem vállalhatok érte egy utazást. Hiszen csodálkozással látom soraiból, hogy az én betegségem híre oda is eljutott, de tán már azt is hallotta, hogy én igen hamarosan lefricskáztam magamról; tizedik napon már otthon voltam. Igen örülök, hogy a kiállításának szellemi protektora és menedzsere Kárpáti Aurél, akit kiváló írásaiért régóta nagyra becsülök. Tudom, hogy ő is volt esztergomi diák, és őszintén sajnálom, hogy sosem volt vele találkozásom. Istennek hála, az én fiam is itthon van már és Isten segítségével talán még ő is szaporítani fogja még az iskolában, de az életben is kiválóan bevált esztergomi diákok számát. Édesanyjának továbbra is jó egészséget kívánok. Ha megúsztuk szerencsésen a háborúkat, akkor még egy kis ideig még a békét is kibírjuk.

Kedves Gusztikám, még egyszer sok szerencsét kívánok a kiállításához és jó egészséget és erős akaratot az élettől való birkózáshoz. Ha Pestre jön, persze benéz hozzánk. Mindenkinek, akinek valaha jelentettem valamit, üdvözlétem küldöm. Édesanyjának kézcsókkal vagyok régi igaz híve

Dr. Mosonyi Albert.

Bajcsy-Zsil. 36–38. Bp. V.

(**Lyka Károly** – 1954. IX. 1.)

Kedves Művész úr –

régi esztergomi emlékeimet élesztette föl a levele, örülök, hogy a város méltatlanul elhanyagolt érdekességeiből egy egész kiállításra való sor került ki műhelyéből.

Ha Budapestre jön, és telik az idejéből, szívesen látom a házamban a Szabadsághegyen.

Üdvözli Lyka Károly.

(**Dr. Lepold Antal** kanonok – Bécs, 1954. 9. 13.)

Kedves Barátom!

Nagy örömmel olvastam a szíves levelét, amelyben az Esztergomról készült színezett toll-

rajzainak kollektív kiállításáról értesít. Mennyire élvezném én ezt a kiállítást, ha ott lehetnék és mily szívesen volnék rajta, hogy a gyűjtemény együtt maradjon, ha még valami szavam volna! De így is alkalom nekem a jelentés, hogy visszagondoljak sok közös munkánkra és terünkre, és hogy gratuláljak a szép sikerhez.

Hálásan köszönöm a beszámolót és az igen kedves üdvözlést papságom ötvenedik éve kapcsán.

Amennyire örvendhetek, hogy 75. életévemben még mindig egészséges és munkaképes vagyok, annyira fájdalmasan érintett, amit a látóképességének hanyatlásáról ír. Alig tudom elhinni, hogy a szem, amely mindenben a szépet látta, már így hamar elfáradt volna. Nem szabad a reményt földadni.

Esztergomról nekem itt Bécsben egyetlenegy Koszkol-képe van. Irataim és forrásmunkáim sorsáról nem tudok. Esztergom illusztrált történetéhez írt szövegkönyvemét átadtam a kiadónak s ott eltűnt. Csak a Kincstár katalógusát és az esztergomi metszetek jegyzékét tudtam kiadni. Minden más csak töredék maradt. Itt Bécsben egészen más munkakörbe kerültem, megint jogászkodni kellett, mint első ifjúságomban, és új existenciát teremteni. Elkapott a nagy város irama és bizony csak este emlékezem régiekről és nézek a túlsó partra.

Szívélyesen üdvözlöm a Kedves Mamáját és az összes még élő régi ismerősöket, különösen legöregebb kedves ismerősömet, a szép öreg Esztergomot.

A régi tisztelettel és nagyrabecsüléssel vagyok meleg üdvözléssel és jókívánságokat kifejező régi barátja

Dr. Lepold A.

Azt gondoljuk: a véletlen mégsem történik véletlenül. A Bajor-évforduló (az esztergomi Bajor-év) előestéjén valamiféle Gondviselés hullajthattott elénk néhány felbecsülhetetlen városi értéket levelek formájában. Három különleges név Bajor életében Lyka Károlyé, Lepold Antalé és Mosonyi Alberté. A három levél, amelyet megírásuk dátuma szerint néhány nap választ el egymástól, egy esztergomi lakástakarítás közben, apró linómetszetek, karcok, ex librisek társaságában csaknem a város szeméttelére került. Az új lakók figyelmessége mentette meg őket az örök pusztulástól. Egy művészettörténeti pillanatot dokumentumai lettek a felfedezés következtében, ki tudja, hány hasonló írás lappangását sejtetve. Mindez persze a felcsigázott érdeklődés intuíciónaként értendő, mert hasonló levelekről egyelőre nincs tudomásunk. Ez a felfedezés azonban akár újabbak előkerülését is ösztönözheti.

A gyűjtőről és az új tulajdonosokról nincs felhatalmazásunk említést tenni, ez majd a jövő megoldandó kérdése lesz. Most örüljünk annak, hogy nyilvánosságra kerülhet a felbukkanás ténye, s mi hozzátehetünk néhány fontos felismerést Bajor Ágost művészettörténeti szerepéhez, értékéhez a szülőváros történetében.

Kétségtelen tény: a három üzenet ugyanarra a meghívásra írt válasz volt közel azonos időben, de különböző helyszínekről. Ha nem is áll rendelkezésünkre a meghívólevél, a válaszokból világosan kiolvasható: Bajor Ágost 1954-ben esztergomi kiállítására invitálta személyes ismerőseit, sőt ennél jobban megtisztelt barátait, egykori útítársait. Közülük ketten (Lyka Károly és Lepold Antal) a XX. század első felének reprezentáns hazai művészettörténészei, kritikusai, de közös baráti körükhöz kell számítani a harmadik reflektáló meghívottat, dr. Mosonyi Albertet, a korábbi dorogi bányorvos műgyűjtőt is. A levelekben megemlített más személyek (például Koszkol Jenő festőművész, Kárpáti Aurél színikritikus) is és a címzettek lakhelyei (Budapest, Bécs) is egyetemesebb megvilágításba helyezik a levélkollektiót. Nem tévedhetünk nagyot, amikor azt feltételezzük, hogy voltak más darabjai is ennek az üzenetváltásnak. Összetartozásukat sem lehet vitatni.

Egy ilyen csekély számú levélkollektió is rengeteg kapcsolatra irányíthatja a figyelmünket! A véletlen játéka ez a felfedezés? „Hagyaték”-nak csak jelképesen nevezhetjük, hiszen nem Bajor esztergomi otthonában bukkant elő, bár oda – a Malonyai utca 8. szám alá – címezték valamenynyit. Nem ismerjük azonban a levelek hányatott sorsát, útját, még abban sem lehetünk bizonyosak, hogy annakidején elérték céljukat. S ha igen, hogyan sodorta őket tovább a sorsuk? Miért maradtak együtt, s miért nem vigyázott rájuk más, mint a vakszerencse? Kérdés kérdést szül. Lesz-e egyszer valaki, aki az összes választ megtalálja?...

Már az is különös, hogy 1954-ben minden válaszlevél Bajor híres esztergomi képsorozatáról beszél, azokhoz gratulál. Az „Esztergomi kiállítások 1945-1960” című szemle (Esztergom Évlapjai 1960. 193. o.) azonban nem említi néven a képsorozatot, amikor így fogalmaz: „1954. augusztus 15. Bajor Ágost gyűjteményes kiállítása a Magyar-Szovjet Társaság dísztermében. Rendezte Mucsi András.” Csak három évvel később, 1957-ben jeleznek tematikus tárlatot: „1957. augusztus 15. Bajor Ágost »Ismeretlen Esztergom« című rajzsorozatának és Czuczai József íparművész vasmunkáinak bemutatása a Balassa Bálint Múzeumban. (Bajor Ágost »Ismeretlen Esztergom« című mintegy nyolcvan rajzból álló sorozatát utóbb Esztergom Vá-

ros Tanácsa vásárolta meg, s örök letétként az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban helyezte el.)” (Esztergom Évlapjai, 1960. 194. o.) Ma is itt található, számukról azonban minden forrás eltérő adatot közöl. Más forrás azt árulja el, hogy a rendező ismét Mucsi András volt. Később, az 1981-es emlékkiállítás kapcsán ismertette Zolnay László a képsorozat kiállításainak pontosabb történetét (Bajor Ágost emlékkiállítása elé. In: *Esztergom Évlapjai*, 1981. 101–102. o.). 1954-ben számos darabját valóban bemutatták már a „kollektív tárlat” keretében, de egészében csak 1957-ben került erre sor. Akkor már úgy elhatalmasodott a művész szembetegsége, hogy csak „*a tus fekete vonalait, az ecset színeit*” látta, a rézkarcnak búcsút kellett mondania. A megnyitásra – természetesen – Kárpáti Aurélt kérte fel a város, „*Bajor és Babits barátját*”. Mint ez az emlékkiállítás is jelzi: az érkező generációknak újra és újra meg kell ismernie azt a múltat, amelyben ma már az emlékezők közül is egyre kevesebben jártak. Pedig érdemes és érdekes nagyságai voltak ennek a közös otthonnak!

Fedjük fel hát a három kapcsolat néhány előzményét a festőművész életéből!

A ma már kevésbé ismert dr. Mosonyi Albert számos kortörténeti adalékkal szolgál az esztergomi és környékbeli műpártolás mindennapi gyakorlatáról. A kiváló szakember több szempontból is megérdemli a figyelmünket.

Amikor felbukkant a dorogi történelemben, valójában inkább Annavölgy büszkeségének számított. Winklehner János akkori bányagazgató vette maga mellé bányorvosnak, amikor visszaköltözött a bányaközponttal Dorogról Annavölgyre. A művelt, zsidó polgári családból érkezett doktor a társasági élet középpontjába került. Eleinte ünnepi szónoklataival, köszöntőivel tűnt ki kortársai közül (szilveszteri vidám esteken viszont kuplékkal mulattatta a bányatisztek előkelő közönségét). 1911-ben az esztergomi sajtó tőle kért szakszerű búcsúztató szöveget Winklehner távozásakor, és ő írta a köszöntőt is néhány hét múlva a helyébe lépő Schmidt Sándor bányagazgatói kinevezése alkalmából. Filozofikus és költői volt mindkét írás (filozofikus elhallgatásokkal és költői túlzásokkal fűszerezve).

Ugyanakkor az ambiciózus doktor már 1908-tól publikált orvosi szaklapokban, szorgalmas megfigyelőként közreadta annavölgyi tapasztalatait a tuberkulózis – a magyar betegség – és más fertőző járványos esetek helybéli állapotáról. (*Esztergom és Vidéke, a továbbiakban: EésV*, 1908. ápr. 12. 2. old.) Egy héttel később *A test kultúrája* címmel küldött az esztergomi újságnak népszerű szándékú cikket. (*EésV*, 1908. ápr. 19. 2. old.) Májusban pedig *A tuberkulózis elleni küzdelem* címmel folytatta felvilágosító

cikksorozatát – immár nagy terjedelmű írásban (EésV, 1908. máj. 24. 1–2. old.).

Amikor Hüke Kálmán körorvos betegsége miatt lemondásra kényszerült beosztásáról, Mosonyi doktort bízták meg Dorogon a helyettesítésével (EésV, 1910. ápr. 10. 3. old.) Még a következő hónapban hírül adta a sajtó, hogy a körorvosi pályázat győztese is Mosonyi Albert doktor lett (jún. 23. 2. old.).

A Nagy Háború eseményei pedig utolérték a dorogi-esztergomi körzetet is, fogolytáborok nyíltak, járványok törtek ki... 1915-ben már az V. számú tartalékkórház igazgatói feladataival bízták meg (EésV, 1915. márc. 24. 3. old.), majd a járványkórház vezetését is átvette Esztergom-táborban.

A háborút követő években tisztas jövedelme alapján a virilis képviselők sorait erősítette. 1923-ban azt is elárulja róla a sajtóhírek egyik sora, hogy tagdíjat fizet az Esztergomi Régészeti és Történelmi Társulatban (Esztergom, 1923. márc. 11. 1–2. old.). 1926-ban mindkét esztergomi újság igényt tart a tüdőbajról írt újabb cikkeire, az *Esztergom és Vidéke* október 17-én közli *A gümőkór* című írását, az *Esztergom* viszont egész sorozatot rendel tőle őszi számaihoz, és sorra jelenik meg a *Mi a gümőkór?* (szept. 26. 3. old), a *Hogyan terjed a gümőkór?* (okt. 3. 3–4. old.) és *A gümőkór elleni védekezésről* (okt. 10. 3. old.) című cikke. Szenvedélyesen küzd a gyilkos kór ellen, megragadva minden publikációs lehetőséget, a lakosságnak szánt felvilágosító írások mellett a szaklapok továbbra is befogadták közleményeit (Causistikus közlés a gyakorlatból – *Budapesti orvosi újság tudományos közleménye*, 1904; *Gangraena Symetrica esete* – ugyanott, 1916; *Diglogia facialis et polyneuritis postdiphtheritica esete* – *Gyógyászat Tudományos Közleményei*, 1932). Hogy más fertőző betegségekre is gyűjtött információkat, orvostársai elismerését is kivívta. Az esztergomi sajtóban örömmel közölték az alábbi hírt: „**Orvosi pályadíj.** A *Budapesti Orvosi Újság* című fővárosi tudományos és társadalmi szaklap pályadíjat tűzött ki egy olyan dolgozat megírására, mely a vörheny ellen való védekezést tárgyalja (...) a kitűzött két pályadíj egyikét Mosonyi Albert dr. dorogi bányorvos nyerte el, ki már lapunkat is nem egyszer kereste fel cikkeivel.” (EésV., 1912. okt. 20. 2. old.).

Több évtizeddel a háta mögött közismert személyiség lett Dorog határain túl is, aki sosem titkolta zsidó származását, amikor például *Trinkl Kálmán* dorogi plébános ezüstmiséjét ünnepelte a hitközség, ő „a más vallásúak nevében” szólt a katolikus pap és jó barát érdemeiről (EésV, 1934. júl. 8. 2. old.).

A dorogi történések gyakran adtak alkalmat olyan személyekkel való találkozásokra, mint dr. *Lepold Antal* prelátus-kanonok. Ha Dorog vallási életének jeles eseményeire a hercegprímás nem tudott elutazni, többnyire dr. *Lepold* képviselte őt. Az 1929-es ünnepségen, „...*amelyen a derekasan kiérdemelt Szent Gergely-rendet a bíboros-hercegprímás megbízásából (Schmidt Sándor) megkapta*”, a közönség soraiban természetesen ott volt az egyház képviselőjében dr. *Lepold Antal* is (Schmidt Sándor ünneplése. *Esztergom*, 1929. jan. 23. 1. old.). 1931-ben „*december 4-én volt Szent Borbála napja. Dorog gyönyörű új bányásztemploma a rákövetkező vasárnapon, december 6-án tartotta első búcsúját, a védőszentnek ünnepét. ... Az ünnepi szent misét dr. Lepold Antal prelátus-kanonok mondta...*” (Esztergom, 1931. dec. 10. 1. old.).

Az ilyenkor szokásos ebéden a Bányakaszinó tagjai is jelen voltak, köztük Mosonyi Albert bányorvos. Egy asztal mellett, s talán nem túlzás ezt mondani: egy szivarfüst alatt bizonyosan szót váltott egymással a két művelt műpártoló, akik Esztergomban is gyakran találkoztak a Balassa Társaság vagy a Történelmi és Régészeti Társulat összejövetelein.

Ha festményeket rendelt meg a bányatársulat a környék művészeitől, a legfőbb döntnök Schmidt Sándor bányagazgató lehetett. De köztudomású, hogy tanácsadói közé számított az építész-mérnök Gáthy Zoltán és a nagy tekintélyű Mosonyi Albert is. Bajor Ágost számos képrendelésnek tett eleget a bányász-községben, s az ajánlói nem lehettek mások, mint az itt említett műgyűjtő és építőművész. Csak növeli a dorogiak veszteségei feletti fájaldalmunkat, hogy az Ipartestület zászlószentelésének ünnepén felavatott portréről, *Reviczky Elemér* főszolgabíró arcképéről mindössze a sajtóhír fennmaradt sorait tudjuk bemutatni: „*a felszólalások kapcsán Binder Lajos az arckép-leleplezési ünnepély főhősét: Bayer Ágost festőművészt (...) üdvözölte.*” (EésV, 1926. nov. 21. 1-2. old.). Bajor ekkor már évek óta budapesti műtermében dolgozott, és jó hírű művésznak számított. A veszteségek közé soroljuk a három évvel későbbi Bajor-munkát – ugyancsak a sajtóra hivatkozva: „**Schmidt Sándor arcképének leleplezése.** (...) a Dorog és Vidéke Ipartestület f. hó 1-jén, vasárnap délután négy órakor meleg hangulatú díszközgyűlés keretében leplezte le a dorogi ipartestületi székházban az Ipartestület díszelnökének, lovag Schmidt Sándor m. kir. bányáügyi főtanácsos, dorogi bányagazgatónak kitűnően sikerült arcképét. A képet, amely Schmidt Sándort a Szent Gergely-rend parancsnoki lovagkeresztjével ábrázolja, vitéz Bajor Gusztáv kiváló festőművészünk festette (...)” (Esztergom, 1929.

szept. 5. 1. old.). A festő, ki itt Gusztávként említett, Dorogon is gyakran keresett témát. Ismerjük a községi barokk templom környékéről és az új bányakórházról készült akvarelljeit. Sajnos ma ismeretlen helyen lappang a bányaigazgatóról készült festmény is (félő, hogy haragos indulatok áldozatává vált). Hogy itt Gusztávként említik keresztnevét, csak egyik névváltozat a sajtóközleményekben, mert előnevét is írták Bajor-Bajer-Bayer alakban egyaránt. Mosonyi doktor „háttér munkáját” aligha kell magyaráznunk, ha olyan Bajor-képek megszületését említjük, mint a doktor portréja, lakóházának megörökítése vagy a kibővített dorogi kórház épületének ábrázolása.

A bányaeorvos Schmidt Sándor 1939. évi Budapestre vezénylésekor kérte nyugdíjazását, hogy visszaköltözve budapesti otthonába még évtizedeken át a műpártolók csöndes értékmentésével gyarapítsa gyűjteményét, és levele szerint mentse a maga és családja életét a történelmi viharok széljárásait kerülgetve. (A dorogiak számára lányát, a Dorogon felnőtt Mosonyi Klárát is az utókorra tudta bízni, aminek a település első monográfiáját, a *Dorogról a dorogiaknak* című történelmi áttekintést köszönheti.)

Lyka Károly esztergomi kapcsolatai, a város műtörténelmi hagyatékát csodáló írásai közismertek voltak a két világháború közti évtizedekben. Az 1920-as évek közepétől számos nagy kísérlet tanúi lehettek az esztergomiak is. Lyka országos hírré tette publikációjával Jaschik Álmos iparrajziskolai tanár esztergomi nyári művésztelepét (Kaposi Endre: *Jaschik Esztergomban*, Esztergom Évtapjai, 1983. 260–262. o.), ahol öt éves története során a dorogi származású Koszkol Jenő állandó vendégként festette a város nevezetességeit. Festőnk kiállított képeiről már az első tábor záró tárlata során így írt a tudósító: „A Bakács kápolna nemes architektúráját, a Szt. István kápolna gyönyörű színes dekorációit Koszkol Jenő mesteri kézzel örököltette meg. Aquarelljeiben is sok a gyöngéd finomság.” (EésV, 1925. szept. 27. 1. old.).

Öt év múlva – az utolsó művésztelepi együttléte követően – bukkant fel újra egy esztergomi tárlatot bemutató sajtócikkben a dorogi festő neve. Ezúttal dr. Zwillinger Ferenc ügyvéd esztergomi témájú gyűjteményét tették közszemlére. Illusztris, ismert művészek között is rangos névként olvashatunk Koszkol Jenőről. „A XX. századot v. Bajor (Bayer) Ágoston, Magasi Németh Gábor és Pázmándy István csinos rézkarcai képviselik a kiállításon, valamint azok a szebbnél szebb eredeti képek, amelyeket napjainkban Koszkol Jenő, Bajor Ágost, Németh Gábor, Hidegh Béla és mások festettek városunkról.” (Esztergom, 1930. aug. 10. 2. old.). Németh Gábor ekkor már tervezte a készülő dorogi bá-

nyásztemplom freskóit, Koszkol hazajárásának akkori legnagyobb hírére pedig 1929-ben keltette, amikor Schmidt Sándor negyedszázados jubileumát ünnepelték Dorogon, s a bányatársaság tiszti karának tagjai Koszkol két nagyméretű panorámaképevel lepték meg az ünnepeltet, melyek a Dorogra érkezés évében (1905) és a jubileum pillanatában (1929) mutatták be a község fejlődésében bekövetkezett változásokat. A két mű (melyek az esztergomi művésztelepen születtek) nemcsak festőiségeivel, de a község történetének dokumentálásával máig helytörténelmi kuriózuma a bányavárosnak (Wehner Tibor: *Megmentett pillanatok*. Dorogon élt-alkotott művészek kiállítása. *Új Művészet*, 1994. 3. sz. 47–48. o.). Nem véletlenül gyanítjuk, hogy az Esztergomban töltött öt nyár egyik Koszkol-festményét említhette bécsi levelében Lepold Antal is, a kép hatására szemérmesen kifejezve mély érzelmeit esztergomi emlékei iránt.

Ne feledjük: Lepold Antal lehelt új lelket esztergomi működése idején az egyházi műkincsek kiállításainak helyszíneibe! Lyka Károllyal, Mosonyi Alberttel szoros barátsággal és műpártoló figyelemmel kísérték Bajor Ágost festői munkásságát is. A hozzájuk eljuttatott meghívásra pedig kötelességüknek érezték a választ 1954-ben. Olyan történelmi időket éltünk, amikor Bajor Lepolddal történt bécsi levélváltása bizonyára nem kerülhette el a mindig ugrásra kész elhárítás éberségét – hacsak nem egy sikeres levélcsempészés következtében jutott vissza a válasz. A dorogi levélolvasó utókor pedig nemcsak az itt alkotó Bajor, de az innen származó Koszkol Jenő nevét is elégtétellel fedezheti fel a Bécsből érkezett válaszban. A szálak ezúttal is összefutnak...

Lyka a *Magyar Művészet* hasábjain ezekről az évekről így látta meg az esztergomi művészeti élet lényegét: „Észrevétlenül, magától, minden ceremónia nélkül alakult ki Esztergomban egy miniatűr-művésztelep, amelyen persze csak nyáron át folyik a munka, de mégis folyik, és ez a fontos. Néhány év óta Jaschik Álmos működik a vakációs hónapokban tanítványaival az ősi primási, ma már week-endes és fürdővendéges városban. Eddig leginkább Tipary Dezső és Bayer Ágost grafikai lapjain terjedtek világgá az esztergomi motívumok, újabban Einczinger Ferenc érdekes és művészi paszteljein találkoztunk velük Budapesten, ezentúl valószínűleg megsokasodik a számuk: a fiatalok biztosan ki fogja bányászni Esztergom szépségeit, amelyek nem csekély számúak.” (EésV, 1929. okt. 31. 2. old.). Az írást a helyi sajtó változtatás nélkül közzéte, ebből idéztünk egy rövid részletet. Ez a „jövendölés” pedig nem áll távol az 1954-es kiállítás szándékaitól, Bajor először itt bemutatott esztergomi sorozatának kiteljesedésétől.

Lyka Károly és Kárpáti Aurél neve is éppen 1929-ben, Einczinger Ferenc „karrierépítésének” közös pártolásával forrt össze. A művész a KUT társaság friss tagjaként a nemzeti Szalonban állíthatta ki képeit e két kritikus válogatásában, melynek következménye egy évvel később egy új, immár nemzetközi kiállítás sikere lett a lengyel nemzeti szalonban (Bárdos, 111. old.). Kárpáti dedikációja már 1923-tól olvasható volt azon a pincefalon, amelyet Einczinger Ferencnél látott és szeretett meg annyira Babits, hogy magának is létrehozott a nyári lakon egy dedikálófalat (Tóth Franciska: *Babits Mihály esztergomi barátai. Beszélgetés Olajos Istvánnal.* www.c3.hu/~iris/00-4/toth.htam – 2013. jún. 14.). Einczinger pedig falat, oszlopot, dekorációt festett a remetelakban Babitséknál. Bajor Ágost mindkét helyen fölírta a dedikációját. „Babits névnapját 1926. szeptember 29-én Esztergomban ülték meg. Két festőbarátja, Bajor Ágost és Einczinger Ferenc, erre az alkalomra egy tréfás festményt készített: Babits a Pegazus hátán, írógépen dolgozik.” (Zolnay László: Babits Mihály Esztergom-előhegyi nyaralójáról. *Esztergom Évlapjai*, 1960. 183. o.). Einczinger 1938-ban megírja Bajor addigi életrajzát (Szent István az ismeretlen ember, élettársai és emlékei. *Esztergom Évlapjai* 1938. 116. o.), az ő életrajzi adatait vette át későbbi publikációiban Zolnay László, hozzátéve már a saját tapasztalásait is.

A névsor folyamatosan gazdagodik, a művészeti élet esztergomi szálaiba pedig Bajor Ágosté mindannyiszor belekapaszkodik. Így lesznek egymást kiegészítő, megerősítő száalai a királyváros műtörténetének.

[Mentsük ki a három levélíróat magas korokkal, mielőtt hálátlansággal gyanúsítanánk meg őket a kiállítástól való távolmaradásuk miatt. A levél írásának idején Mosonyi Albert (1869–1958) 85 éves, Lyka Károly (1869–1965) 85 éves, Lepold Antal (1880–1971) 75 éves. Bajor Ágost (1892–1958) messze a legfiatalabb közülük, 66 éves volt. Korai halála miatt mégis mindhárman élő kortársként búcsúzhattak el tőle.]

Bajor Ágostot többször is fölfedezte már magának a város. Esztergomi képsorozatának néhány szép darabját 2015-ben falinaptár formájában adták ki, ugyanettől az évtől a sorozat darabjai a Balassa Múzeum Látványtárában is lapozgathatók, 2017. április 5-én pedig a múzeum fiatal művészettörténésze, Szakálos Éva a Laskai Osvát Antikvárium Szent Adalbert Központjában futó „Esztergom és környéke kincsei” című előadássorozatában foglalkozott a képsorozat és festőjének sorsával, bejelentve a Bajor-év őszi megnyitásának tervét.

A három levél – talán lezáratlan – új felfedezésként vonulhat be a Bajor-életmű történetébe.

Wernke Bernát

zengetegbe futások

...veled, vagy utánad...
nyomodban... de mindenképp
izgatottan... mikor elvetődnek a
silányságok végre, s zengetegbe
futások, ékesülnek
arcainkon merészbe... és
hála sűrűsödik nemcsak ránk,
hanem szerte tovább, s hamarságok
szaladtára, ékesül orcánk... hát
gyere, e seregeződött kerettedben,
találjuk meg egymást végre
érintődön szemünkben... és

ez égi kezekkel, lelkeinkben
fakadjunk

vetődéseinkre
sebtiben...

hát nézz paripádra!

...de csapódtak
öblei, emelkedhetetlenek
vélt
érzékenységén, újra

teljesbe adva,
elrabolt üdvét... hát
nézz paripádra, hogy
gyűjti, várt indulástok
neszét... hát, hát
pattanj rá, felejtse
előző útjaid

porát...
s olvadj, tárt
vártába...a mai
nap, induló
bimbózatába

Ottmár Sándor rajza

Magyar ikon¹

A görögkatolikus liturgia részeként mondja a nép: „*Tebenned örvendez, / malaszttal teljes, / minden teremtmény: / az angyali rendek / s az összes emberi nem.*” E mondat rövid változata került Szmolicza József barátunk kiállításának címébe. Hitben járó ember tehát, akinek a képeit láthatjuk, de ez másképp nem is lehet, ahogy ez a későbbiekben kiderül.

A hagyományos értelmezés szerint az **ikon** görög eredetű szó (eredetiben: εἰκόνα, ikóna), jelentése „kép”, „képmás”. Ikonokon elsősorban a keleti egyházak szentképeit értjük, különösen az ortodox egyházak és az azokból kivált és Rómával egyesült, bizánci rítusú görögkatolikus egyház liturgikus képeit. Ezeket a képeket általában megszentelik, és a keleti egyházak teológiájában, valamint spiritualitásában rendkívüli szerepet játszanak. Az ikonok célja Isten és szentjei tiszteletének a tudatosítása, valamint az ábrázolt személy és a szentkép előtt imádkozó személy közötti kapcsolatteremtés, így tehát átvitven a vallásos szemlélődő és Isten közötti kapcsolat megteremtése. Az ikonokat ennek megfelelően a keleti egyházakban nem tartják sem műtárgynak, sem dekorációnak. A fent említettek mellett az ún. ókeleti egyházak közül a kopt ortodox egyház és az örmény apostoli ortodox egyház hasonlóképpen tiszteletben tartja az ikonokat.²

„*Kezdetben ikon alatt nem csupán a napjainkban használatos fatáblára festett szentképeket értették, hanem a szobrokat, domborműveket is ezzel a szóval jelölték. Ma ikon alatt önálló, hordozható (azaz nem épületek falára készített) festményt, mozaikot értünk, ezen belül is szentképet (...)*

A bizánci ikonfestészet a képrombolás korát (726–843) követően virágzott először, bár már a kora bizánci, Jusztiniánusz-kori művészetben is, sőt a képrombolás ideje alatt is készültek ikonok, valamint ekkor (az 5–7. században) alakultak ki a később is jelentős festőiskolák, festészeti központok (Konstantinápoly, Thesszaloniki, Ravenna, Alexandria, továbbá a kopt és szíriai iskolák).³

„*Amit a szó a halláson keresztül közöl, azt az utánpótlás révén hang nélkül mutatja meg a festészet*” – írja az ikonok orosz szakértője, Leonyid Uszpenszkij.⁴ Tehát az ikon szerepe nem más az egyházi életben, mint az evangéliumé. Szmolicza József szavaival: az ikon – képbe zárt Biblia. A nyugati egyház az évszázadok során egyre in-

kább eltávolodott az ikon keleti értelmezésétől, és a művészetében egyre inkább világi irányt vett. Konstantinápoly eleste után a virágzó keleti ikonteológia és egyházművészet központja áttevődött Moszkvába. Az 1551-ben ott tartott Százcikkelyes Zsinat határozatait törvénykönyvben rögzítették, amely Sztoglav néven ismeretes. A dokumentum többek között az ikonográfia kérdéseivel, az ikonfestés technikájával és az alkotók személyével is foglalkozott.

A zsinatot összehívó Makarij metropolita szerint az ikonfestők látomás alapján festenek, mint a próféták. Már akkor sem mindenki vallotta ezt, ugyanakkor napjainkban is vannak közöttük olyanok, akik alkotás közben böjtöt tartanak, és folyamatos imádság – égi „konzultáció” – kíséri a munkájukat, aminek során „kikéri Jézus véleményét”.⁵

Nos, Szmolicza József ez utóbbi körbe tartozik: ahogy elmondta nekem, a megfestendő szenteket mindig belső készletéből választja ki, többnyire este kezd el gondolkodni rajta, s reggelre megálmodja. De hogy is jutott el ide?

Isaszegen született, asztalosmesterséget tanult. Mindig is szeretett rajzolni, majd egy belső hang sugallatára kezdett el két évtizede ismerkedni az ikonfestéssel. A spirituális alapot ehhez a Buda Táltosdoboló Kör adta meg neki, ahová rendszeresen járt. A Somogyi István színházi rendező vezette csoport a Szkéné Színházban, majd a Pincészinház, a Nemzeti Táncszínház és a Magyar Kultúra Alapítvány székháza helyiségeiben nyújtotta számára az ősmagyarorszag eredetibe, a motívumkincsbe és az egykori táltosok révülésébe való elmélyülés lehetőségét. Badinyi Jós Ferenc, Szántai Lajos, Pap Gábor, Bakay Kornél előadásai és könyvei tovább bővítették az ismereteit, meg az elkötelezettségét a hiteles magyar őstörténet szellemiségének a továbbadására.

Az intuíció szükséges, de nem elégséges feltétel az ikonfestéshez. A mesterségbeli tudás elsajátítása érdekében a tehetségét észlelő isaszegi könyvtáros, Horváth Árpádné Zsuzsa irányította először a Budapest – Rózsák terei görögkatolikus templom ikonfestő közösségébe, ahol nem a legszívélyesebben fogadták. Az igazi műhelye, ahová bekapcsolódott, s máig tagnak számít, az a hódmezővásárhelyi Szent Lukács Ikonfestő Baráti Kör. A kör vezetőjét, Jószi Sándort a mesterének tekintik, az alkotótáboraikban évente két hétig tanul, aktív hitéletet él, barátokra, kollégákra talált. A gyakorlat mellett tovább bővítette elméleti tudását Uszpenszkij Az ikon teológiája című egyházművészeti kötetéből, Peter Bauer és dr. Karl Burger német nyelvű ikonfestők tanfolyami anyagaiból.

„Isteni és emberi” címmel az első kiállításait 2004–2005-ben az isaszegi Jókai Mór (akkor még) Nagyközségi Könyvtárban, majd a Corvinus Egyetemen mutatta be, közösen Klincsek Zsuzsával. Ezt követően 2006-ban, Kercselics Imre szellemgyógyász előadásához kapcsolódva, megnyílt az első önálló tárlata a helyi könyvtárunkban. A Szent Lukács Ikonfestő Baráti Kör csoportos kiállításain rendszeresen részt vesz.

Jómagam is jártam jó négy évtizede Moszkvától keletre, Vlagyimir-Szuzdalban, a gyönyörűsége pravoszláv kolostoregyüttesben. Nos, József az ún. vlagyimiri ikonfestő stílust követi, amely a kép közepére helyezett szent körül, magán a képen helyez el egy szegélyt.⁶ De amíg az oroszoknál helyi, Józsefnél ősmagyar és Szent Koronamotívumok találhatóak. Ugyanígy nem görög vagy cirill, hanem rovásfeliratokat helyez el a képein, amelyek nem csupán az ábrázolt szentre, hanem a Szentírásra vagy a törtémiánkra utalnak.

Előszeretettel festi meg Jézust, a fény fiát, vagyis Pantokrátort, Boldogasszonyt, a főangyalokat – különösen Szent Mihályt –, Árpád-házi szentjeinket: Istvánt, Lászlót, Margitot és a pálos Boldog Özsébet. Szent Margitját az ereklyék hazahozatalakor a margitszigeti kolostor romjainál Erdő Péter bíboros úr engedélyével helyezte ki, de ugyanígy szentelődtek meg más ikonjai a gellérthegyi Sziklakápolna częstochowai Madonnája közelében. A nyári vásárhelyi táborokban készült képeit – másokéival együtt – a helyi görögkatolikus parókus szenteli meg. „A magyar történelem titka” című kötetben megtaláljuk a Szent Imre hercegről készített ikonját, a Lehel téri Szent Margit-templomban szentképként kapható sokszorosítva a védőszent Szmolicza József által megfestett ikonja.

Régebben készített ősmagyar házi oltárokat kereszt-, turul- és oroszánabrázolásokkal, Istenfákat kettős kereszttel, drágakövekkel és körmeneti kettős keresztet, amelyen a Szent Korona lélekmadarait, Nap-, Hold- és indamotívumait fedezhetjük fel. Az e kiállításon is látható adventi szertartásasztaláról ugyancsak az esztergomi oroszánok s közepén egy kerub köszön vissza – ez táltosdoboláshoz is használható.

Szmolicza Józseffel Németh Miklós Attila néhány éve félórás portréműsort készített a Kosuth Rádió „Paletta” című műsorában, többször hívták vendégnek a gödöllői Pelikán Rádióhoz, de megkérdezték a hódmezővásárhelyi városi televízió kamerája előtt is. Művei Isaszegen a Képesfán, a Szlovák Emlékkápolnában, a Jókai

Mór Városi Könyvtárban, valamint hazai, svájci, németországi, olasz és dél-afrikai magángyűjteményekben található meg. Ikonjait több könyvesboltban is árusították.

Isaszeg joggal lehet rá büszke, hisz sajátos, magyar ikonfestési stílust alakított ki, amelynek a középpontjában Szent Koronánk, a magyar szentek, nemzeti törtémiánk, a magyar népművészet és az ősi székely-magyar rovásírás áll.⁷ Nem véletlen az sem, hogy 2016-ban javasolták művészetének a települési értéktárba való felvételét, továbbá, hogy a múlt héten a Történelmi Vitézi Rend a bronz nemzetvédelmi keresztje a vitézi ékítménnyel kitüntetés adományozta számára.

Folytathatnám még a róla és a festési technikájáról szóló ismertetést, de inkább a figyelmükbe ajánlom egy ikonjáról a Pantokrátor könyvében olvasható rovásfeliratot: „*Én azért jöttem, hogy megkeressem és megtartsam azt, ami elveszett*”. Ez bizony egybecseng Lukács evangéliuma 19. részének a 10. versével: „*Mert az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megtartsa az elveszettet*.”⁸ Tartsa meg a Teremtő még nagyon sokáig az alkotót, hogy minél több, az önazonosságunkat s a hitünket erősítő szépséggel ajándékozhasson meg bennünket.

Jegyzetek

¹ Elhangzott az isaszegi Dózsa György Művelődési Otthonban 2017. december 1-jén Szmolicza József ikonfestő kiállításának megnyitóbeszédéeként.

² [https://hu.wikipedia.org/wiki/Ikon_\(fest%C3%A9szet\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ikon_(fest%C3%A9szet))

³ <http://tudasbazis.sulinet.hu/HU/muveszetek/muveszettortenet/muveszettortenet-8-efolyam/bizanci-festesz-et-es-iparmuveszet/bizanci-festesz-et>

⁴ L. A. Uszpenzkij: Az ikon teológiája az ortodox egyházban. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003. 80. p.

⁵ Beke Ildikó: Mai magyar ikonfestészet. Kézirat. Berzsenyi Dániel Főiskola Bölcsészettudományi Kar Művelődéstudományi és Kommunikációs Tanszék. Szombathely, 2006. 11–12. pp. és 21. p.

⁶ Ebben a stílusban alkotott az örmény gyökerű Agárdi Gábor színművész is, aki magas fokon művelte az ikonfestést.

⁷ Tudomásunk szerint ikonjain rovásfeliratokat rajta kívül csak Tarbay Anna Mária festőművész és restaurátor alkalmaz.

⁸ Ld. még Mt 18,11.

Szentjóby Szabó Andor

225 éve írta Szentjóbi Szabó László a Mátyás király drámát

A XVIII. század

Jellemző, hogy ebben a században Magyarország kegyetlen harcot folytatott a magyarságáért, a magyar nyelv érvényre juttatásáért. A török hódoltság korát (1552–1693) alig élte túl, máris harcolni kellett a Habsburg–Lotaringiai-ház európai uralma ellen. Habsburg Birodalom névvel szokás illetni a Habsburg-ház kezén levő államok összességét I. Rudolf német király XIII. századi uralkodásától kezdve egészen az *Osztrák–Magyar Monarchia* 1867-es megalakulásáig. A Habsburgok osztrák és spanyol ága XVI–XVII. századi elkülönülésének idejére vonatkozóan szokás külön *dunai* Habsburg Birodalomról és *Spanyol Birodalomról* beszélni. A Habsburg Birodalom örökös tartományai (kb. a mai Ausztria és Csehország területei) 1806-ig a *Német-római Birodalom* kötelékébe tartoztak, *Ausztriai körzet* (Österreichischer Reichskreis) megnevezés alatt. 1815–1866 között a dunai Habsburg Birodalom átmenetileg a *Német Szövetség* tagja volt.

A magyarnyelvűség és a világiság programjának részeként bontakozott ki az 1870-es évek végétől kezdve az állandó magyar nyelvű világi színjátszás megteremtésére irányuló játékszíni mozgalom. A bécsi kormányzat világosan látta a nemzeti színjátszás politikai szerepét, ezért mindenképpen arra törekedett, hogy megakadályozza létrejöttét, megerősödését. Az érvek sorában első helyen a nyelvi célkitűzés állt: az a nézet, hogy a dráma és a színjátszás legfőbb célja az anyanyelv védelme, ápolása és fejlesztése. Báróczi Sándortól és Decsy Sámuelről Teleki Lászlóig és Kis Jánosig nyelvművelő irodalmunk valamennyi munkása nyomatékosan hangsúlyozta a színház fontosságát. Emellett a színjátszás rendeltetését illetően kétféle vélemény alakult ki: a „morális színház” és a „patrióta színház” eszméje nem váltak el élesen egymástól. Erkölcs és hazafiság a kor tudatában szorosan összetartozó fogalmak voltak. Azt a racionalista gondolatot, hogy a színház „a természet és igazság felfedezésének” hathatós eszköze, a „virtus oskolója”, az „erkölcsi tudományok kútfeje”, amely jellemes viselkedésre, lelki finomságra, ízlésre és városias magatartásra tanít – főleg a felvilágosodás első nemzedéke (Bessenyei, Péczeli, Báróczi) hangoz-

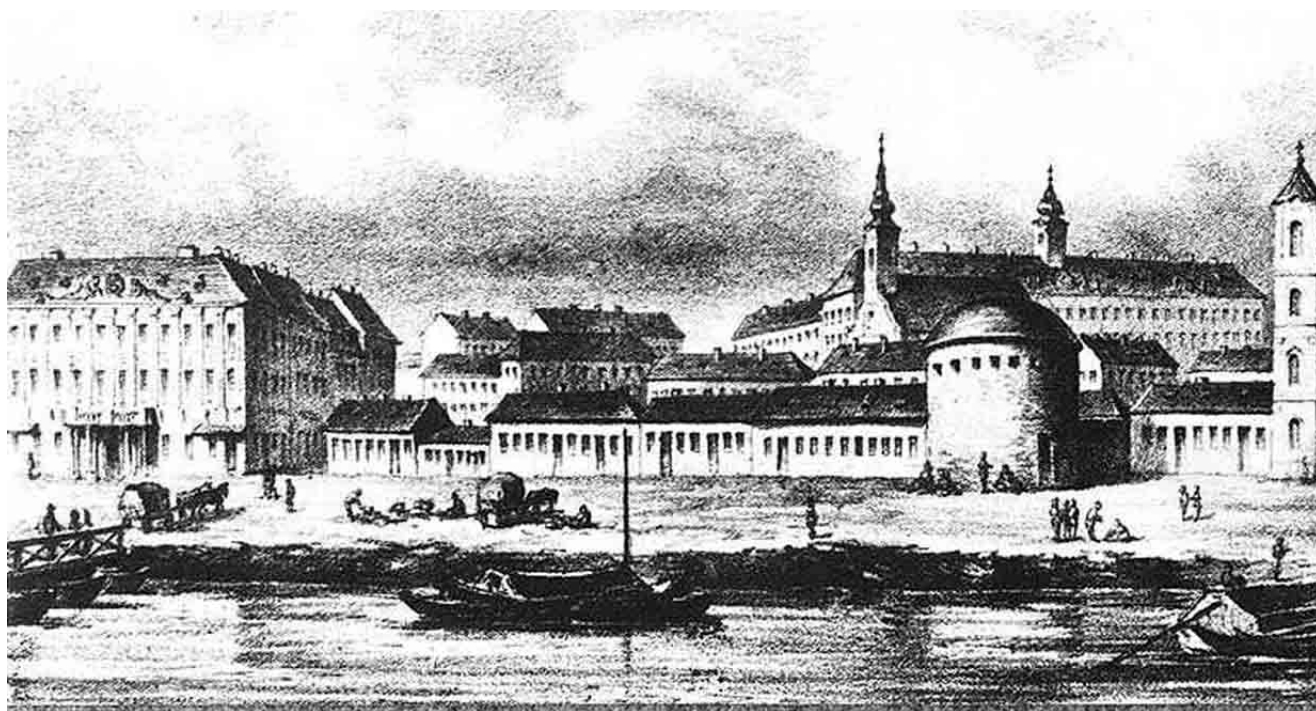
tatta. Később egyre inkább az a nézet vált uralkodóvá, hogy a játékszín legfőbb feladata a nemzeti karakter és érzés erősítése, a nemzeti múlt bemutatása. A XVIII. század színügyi irodalmának csúcsa egy 1792 novemberében keletkezett röpirat (valószínűleg Kármán Józseftől eredt), amely a jakobinus értelmiség szellemében a nemzeti játékszín hivatását a szabadsággal és felvilágosult humanizmussal párosult hazafiság terjesztésében jelölte meg, s ezzel – messze túl-

1. kép: Várszínház, Budapest

lépve a rendi-nemesi patrióta színház eszméjén – már a haladó polgári-nemzeti színjátszás gondolatát hirdette. „A játékszíneken emelte fel – olvashatjuk a röpiratban – a nyelv mindenhatóságának királyi székét (...) Itt hallatik a szabadságnak kellemetes szava, itt, ahol a rettegni nem tudó elme merészen megvív a babonassággal és az erőszakkal. – Itt jobbittatik meg a gondolkodás módja, itt, ahol a satírának csípős ostorával kifizettetnek a balvélekedések, ahol hasznos eszmérek forgalomba hozattatnak, ahonnan a jó ízlés – ez az igaz és jó erkölcsöknek szülőanyja – kifoly még a köznépre is. – Itt lágyul a szív, élesedik az érzékenység, felébresztetik az emberi szeretet és felgyújtatik a haza szeretetének szép tüze (...) Egy szóval a játéknéző helyek felépítésének ideje volt minden nemzeteknél a megvilágosodásnak is időnyílása.”

A játékszíni mozgalom persze nemcsak elméleti síkon bontakozott ki. A színjátszás híveinek sikerült elérni, hogy eszméik társadalmi erővé váltak, s először Pest-Budán, majd egyes na-

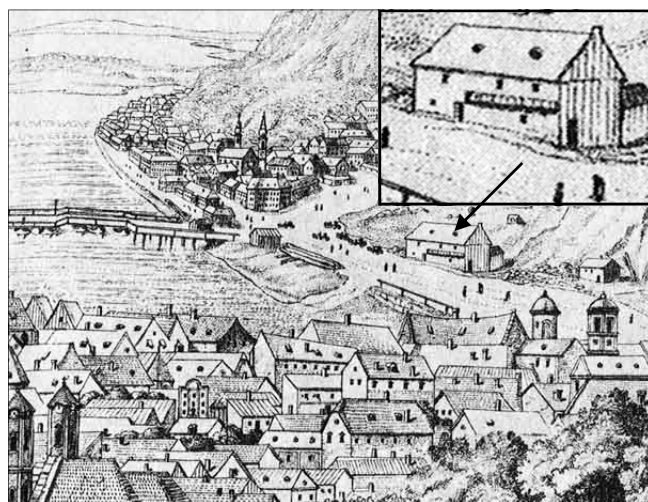
2. kép: A Rondella színház Pesten

gyobb vidéki városokban – ha váltakozó sikerrel, sűrű megszakításokkal is – megindult a magyar világi színjátszás. A színházi kultúra megújulásának első jelei már az iskolai színjátszás keretein belül megmutatkoztak.

Műkedvelők kísérleteivel már az 1780-as években találkozhatunk, így pl. 1784-ben egy társaság, amelynek Batsányi János is tagja volt, Voltaire Mahomet-jét adta elő Zechenter Antal fordításában, a pesti Rondellában, a színházzá átalakított régi bástyatoronyban (a mai Petőfi téren). 1790 februárjában Kazinczy vetette fel az Orpheusban azt a gondolatot, hogy a Budán összeülő országgyűlés alkalmával magyar színházi előadásokat kellene tartani. Kazinczy – nem önzetlenül – a maga Hamlet-fordítását szánta nyitó darabnak, ez azonban meghaladta a kezdők, a színészzel próbálkozók erejét. Így hát Simai Kristóf Igazhízi című, németből magyarított színművét mutatták be 1790. október 25-én a budai Várszínházban (1. kép), majd két napra rá Pesten a Rondellában (2. kép), nagy tetszés mellett. A vállalkozás azonban egyelőre elakadt. Másfél évig tartott, amíg kiharcolták a végleges játékgengedélyt, úgy-ahogy biztosították az anyagiakat, s a Magyar Nemzeti Játékszíni Társaság 1792 májusában kezdte meg a rendszeres előadásokat.

Ráday Pált – Ráday Gedeon unokáját – kérték fel, egyetemi hallgatókból, pesti ifjakból és leányokból lelkes kis színjátszó csoport toborzására. Általában hetenként kétszer játszottak, kezdetben a budai Duna-parton emelt, ideiglenes, faszínházban, a Reischl-házban (3. kép), később a Várszínházban meg a Rondellában is. A társulat vezetői sűrűn váltogatták egymást, hol a

német színház éppen soron lévő igazgatója, hol Ráday Pál – aki helyettesnek Kármán Józsefet vette maga mellé –, egyszer meg egy négytagú irányítói testület állt a színház élén. Kelemen László (1762–1814) hivatalosan sohasem kapott megbízatást az igazgatásra. A hagyomány mégis az ő nevével kapcsolta össze az úttörő munkát, s méltán, mert társaiénál nagyobb műveltsége, sokoldalú színészi és írói képessége, önzetlen lelkesedése, hivatástudata szellemi és erkölcsi tekintetben kétségtelenül őt tette vezérré. Németből fordított színdarabjai közül két vígjáték nyomtatásban is megjelent (A gazdasszony; Tsapó Péter). A körülbelül tizenöt főnyi együttesből rajta kívül még két tag tűnt ki. Az egyik Láng Ádám János (1772–1847), a hősi szerep-

3. kép: A budai Reischl-ház a Duna-parton, kinagyított részlet a jobb felső sarokban (a Schaffer fivérek rézkarca, 18. század vége. MNM TKCs T 532)

körben szereplő színész, a másik Rehákné Moór Anna primadonna (1774–1848).

A társulat mősora javarészt a korabeli, német nyelvű darabokból állott. Később, ezek közé ékelődve egy-egy magyarra fordított, illetőleg magyarított termékeiből: lovagdrámákból, polgári vígjátékokból, népies bohózatokból állt, de bemutattak eredeti magyar drámákat is: Bessenyei A filozófus-át, **Szentjóni Szabó László Mátyás király-át**, Verseghy elkallódott Szécsi Máriáját és Dugonics darabjait. A magyar szerzők művei mellett említést érdemelnek európai klasszikusok is, mint például Goethe (A vétkesek, A testvérek, Stella), Voltaire (Alzir, Mérope), Lessing (Minna von Barnhelm). Egy ízben Shakespeare Othello-jának Schröder-féle változatát is előadták, Kelemen átültetésében. A drámák mellett zenés, vagy megzenésített darabokat is játszottak a drámai szereposztás „művészei”-vel. Ezeket a próbálkozásokat a mai operett korabeli ősenek nevezték. A játéktípusokról igen kevés, vagy semmilyen adat, bírálat, vélemény nem maradt fenn, így hiteles képet nehéz alkotni. Bizonyos, hogy Kelemen László társaságának tagjai nem végezett színművészek, hanem műkedvelők voltak. Bizonyíték nincs rá, legfeljebb az iskolai színjátszásban szerettek némi gyakorlatot. Vígjátékokban nyilvánvalóan a komédiázás ősi fogásait alkalmazták, komoly drámákban pedig a nézők elérékenyítésére törekedtek.

Szentjóni Szabó László

A költő, drámaíró 1767. június 22-én született Bihar vármegyében, Ottomány településen. (1795. október 6-án halt meg Tirolban, Kufstein várbörtöne 7. számú cellájában.) (4. kép) Elemi iskolai tanulmányait a szülőhelyén kezdte el, majd tízéves korában, 1777-ben került Debrecenbe, a híres, országos nevet szerzett Kollégium diákjai közé. A gimnázium öt osztálya és a metafizikai osztály elvégzése után, tógatus diákként, 1783. május 2-án kezdte el a filozófiai tanulmányait. Ekkor az első, 1784. május 24-én pedig a második évfolyamon hallgatta az előadásokat. A Kollégium régi imaházába (Oratóriumába) vezető lépcsőházban a Kollégiumban oktató tanárok és az ott tanult diákok megemlékezésére, méltó

4. kép: Szentjóni Szabó László (árnykép)

emléktáblát készítettek, megjegyezve: „A Református Kollégium tudományművelő és kultúrateremtő munkájával évszázadokon át szolgálta hazánkat. Felsőoktatási intézményként mindenkor az európai *universitasok* szellemében működött, és a Debreceni Egyetem bölcsőjévé vált.” Az emléktáblán feltüntetett nevek előtt ki kell emelni a mottóként is értelmezhető megállapítást:

1538 óta megszakítás nélkül működik ezen a helyen

a Debreceni Református Kollégium,

**az „ország iskolája”,
a debreceni egyetem bölcsője,**

a magyar szellemi élet számos kiemelkedő képviselőjének „alma mater”-e

Az emléktáblán a „Szépírók” felsorolásában a második sorban, az első névként olvasható Szentjóni Szabó László neve (5. kép).

Munkássága

Első verseskötetének megjelenése előtt, az akkori irodalom lapjaiban (az Orpheusban, a Magyar Museumban, a Magyar Musában stb.) közölt verseket. Gazdag alkotónak nevezték, amit bizonyít az első verseskötete, amely 1791 nyarán jelent meg ötvenhat verssel, négy rövid prózai írással és egy pásztorjátékkal. Tartalom ismertetése nélkül a további versesköteteinek kiadásai és megjelenésének helyei:

- A másodikat 1820-ban rendezte sajtó alá Tóth Ferenc nyomdász Debrecenben;
- A harmadikat 1839-ben jelentette meg Beiml József nyomdász Pesten;
- A negyediket Toldy Ferenc állította össze, és Heckenast Gusztáv nyomdász adta ki 1865-ben Pesten;
- Az ötödiket Gálos Rezső 1911-ben állította össze Budapesten;
- A hatodik a költő halálának 200 éves évfordulójára, 1995-ben, Budapesten, a Nemzeti Tankönyv Rt. kiadásában, Szentjóni Szabó Andor gyűjtőmunkájának segítségével, dr. Debreczeni Attila összeállításában, a felfedezett klasszikusok 13. köteteként jelent meg. A kutatási és a gyűjtőmunka eredményét bizonyítja, hogy a könyv tar-

talmának 1/4-e még nem, 1/6-a pedig még nyomtatásban sem jelent meg. „Egy rossz Poétára” címmel, egy eddig még ismeretlen vers is előkerült.

A hetedik, kritikai kiadás, a RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA XVIII. SZÁZAD sorozat VI. köteteként, dr. Debreczeni Attila összeállításában, a Balassi Kiadó kiadásában, 2001-ben jelent meg Budapesten.

Az 1791-es, első kiadású könyv megjelenéséről fennmaradt tájékoztatások arra vallanak, hogy ennek a kötetnek a tartalmát a szerző válogatta az addig megírt, és az említett irodalmi lapokban megjelent műveiből. Az nem tudható, hogy addig hány verset, drámát, könnyed hangvételű, népies hangzású darabot írt. Bizvást gondolhatjuk tehát, hogy azon művek kerültek a gyűjteménybe, amelyeket szerzőjük a legjobbaknak ítélte. Összeállítási, felépítési szándék nem jellemző a kiadásra, kizárólag a költő jó-hiszemű elképzelésére utal. Mint első kötet kiadója, nem volt még gyakorlata ezen a téren. A jelenkor irodalomtörténeti az ilyen összeállítást úgynevezett „elegyes versek”, azaz a különböző jellegű művekből álló versek típusába sorolják,

5. kép: Emléktábla az Oratóriumba vezető lépcsőházban

amelyek a XVIII. század egyik jellemző kötet-szerkesztési elve volt. A szerző összeszedte és

sorba rendezte költeményeit, amelyek együttesükben elsőrendűen a változatosság élményét kínálták. E válogatási elv és változatosság Szentjóni Szabó László esetében a témákban lelhető fel: pásztori dal, alkalmi költemény, antik szerző művének átdolgozása, aktualizáló politikai versek, gazdag, tanulságos mondásokkal telített epigrammák, énekelhető versek kottázva vagy a nélkül stb. változtatják, cserélgetik egymást a kötetben.

A verseskötetel kapcsolatban az eddigi elmondások ismerete alapján tanulságként levonható, hogy az összbenyomás mégis az egységes érzete. Ennek *egyik fontos eleme a verselés*: Szentjóni két Horatius-átdolgozás kivételével csak az ütemhangsúlyos verselési formát alkalmazta. A kor verstani vitáinak fényében e jellegzetességnek külön súlya van. Ugyanis éppen a XVIII. század utolsó harmadában formálódott ki a magyar irodalom gazdag verselési rendszere, amely máig meghatározza költészetünket. Az ütemhangsúlyos vers korábbi, szinte kizárólagos jelenléte és megújítási próbálkozásai után, kezdik felfedezni és meghonosítani az időmértékes versformákat. Különösnek mondható, hogy Szentjóni Szabó László első irodalmi pártfogói éppen ezen új irányok képviselői voltak (Baróti Szabó Dávid a régi időmértékes verselés, Kazinczy, Ráday a nyugat-európai formáké), de ennek mégsem látszik semmilyen hatása költészetén, amely teljesen a hagyományos magyar verselést folytatta.

A kötet egyneműségének *másik fontos összetevője* az énekelhető versek hagyománya és a korszerű dalköltői törekvések egybefonódása. Mindennek alapja a születési helyének népies hatásai, amelyeket átvett és átültetett költeményeibe. Szentjóni Szabó László meglehetősen egyértelműséggel indult folytatójaként azoknak az énekköltészeti hagyományoknak, amelyek tapasztalhatók és olvashatók Amadé László és Faludi Ferenc költészetében. Az énekelhető vers elsősorban a kisebb közösségek, például a település körében volt otthonos. Az ebben a környezetben született, vagy ebből a körből származó költő minden nehézség nélkül át tudta élni az adott helyzetet, az adott környezetet, és abba bele tudta élni magát. Ez történt Szentjóni Szabó Lászlóval is, aki a nép ajkán kelt dalokat jól ismerte, sőt együtt énekelte azokat az emberekkel. A magyar énekelhető művek költői hagyománya találkozott a hagyományos verseléssel, így lehetővé vált az eredeti dallam követése. Amadé és Faludi költészetét folytatta Verseghy Ferenc. Szentjóni Szabó László pedig e törekvés egyik legjelentősebb egyéniségévé vált, akinek dalolható versei a kor megújuló irodalmának egyik igen fontos változatát képviselték, színvonalasan

és meglehetősen egyszerűséggel. Maradandót alkotott az énekelhető költemények formáiban és a humoros zsánerversekben. Verseiben írt a hervadó virágról, a hervadó szépségről, az elmúlásról, majd nagyon személyes hangon gyermekkori emlékeiről (a kis kardról). Zsánerverseit az életöröm, a jó beszéltető készség jellemzi. Szentjóni Szabó László versei ezeket az érzelmeket, lelkiállapotokat ragadják meg finom átéléssel, azokat eredeti arculatúvá formálva. Költészete ezen jellegzetessége miatt emelkedik ki magasan a kor átlagából.

A kötet nagyobb részét alkotó, eddig elemzett, énekelhető versek mellett különböző alkalmi és aktuális vonatkozású költemények kaptak még nagyobb számban helyet. A Zrínyi Péter, *Horváth Országi Bán Isó Leopold Császárhoz* című költői levele kevéssé leplezett bírálatot és elvárásokat fogalmaz meg a királlyal szemben. Szentjóni Szabó László álláspontja jozefinista jellegű, vagyis nem királyellenesség jellemzi, hanem a király józsefi mintájának követelménye, erről vall az Ildik József halálára című költemény. Költészetének ez a kezdettől jelenlévő irányultsága tetten érhető más korabeli írásában is. Más, ilyen témájú írásai jórészt Batsányi Magyar Museumában jelentek meg, mintegy jelezve a közöttük lévő eszmei harmóniát.

Szentjóni Szabó László versei mellett meg kell említeni **próza írásait, drámáit és értekezését**. Míg Kazinczy Orpheusában csak néhány verset tett közzé, a Magyar Museumban versek mellett két hosszabb próza írást is közölt. Az egyik próza hat kisebb részlet fordítása, illetve átdolgozása Rousseau Emiljéből, a másik eredeti mű, Első Mária Magyar Királynak Élete címmel, ez azonban befejezetlen, de lehet, hogy csak a folyóiratban nem jelenhetett meg, a hiányzó részt (részeket) elégette, vagy elkallódtak azok. A műben hiteles történelmi képet rajzol Nagy Lajos koráról, világos, aktuális célzatú utalásokkal. Az Első Mária Magyar Királynak Élete nem értekezés jellegű, hanem inkább regényszerű írás, s ebben a fokozatosan előtérbe kerülő emberábrázolás a döntő. Mária nem mint királylány válik igazán érdekessé, és kerül előtérbe, hanem fiatal lányként, aki önmagára ismerésének kezdetén áll, akkor néz szembe érzései ellenállhatatlan, ijesztő és mégis kedves hatalmával. Mária alakja, bontakozó érzelmeinek rajza az érzékeny szép-próza hazai élvonalába emeli Szentjóni Szabó László művét. Batsányi János másolatában maradt fenn az 1792 őszén, Mohácson keletkezett verstördék A' Mohátsi Veszedelem is, amellyel Batsányi „Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz” című verses levelére (episztolára) adott választ.

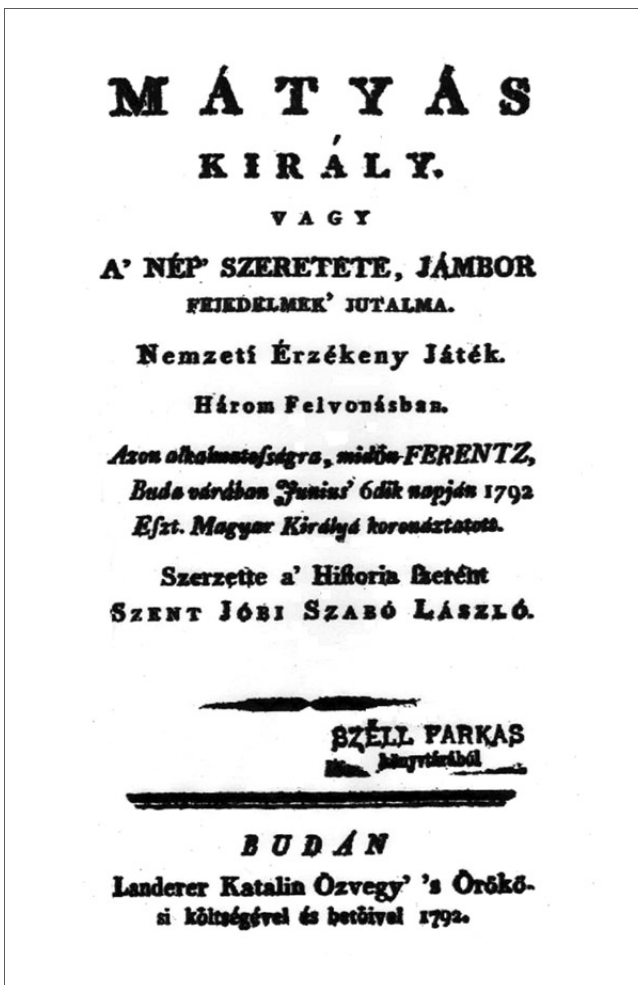
1791. december végi keletezéssel maradt fenn egyetlen értekezése, amely a pesti egyetem eszté-

tikai tanszékére kiírt pályázat vizsgadolgozataként készült, latin nyelven. A tanszék betöltése már majdnem egy éve húzódott különböző belső harcok következtében. A jezsuita szellemiség visszatértét megakadályozni szándékozók erőszakolták ki a nyilvános pályázatot, amelyre aztán huszonketten jelentkeztek, köztük olyan neves írók, literátorok, mint Batsányi János, Révai Miklós, Rájnics József, Nagyváthy János, Schedius Lajos. Szentjóni Szabó László a legutolsó pillanatban adta be a pályázatát. Az írásbeli és szóbeli vizsgán már csak hatan vettek részt. Szentjóni Szabó László pályázati anyagából kitűnik, hogy a magyar kritikai gondolkodásban is lezajlott ekkorra az a fordulat, amely az „esztétika önálló elméleti jellegét” állította előtérbe. Megfigyelhető volt továbbá „a régi és az új elméleti gondolkodás közti határozott döntés az új javára”. Szentjóni Szabó László az új elméletek képviselői között is szélső álláspontot képviselt, pályázata elutasításának oka jórészt erre vezethető vissza. A pályázatot Schedius Lajos nyerte el.

A költő első helyen kiemelendő drámája a Mátyás király dráma. Jellemzi az érzékenység szemléletének szoros és mély összefüggése az államüggyel, a társadalmi elégedetlenség élménnyel. A kritikusok és szakírók véleménye szerint Szentjóni Szabó László a „...legkiválóbb képviselője ezen iránynak”. A Habsburg–Lotaringiai-ház uralkodója, I. Lipót, Magyarország királya, kémiai kísérlete során a kemence felrobbant, és a király életveszélyesen megégette magát. Magyarország élére új királyt kellett jelölni és megválasztani. Így került a sor I. Ferenc-re. A koronázás időpontját 1792. június 6-ra tűzték ki. Tájékoztatóként igen fontosnak tartom kiemelni, hogy Szentjóni Szabó László munkái közepette foglalkozott Mátyás király személyének előtérbe helyezésével, dráma formájában. Mohácsra kellett utaznia jogi ügylet intézése végett. Menetele, utazása előtt, 1792 elején megjelent magyar és német nyelven „Mátyás király, vagy A nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma” című drámája. A kézirattal, a koronázási dátum figyelembe vételével, 1792. május 31-re készült el. A cenzúra engedélyével, magyar nyelvű előadásban, 1793. július 3-án, a Kelemen László által vezetett, Első Magyar Játékszíni Társaság, a Pesti Magyar Színtársulat rendezésében, Budán, a mai Várszínházban, színpadra került (6. kép).

Rövid ismertető a drámáról

A címben megfogalmazott „jámbor” szó a fejedelmek a nemzettel való egybeforrottságára, míg a „szeretet” szó pedig a feltétlen hűségre utal. A mű nemzeti érzékenyjáték, három felvonásban.

6. kép: Szentjóni Szabó László Mátyás király drámájának címlapja

A költő ebben az irodalmi időszakban, az „újkornak” is nevezett szakasz küszöbén, a magyar történet legnépszerűbb királyát állította követendő példaként a jövő király elé. A drámában szereplő személyek által próbálta elmondani a nemzet érzelmét és érzéseit. Színpadi műsorainak visszhangja alapján hatásos darabként tartották nyilván. Előadásai, bármely város színpadáról is tegyük említést, nagy sikert arattak, amiben nagy része volt egyrészt a hazafias szónoklatoknak, másrészt a politikai célzásoknak.

A darabot magyar nyelven 1793. július 3-án adta elő a Bihar vármegyei származású, Kelemen László vezette Első Magyar Játékszíni Társaság, a Pesti Magyar Színtársulat rendezésében, a mai Várszínházban. A magyar nyelvű előadás kiemelésének az ad jelentőséget, hogy az említett színtársulat 1790–1800 között 112 művet adott elő, és a németből átvettek kivül, amelyeket német nyelven is adtak elő, csak 10 volt eredeti magyar és magyar nyelven előadott darab, és ezek között vezető szerepet vitt a Szentjóni Szabó László által írt Mátyás király dráma. Fél évszázadon keresztül szerepelt a dráma a különböző színházak műsorán. Legtöbbször Pesten, Debrecenben,

Székesfehérvárott és Kolozsvárott adták elő. A darab előadásainak gyakoriságára hátrányosan hatott, hogy a költő részese volt a Martinovics-féle első magyar köztársasági mozgalomnak, aminek következtében halálra ítélték. Egyrészt emiatt nem tűzték a továbbiakban műsorra, másrészt pedig az említett színtársulat tagja volt az a Sehy (Kemény) Ferenc színész, aki besúgásaival segítette Pesten és Budán a Martinovics-féle mozgalom felszámolását.

A dráma cselekményének időpontja Hunyadi János halálát követően, fia, László lefejezése utánra tehető. Podjeb rád cseh király a jogtalan és szabálytalan (a bakó háromszori sújtott le a pallossal László nyakára eredménytelenül, nem tudta fejét venni, akit ez után szabadon kellett volna bocsátani, ezzel szemben elrendelték a negyedik ütést, amely halálos volt) kivégzés megtorlásától tartva a letartóztatott Hunyadi Mátyást a prágai börtönbe záratta Madróczy Pállal együtt. A Hunyadi fiúk édesanyja, az özvegy Szilágyi Erzsébet mellett kiálló főurak és a polgárság képviselői higgadságra intik az ellenkező oldalon álló és a megtorlástól tartó főurakat. Czilley és Ujlaky ármánykodik, és még most is a cselszövésen jár az eszük. A börtönben Mátyás elmeséli rabtársának László bátyjának lefejeztetési történetét, és a szabadulás lehetőségéről beszélgetnek. Az adott körülményekben a két uralkodóház, illetve a rabként tartott királyi rang várományosa, Mátyás, és a fogolytartó cseh király leánya, Katalin hercegnő között kapcsolat alakul ki, amelyből később szerelem szövődik. Katalin – a lehetőségekhez mérten, de mindig ügyeskedve – kijárta a lehetőséget, hogy meglátogathassa a börtönben sínylődő Mátyást, és ez az idő múlásával egyre gyakoribb cselekedetté válik. Erzsébet és a vele szövetséges főurak, valamint polgárok higgadsága, józan belátása és cselekményvitele meghozza az eredményt. Itt válik a darab és a helyzet érzékennyé, amelyhez hozzájárul Katalin is. A hercegnő Mátyás iránt fellobbant szerelme, valamint a fogoly Mátyás által elmesélt valós történet megismerése, és annak elmesélése apjának legyőzte, meglágyította a kemény apai szigort, és ebben a csúcspontban a rabtartó cseh király szabaddá nyilvánítja Mátyást. Magához hívhatja, és felelőssége tudatában ekként köszönti: „Salve Rex Hungarorum.” (Üdvözlégy Magyarok Királya.)

A dráma három felvonásának (a költő szerint három képének) rövid **körvonalrajza** az első tizenegy jelenéssel, azaz jelenettel. Színhely: választó közgyűlés Rákos mezején sátrakkal.

Különböző csoportokban emberek beszélgetnek. Így alakítanak ki pártoló és ellenpártú csoportokat. Az egyikben Gara nádorispán, Ujlaki főúr, a lengyel követ és egy katona, a másikban a

bebörtönzött Mátyás édesanyja, Szilágyi Erzsébet és bátyja, Szilágyi Mihály, Rozgonyi főúrral, a harmadikban Vitéz nagyváradi püspök, Ujlaki és Lindvay főnemesek találhatók. A nyugtalan édesanya, Erzsébet a katonák és a polgárok közé vegyülve beszélget, nyugtat, véleményt nyilvánít. Ide csatlakozik bátyja, Mihály, valamint a nagyváradi püspök, a nádor és egy magyar főúr. Itt beszélnek meg a királyválasztó gyűlésen elhangzottakat és elmondják saját véleményüket. A polgárság, a nép, akikben még élénken él a galád cselszövés elfogott és kivégzett Hunyadi László és az iránta táplált emlék, Mátyást királlyá választja.

A második öt jelenettel. Színhely: Mátyás a prágai börtönben, valamint a királyi palota.

Mátyás és rabtársa Madróczy Pál beszélgetnek. A fő téma a szabadulás mikéntje és megoldásának lehetősége. Feltűnik a képből Podjeb rád Katalin, a cseh király lánya, aki vonzalmat érez Mátyás iránt, de még nem mutatja ki ezt az érzelmet. Mátyás Katalinnak elmeséli László bátyjának történetét, V. László király hitszegését, árulását, az összeesküvést és a kivégzést, valamint Czilley és Ujlaky fondorlatos cselszövéseit. Mátyás kijelenti, hogy szabadulása után senki se féljen, és ne tartson a bátyja miatti bosszútól. A király tróntermében a király, kancellárjának jelenlétében, a lengyel követtel beszélget. A király és a követ között vita alakul ki.

A harmadik hét jelenettel. Színhely: a királyi palota.

A kancellár jelenti a királynak, hogy Erzsébet szeretne vele beszélni. A fáradhatatlan, hős anya bizonyítékait és ígéreteit a király nem veszi figyelembe, elképzelésén nem változtat. Az érzékivé váló jelenet tetőpontján a király és lánya beszélget. Eleinte a király megingathatatlan, véleményét nem hajlandó megváltoztatni, viszont Katalin elszánt és harcias. Bizonygatja Mátyás ártatlanságát és bosszúvágytól, bosszúságtól mentességét. A Katalin és Mátyás között szövődött szerelem még harciasabbá tette a hercegnőt. Ebbe a harcba Katalinnak sikerült bevonni és maga mellé állítani a kancellárt is, akinek kedvező a véleménye Mátyásról. A király legyőzött, győzött az igazság. Magához kéreti Mátyást, aki meglepődve lép a király elé, még nagyobb meglepetésben lesz része, amikor a király két pohár (kupa) bort hozat be, és az egyikkel megkínálja Mátyást. Ő elhárítja a poharat, mert a rab nem ihatott a királlyal, és a cselekmény csúcspontjához érve a király szinte követeli, hogy igyon. Mátyás éppen a szájához kezdi emelni a poharat, amikor a király fennszóval kiáltja: Salve Rex Hungarorum! Mátyás király édesanyja, a nagyváradi püspök és a magyar főurak jelenlétében, megkéri a királytól Katalin lánya kezét. A királyi

palota előtt várakozó tömeg pedig éljenzéssel fogadta Mátyást mint királyt.

A dráma eredeti kézírata a Kelemen-féle színtársulat Losoncon történt felszámolása után elveszett, ami még mindig bátorítást ad, hogy valahol, valaki talán őrzi ezt a rendkívüli kincset. 2012-ben több napot töltöttem Losoncon. Több helyen kutattam, de akikkel beszélni tudtam, azok nem tudtak megfelelő tájékoztatással szolgálni. A kézirat eltűnését részben alátámasztja az a tájékoztatás, hogy a város két alkalommal majdnem porig leégett.

Összefoglaló elemzés

Szentjóni Szabó László irodalmában Mátyás király nem kitalált, hanem valóságos személy, azaz királyeszmény. A hazaszeretete, a hazafiság modernizálódó fogalma alapján érthető meg igazán. A dráma is ennek az eszménynek a jegyében készült, persze a koronázási alkalom meghatározó keretei között. Nem pusztán bizonyos történeti tények megváltoztatására, illetve elhallgatására kell gondolnunk, hanem sokkal inkább arra, hogy a darab mintegy példázatként találja a nemzetének elkötelezett király eszményét, a rendek és az uralkodó összebékülését. Nemcsak hódol az új királynak, de megfogalmazza elvárásait is, mégpedig jozefinista szellemben. Szentjóni Szabó László nem volt egyedül illúzióival, de hamarosan csalódnia kellett. A dráma mindenesetre még ennek az illúzióknak a jegyében készült, s az időszerű politikai vonatkozás bélyegét erősen

magán viseli, noha drámailag éppen a királyválasztás körüli bonyodalmakra épülő első felvonás a legsikerültebb. Ugyanakkor nem pusztán politikai tézisdráma, szembetűnők a korban divatos érzékenyjátékokra jellemző műfaji jegyek is. A második és harmadik felvonásban, amikor a cseh király fogságában lévő Mátyás kerül a középpontba, a cselekmény szinte megáll, a passzív hős elbeszélései monologikussá formálják a dialógusokat, a drámai magot pedig mindössze Mátyás próbatétele jelenti. Mátyás alakjában az érzékeny ember típusa és a jó fejedelem eszménye egyszerre jelenik meg, a darab egyszerre viseli magán a felvilágosult politikai dráma és az érzékenyjáték jegyeit.

Zenés, daljáték változat

Említésre méltó, hogy az eredeti dráma szövegének felhasználásával Arnold György és – Beethoven zeneszerző kottamásolója – Heinisch József zeneszerzők – utóbbi Erkel Ferenc biztatására – daljáték (Kerényi Ferenc Színház- és Filmművészeti tanár minősítése szerint, mai értelemben vett zenés játék) változatot készítettek, amelyet – az eredeti partitúrán található elnevezés szerint – „Mátyás királynak választatása” címen Pesten először 1834. december 15-én adták elő. Ezt megelőző előadásokról a szakirodalom beszámol, megemlítve, hogy a Pesti előadást megelőzte a Kassán, Kolozsvárott és Debrecenben előadottak (7. kép).

A történelmi dráma és a daljáték megérdemelné ősbemutató megtartását.

7. kép: Szentjóni Szabó László: Mátyás királynak választatása daljáték címlapja

Egyedi Márta

Böjtnapok és szerelem

A hamvazószerdai misén a pap többször elmondta, hogy tartani kell a böjtöt és emellett tartózkodni kell más élvezetektől is.

Majki és barátnője a böjt előtt jöttek össze, így rögtön azzal kezdték, hogy harminc napig tilos a szex.

A szexuális böjt nagymértékben segít abban, hogy különbséget tegyünk a bukott szex és a szent szex között, a szexuálisan erotikus és a nonerotikus között.

Egy lelkész néhány évtizede bibliai tárgyú cikkeket írt, mesélték emlékezetből, a megyei újságba. A szerkesztő arra bátorította, hogy írjon a szexualitásról, ahogy az a bibliai időben zajlott.

Egyszer elolvastam valahol azt a mondást, hogy a Biblia nem olyan prúd, mint egyes hívők.

A Biblia első lapjain kiderül, hogy Isten férfiúvá és asszonnyá teremtette az embert (1Mózes 1:27)

Tehát Ő teremtette a nemiséget. A Biblia közepe van egy könyv, az Énekek Éneke. Ez egy szerelmi történet, amiben az intimitás is szerepet kap.

Elmesélek egy szerelmi történetet, amely semmi eddigéhez nem hasonlít...

Majki és Sára megszerették egymást. Mindketten átszenvedtek egy ellaposodott kapcsolatot. Túl is tették magukat rajta.

Evés közben is fogták egymás kezét. Majki úgy nézett a barátnőjére, mintha egy új kontinenst fedezett volna fel. Ez elég is volt ahhoz, hogy Sára minden kívánságát teljesítse.

A böjtnapokon is, amelyhez Majki ragaszkodott, megtisztulás céljából, és a kapcsolatuk szerencsét hozó rítusaként, egymáshoz simulva aludtak.

A böjtnapok elteltével evés közben is csókolóztak.

Az elkövetkező böjtnapokon már házások voltak.

Szűk körű ebéd után, a nyári időszakban nászútra mentek.

Ősszel, a könyvvásáron, Majki tíz szakkönyvet vásárolt, amelyekből az Egyház tanításait sajátította el. Jogásként, gondolta Sára, minden tudományhoz közel kell állnia, sosem tudni, mikor lesz szüksége ily tartalmú tudásra is. Ismernie kell a Biblia tanításait.

Amikor csak ránézett a felesége, arcát vaskos könyv takarta.

Sára olykor, észrevétlenül, mélyen felsóhajtott.

Egyszer elolvasta az Énekek Énekét és gyönyörűnek találta.

„Óh, milyen szépek a lépéseid a sarokban, óh, fejedelem leánya! A te csípőd hajlásai olyanok, mint a kőöntvény, mesteri kezeknek műve. A te köldököd, mint a kerekded csésze, nem szűkölködik nedveség nélkül, a te hasad, mint a gabonaasztag, liliumokkal körülkerítve. A te két emlőd, mint két őzike, a vadkecskének kettős fiai. A te nyakad, mint az elefánttetemből csinált torony, a te szemeid, mint a Hesbonbeli halastók, a soknépű kapunál, a te orrod hasonló a Libánus tornyához, amely néz Damaszkusz felé. A te fejedén hajdnak fonatéka a bíborhoz, a király is megköttetnék fürtjeid által! Mely igen szép vagy és mely kedves, oh, szerelem, a gyönyörűségek közt. Ez a te termeted hasonló a pálmához, és a te emlőd a szőlőgerezdekhez. Azt mondtam: felhágok a pálmafára, megfogom annak ágait és lesznek a te emlőd, mint szőlőgerezdek és a te orrodnak illata, mint az almának.” (Énekek Éneke 7:1-8.

Ottmár Sándor: Marcsi 1.

De nem. Sára férje semmi ehhez hasonlót nem olvasott. Azon volt, hogy minél jobb Keresztény legyen.

Az asszony egyszer kiszámolta: évente érintkezésmentesen, 278 napot töltöttek böjtnapokban.

Eleinte nem is tűnt fel számára, hogy kimaradt a csók, az ölelés. Kezét sem fogta séta közben.

Valami mindig elfoglalta a kezét: pattogatott kukorica, vagy egy könyv, amelytől nem vált meg séta közben sem.

A terhessége idején szinte hozzá sem ért, kimaradtak a kedves szavak, bátorító hozzáállás. Sára nem volt terhes azelőtt, nem tudta, hogy kell viselkednie, vagy hiányolnia Majki figyelmességét. Olvasgatta a szakirodalmat, de azzal a tudattal volt, hogy a könyv tartalma és a valóság között nagy a különbség. Nahát!

Kisfiút szült.

Helytállt egy óriási teljesítménykor. Büszke volt magára és boldog, hogy gyermekével szerencsével jártak. Hálát adott Istennek. Köszönte segítségét. Lám, Majkinek, a férjének, gyermeke apjának igaza volt: Isten megsegítette őket, amiért alázatosak voltak.

Sára álmodozott: végre lesz, aki átöleli, akit dajkálhat a karjai között. Egy napon mosolyogni fog rá, s beszélgetni, énekelni tanítja majd a fiát... Ránéz majd azokkal a gyöngyszemekkel, amelyekkel csupán a kisdédédek tudnak nézni, örülni édesanyjuk melleinek, amelyből folyik a finom, meleg eledel, a meleg jászolban, édesanyja ölében.

Álmodozása közben várta szeretett férjét, hogy ő ölelje át elsőként, boldogan, csordulásig

telten a hálával, büszkeséggel, elégedettséggel, ott a látogatók előtt.

A szülőotthon csarnokában várakoztak a kismamák hozzátartozói. Virágcsokrok és desszertes dobozok között, a fáradtságtól alig állt a lábán.

Amikor Majki üres kézzel megérkezett, lehámozta nyakáról asszonya összefont karjait. Férjébe kapaszkodott a boldogságtól, és azért, hogy el ne essen.

– Hol a fiam? – kérdezte a férje, a neje feje felett.

– Szóltam a szülésznőnek, hogy hozza ki – tipegett körötte asszonykája, tétlenül –, nem tudom, miért késik.

Ennyi volt.

Otthon, Majki átvette a fia körüli anya szerepét. Pólyázta, etette. Babusgatta, dédelgette.

A felesége kétségbeesetten kiáltotta volna oda férjének két hónap elteltével:

– Add vissza a gyermekemet! Én szültem. Az enyém.

Majki ez idő alatt felfüggesztette az állását, a szülők segítettét át a vészhelyzetben, holott senki nem értette a viselkedését, kerülték a vitát.

Amikor a gyermekük járni kezdett, ismét munkát talált, dolgozni járt. Sára tétlenül nézte gyermekét, akivel alig sikerült összehoznia némi közelséget. Remegve szorította magához, de a gyermek kimászott karjaiból.

Sára terebélyesebb lett, nem gondozta külsejét, nem foglalkozott a megszokott női munkákkal sem, gyermekét is csak megetette időben, átöltöztette, mintha nem is az övé lenne. Mintha csak gondozta volna a férje gyermekét, amíg ő munkában volt. Nem mosolygott, mert nem tudott mosolyogni. A parányi gyermek érezte idegenkedő magatartását.

Akkor tárult elé a valóság, amikor egy újabb húsvéti bűjt kezdődött.

Arra kérte a férje, olvasson el néhány könyvet, amelyek lényege az volt, hogy megértse a bűjt fogalmát, tartalmát, értelmét, a testi és a lelki tisztulás fontosságát, a közösülés fölöslegességét. A bűnt.

Talán öt évig is játszott a szófogadó feleség szerepét. Ahogy nőtt a fia, egy új kapcsolatot sikerült kialakítania vele. Sokat beszélgettek. Meséket olvasott neki. Énekeltek. Sárának kifogástalan szopránja volt. A férje soha nem hallotta énekelni mindaddig a napig, amikor korábban tért haza a munkából. Sára egy közeli bankban dolgozott tisztviselőként. Aznap nagyon csinos volt, magasra feltűzte a haját, ápolt bőre kihangsúlyozta fiatal arcát. Ajkai piros árnyalata közül csillant fel kifogástalan fogsora. Már az udvarról behallatszott, ahogy dudorászva közelít a ház felé.

Ottmár Sándor: Marcsi 2.

Enyhe szél fújt, az a tipikus tavaszi, amely drogként hat az emberre a zord tél után. Mint amikor a serdülő lány nővé válik.

A kislány édesapja hozta haza az oviból kocsival. A gyerek a szőnyegen játszott az autóival, minden márkát felismert a kirakatokban. Az éneklő hang hallatára, már pattant is ajtót nyitni. Tágra nyílt szemekkel, nyitott ajkakkal szólt édesapjához:

– Egy néni énekel odakint, de nem koldus. És nagyon szép.

Majki felült a fekhelyéről, ahol olvasgatott.

– A feleségem még nem érkezett haza, ha őt keresné – szólt a sötét előszobában ácsorgó hölgyhöz. – Fáradjon be, itt is megvárhatja – udvariaskodott.

Sára szeméből a fény bevilágította a szobát. A hajában búza színű csíkok voltak, magasan az égnek eredtek egy csat alatt. Telt testén dekoltált fehér ing volt, és térdig érő fekete szoknya, lila, derékig érő blézer, fekete cipő. A rajta levő dekoráció munkahelyi kötelező viselet volt, aznap kivételesen így jött haza. A nyakán csomóra kötött, szintén lila kendő kacérkodott.

– Megvárom – válaszolta elbűvölő mosollyal.

Csupán a hangjáról ismerték fel.

Mindez nem tartott tovább néhány másodpercnél.

– Anyu! – ugrott a nyakába a fia, Majki az ágyra ejtette a könyvét.

– Te mit műveltél magaddal? – kérdezte rekedten.

– Nőt! Hogy tetszem? – hunyorított felé, s mintha ott sem lett volna, tovább foglalkozott a fiával, az ő kérdéseire válaszolt.

– Anyu! Gyönyörű vagy! Nem is tudtam, hogy ilyen szép anyukám van. Apu, látod? Ugye milyen szép?

Azon az éjjelen megkérte a férjét, hogy válaszon kvázi hitvallása iránti hűsége és iránta táplált viszonyulása között. Kvázi hitvallása azért, mert oly régen felismerte a hiúságát. Önzőségét. Abszolutizmusát. Imádta a szép minőségű öltönyöket. A gyors kocsikat. A finom bőrből készült aktatáskákat. Az új cipőket. Mindent, ami neki, Sárának nem adatott meg.

Ő csupán főzött, tálalt, letakarította az asztalt, kiszolgálta Majkit, miközben eszébe sem jutott, talán neki is szüksége van valamire. Minden nap friss kenyérnek kellett helyet adni az asztalon. Így számtalan kenyérmaradványt osztott szét munkába menet a gazdátlan kutyaéknak.

Sajnos Majki nem vette komolyan a kérelmét. Úgy fogadta, mint egy női szeszélyt. De tévedett. Továbbra is minden vasárnap eljár a templomba, immár a fia kíséretében.

Amikor a fiuk a harmadik osztályba járt, elmúlt nyolcéves, Sára bejelentette a férjének, hogy válni fog.

Majki ezt sem vette komolyan, hiszen hová menne, pénze sincs elég ahhoz, hogy önállósuljon.

Ám Sára kibérelt egy lakást.

Két nap alatt átköltözött. Semmi sem tarthatta vissza.

Magával vitte a fiát is. Már beadta a válóperét.

– Miért csinálod? – remegett Majki kétségbeesetten. Hiszen odaveszett a kényelme, magabiztossága.

– Azért – válaszolta nyugodtan az asszony –, mert nem a szerelem a bűn. Isten egymásnak teremtett minket. Azért, hogy gyarapodjon a családunk. Amit te csinálsz, az véték.

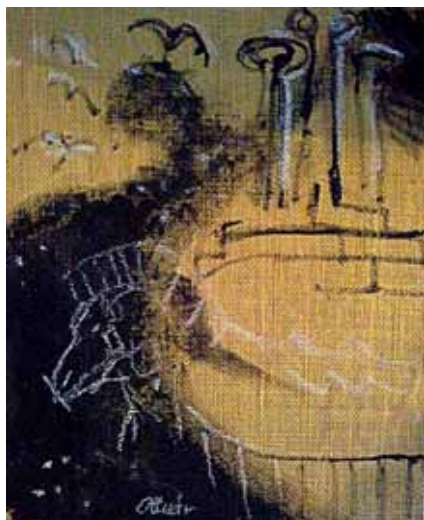
Találj egy olyan könyvet, amiből megtanulsz helyesen élni. A fanatizmusod sérti az igaz szívű hívőt.

Ahogy távozott az udvaron át, tüdeje megtelt friss levegővel. Bizsergő szabadságérzettel.

Magasra emelte a tekintetét, amíg a tavaszi szellő simogatta az arcát.

– Köszönöm, Istenem, hogy erőt adtál. Hogy kiszabadítottál a rabságból. Azért, hogy végig velem voltál...

Útközben belépett egy könyvesboltba, és vett egy könyvet: „Jézus tanítványai...”

Ottmár Sándor: Marcsi 3.

Eseménynaptár

TÁR-LAK Szalon (2050 Esztergom, Simor János u. 10.), 2017. 12. 14. (csütörtök) 17.00, az *Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóirat 2017/3* számának bemutatója szerzők és szerkesztők részvételével. Kiemelt szerző: Ottmár Sándor festőművész. Házigazdák: Soós Kadocsa szalontulajdonos és Filemon Béla főszerkesztő. Közreműködők: Kulcsár-Elek Csilla, Nagy Tímea és Wernke Bernát.

Csemadok Ház (943 01 Párkány, Béres part 12.), 2017. december 19. (kedd) 17.00, Csemadok Párkányi Alapszervezete, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület: Matúš Mészáros: *Astor – novely / Asztor – novellák* című kötetének bemutatója. A könyvet ismerteti, annak szerzőjével és fordítójával, Vércse Miklóssal Pásztó András beszélget.

Helischer József Városi Könyvtár (2500 Esztergom, Bánomi út 8.) 2018. január 9. (kedd) 17.00, az *Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóirat 2017/4* számának bemutatója szerzők és szerkesztők részvételével. Kiemelt szerző: Bognár Géza ötvösművész.

Tata, Móricz Zsigmond Városi Könyvtár (2890 Tata, Váralja u. 4. Tel.: 00-36-34-380 281), 2018. január 10. (szerda) 17.00, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület: Virt László *Magyar nevelés, népi gondolat. Adalék a huszadik századi magyar szellem-történet egy fejezetéhez* című kötetének és Nagy Zoltán Márton Áronról szóló, *A hegy* című DVD-jének bemutatója.

Laskai Osvát Antikvárium (2500 Esztergom, IV. Béla király u. 6.), 2018. január 11. (csütörtök) 18.00, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület: Virt László és Nagy Zoltán könyv-, illetve DVD-bemutatója (I. rész) a szerzők részvételével Virt László *Magyar nevelés, népi gondolat* című, Karácsony Sándort, Kodály Zoltánt, Márton Áront és Németh Lászlót bemutató kötete, valamint Nagy Zoltán *A Hegy* című, Márton Áronnal foglalkozó DVD-je olyan magaslatra való feljutást tár elénk, amellyel perspektíva nyílik korunk szellemi válsághelyzetéből való kijutásra. II. rész: Párkányi Városi Könyvtár, 2018. január 12. (péntek) 17.30.

Párkányi Városi Könyvtár (943 01 Párkány, Szt. Imre tér 33.), 2018. január 12. (péntek) 17.30, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület: Virt László és Nagy Zoltán könyv-, illetve DVD-bemutatója, II. rész.

(Összeállította Ruda Gábor)

Konyhakalendárium

Ünnepi finomságok

Az év vége közeledtével vidéki, tájjellegű ételek néhány fogását ajánljuk főzni szerető olvasóink figyelmébe. Alapvetően fontos, hogy a hentesünkönél minden főzéshez friss húst vásároljunk, mert így ízletesebb lesz az ételünk.

Csángó káposztás gulyás. Hozzávalók: 40 dkg marhalábszár, 1 fej vöröshagyma, 1-2 evőkanálnyi zsiradék, 1 kiskanál pirospaprika, kb. 30 dkg savanyú káposzta, 1 púpos evőkanál rizs, vagy árpagyöngy, 1 gerezd fokhagyma, 1 kiskanál köménymag. A sűrítéshez 1 dl tejföl + 1 nyers tojássárga. A megforrósított zsiradékon, lassú tűzön megpirítjuk az apróra vágott vöröshagymát. Meghintjük a paprikával, beletesszük a kockára vágott húst, a tört fokhagymát és a köménymagot. Pár percig kevergetjük, majd jó fél liter hideg vízzel felöntjük és 1 óra hosszát csendesen forraljuk. Ekkor tesszük bele a hordós káposztát, és még annyi meleg vizet, hogy bőven ellepje. Készre, puhára főzzük, és az asztalon keverjük bele a tojássárgával összedolgozott tejfölt. Variációk: Ha malachúsból főzzük, fél óra párolási idő is elég. Vannak vidékek, ahol 20 dkg velőt tesznek a levesbe a főzés vége felé. De akkor tejszínes tojássárgával sűrítik, és agyas levesnek hívják.

Disznópaprikás gazdagon. Hozzávalók: 2 kg vegyes sertéshús-darabok (oldalás, lapocka, fejhús, köröm, farok és ízlés szerint a hentesnél kapható belsőségek. pl. nyelv, szív), 1 nagy fej vöröshagyma, kevés zsiradék, 1 szem hámozott nyers paradicsom, 1 tv paprika, vagy a télire eltett lecsóból 2-3 evőkanálnyi, 2 gerezd fokhagyma, kiskanálnyi köménymag, só, 1 púpozott evőkanálnyi piros paprika, 1 dl bor. A zsiradékon az apróra vágott hagymát a köménymaggal megfuttatjuk, hozzátesszük a kockákra vágott paprikát, paradicsomot, tört fokhagymát és felforrósítjuk. Belerakjuk először a zsírosabb húsdarabokat, majd a soványabbakat. Meghintjük sóval, és lassú tűzön addig pároljuk saját levében, fedő alatt, amíg zsírjára nem sül. Ekkor 1 dl bort és annyi forró vizet teszünk hozzá, amennyi éppen ellepi. Fedő alatt lassan puhára főzzük, de ha szükséges, még öntögessünk hozzá forró vizet. Ha puhára megfőtt, csészébe tesszük a piros paprikát, és 1,5 dl pörkölt lével simára keverjük. Visszaöntjük a húsrá, alaposan összekeverjük és összeforraljuk. Városon főtt krumplival és savanyúsággal szokás köríteni. Falun vagdosott savanyú káposztát, savanyított csöves paprikát és friss fehér kenyeret tálalnak hozzá. Nagycsaládosoknak ajánljuk.

Paradicsomtorta. Hozzávalók a tésztához: 10 evőkanál napraforgó olaj, 10 evőkanál szitált porcukor, 10 evőkanál sűrű paradicsomlé (házi vagy dobozos), fél zacskó szalakáré, 1 egész tojás és annyi liszt, amennyivel könnyedén lehessen gyúrni és kinyújtani a tésztát. 3 cipóra osztjuk, és tepsi hátán 3 lapnak sütjük ki. Vigyázzunk, mert könnyen törik! Töltelékek baracklekvárt vagy mag nélküli málna- és ribizlilekvárt használunk és főzött krémet is készítünk. A krém receptje: fé liter tejet, 4 evőkanál lisztet és 1 zacskó vaníliacukrot összefőzünk és hidegre hűtünk. Közben 10 dkg vaját (nem margarint!) és 10 dkg szitált porcukrot habosra keverünk. Összevegyítjük a főzött krémmel, és betöltjük a következő módon. A krémet az alsó és a középső tésztalapra kenjük, a lekvárt a felső és a középső tésztalap alá. Összerakáskor gyengéden megnyomkodjuk, így nem csúszik szét a süteményünk. Tetejére a szokásos csokimázunkat kenjük, vagy csak egyszerűen vaníliás porcukorral megszórjuk. Fogyasztás előtt 1 nappal készítjük, hogy átpuhuljon. Kerek, levehető szélű tortaformában sütve, ha készen vagyunk vele, tortaszeletnek vágjuk fel. Finom, érdekes sütemény.

Palotakalács. Hozzávalók: 1 db fél kg-os kalács, 1,5 cm-es szeletekre vágva. A sziruphoz: 5 evőkanál kristálycukor, 1 dl víz, 1 evőkanál friss citromlé, csipetnyi fahéj. Félsűrűre összefőzzük. Másik edényben 2 evőkanál cukorból karamellt készítünk, ráöntjük a szirupot, beletesszünk 1 evőkanál mézet, és lassú tűzön 5 percig főzzük, majd kihűtjük. A kalácsszeleteket jó nagy tálcán 1 sorban kirakjuk, meglocsoljuk a sziruppal és 10 percig pihentetjük. Befedjük tejszínhabbal és durvára vágott pirított mogyoróval, vagy dióval megszórjuk. Ezt a süteményt a gyermekek különösen szeretik. Ha maradt a szirupból, a hűtőben lefödve sokáig eláll. Igen hasznos, ha váratlan vendég jön a házhoz.

Rostos gyümölcslevek házilag. Citromos gyümölcsle. Hozzávalók: a gyümölcspüréhez: fél liter víz, fél citrom vékonyan hámozott héja és 1 nagy alma kb. 15 dkg tisztított húsa; a sziruphoz: 1,2 liter víz és 15 dkg kristálycukor; az ízesítéshez: 1 citrom leve és fél mokkáskanálnyi citromsav. A pürét puhára főzzük és péppé mixeljük, hűtjük. A szirupot összeforraljuk és lehűtjük. Tésztaszűrőn átszűrve beletesszük a pépet, a citrom levét és a citromsavat. Oldódásig keverjük, és a hűtőben üvegben tároljuk. Kb. 1,5 liternyi rostos üdítőt nyerünk, amit azonnali fogyasztásra javasolunk. A **narancsos gyümölcsle** hasonlóan készül, ám a gyümölcspépet fél narancs vékonyan hámozott héjából és 15 dkg sárgarépból főzzük, 1 narancs levével ízesítjük. Mindkét gyümölcslevet hűtve, felrázva kínáljuk.

Jó étvágyat kívánunk!

A 2017/3 szám szerzői

A. Bak Péter festőművész, művészeti író, Lábatlan
Ambrus Margit háztartásbeli (Sepsiszentgyörgy,
1918 – †Esztergom, 2015)
Bárdos István, dr., művelődéstörténész,
Esztergom
Czirok Ferenc képzőművész, író, Zell am See (A)
Egyedi Márta író, költő, műfordító, Torontálsziget
(Szerbia)
Filemon Béla főszerkesztő, Esztergom
Ladislav Herzog író, költő, Pozsony (Szlovákia)
Horváth Gáborné, dr., szerkesztő, Esztergom
Horváth Gergely, a Szép Kapu Irodalmi Színpad
tagja, Esztergom
Horváth Ödön költő, műfordító, Kismaros
Kovács Lajos író, helytörténész (Piliscsaba, 1949 –
†Dorog, 2017)
Matúš Mészáros szerkesztő, Pozsony (Szlovákia)
Nagyfalusi Tibor könyvtárigazgató, főszerkesztő
(Érsekújvár, 1937 – †Esztergom, 2014)
Ottmár Sándor festőművész, Léva (Szlovákia)
Lena Riečanská író, újságíró, Pozsony
(Szlovákia)
Ruda Gábor oktatáskutató, Pilisvörösvár
Viera Švenková író, szerkesztő, Pozsony
(Szlovákia)
Szabó Lászlóné pedagógus, EVID tudósító,
Esztergom
Székely András Bertalan, dr. művelődésszociológus,
Isaszeg
Vércse Miklós író, műfordító, Párkány (Szlovákia)
Wernke Bernát költő, Esztergom

Támogatók

A 2017. évi online lapszámok
a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával
valósultak meg www.nka.hu
Spori Print Vincze Kft. és magánszemélyek

Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális
Folyóirat; www.evid.hu
Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu, www.evid.hu
Felelős kiadó: Ruda Gábor
Főszerkesztő: Filemon Béla
Szerkesztők: Horváth Gáborné, Németh Gabriella,
Szűcs Katalin, Tátyi Tibor
Korrektúra, szöveggondozás: Tátyi Tibor

A címlapon és a 30–31. oldalon Ottmár Sándor
festményei láthatók

Grafikai tervezés és borítóterv: Németh Csongor
Nyomdai előkészítés: ANGRÁF Bt., Budapest
Nyomdai munkák: Spori Print Vincze Kft.,
Esztergom
Megjelenési gyakoriság: negyedévente
Példányszám: 100
Példányonkénti ár: 450 Ft (1,50 €)
Éves előfizetési díj: 1600 Ft (5,20 €)

HU ISSN 0864-7054 (nyomtatott)
HU ISSN 2416-1675 (online, PDF)

Ottmár Sándor: Az út vége

ESZTERGOM és VIDÉKE
Szerda, 1886. január 6-án
2. szám.
Városi és megyei érdeklők köztványa.

ESZTERGOM és VIDÉKE
1887
JANUÁR
KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

ESZTERGOM és VIDÉKE
MAYNANKETEK ÉVFOLYAM I. SZÁM
Szerda, 1981. JANUÁR HO. I.
Keresztény politikai és társadalmi lap.

ESZTERGOM és VIDÉKE
1987
JANUÁR
KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

ESZTERGOM és VIDÉKE
1988
NOVEMBER
Műsorfüzet - KULTURÁLIS TÁJÉKOZTATÓ

A VI. Esztergomi Fotóbiennálé

ESZTERGOM és VIDÉKE
1989
Január
1. szám

ESZTERGOM RIPIORT

ESZTERGOM és VIDÉKE
1988.
Karácsony havában

Meghitt karácsonyi ünnepek!
Bor, bûzát, békeséget
hozzon az új év népeinknek, egész magyar nemzetünknek!

ESZTERGOM és VIDÉKE
TÁRSADALOM • POLITIKA • MŰVELŐDÉS • HELYSIMERT • IDEGENFORGALOM

1991. JANUÁR 25. • 3. SZÁM • ÁRA: 19,50 Ft

ESZTERGOM és VIDÉKE
2000. június 15. - 24. sz. • POLGÁRI HETILAP • Ára: 50 Ft

AUGUSZTUSI ÜNNEPÜNK FÉNYEI
A Veleid, Uram rockoperáról és a Szent István Napok rendezvényeiről - a 4-5. oldalton!

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP

A Szent Korona Esztergomban

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP

ORÓKNAPTÁR HÁBORÚK ÉS BÉKÉK KÖZÖTT 1883 - 1988

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP

Az Esztergom és Vidéke szerkesztői és munkatársai ezúton köszönik a hozzájuk érkezett karácsonyi üdvözlőleveleket és újévi kívánásokat!

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP

Becket Szent Tamás emléke

Esztergom és Vidéke
Szent István szülővárosa a nemzeti egység bölcsője, jeltépe és szolgálatja!

Városi tulajdonba került a Fürdő Szálló épülete

ESZTERGOM és VIDÉKE
POLGÁRI HETILAP

Szuzukiban már gyártják a Swift

Esztergom és Vidéke
POLGÁRI HETILAP

Mediterrán vendégfogadó épül a Primás-szigeten